

A2007:014

Förmånsrättsreformen

**En utvärdering av reformens konsekvenser för små
och medelstora företag**

Torbjörn Danell, Marcus Jernström,
Gun Jonsson och Aurora Pelli

Förmånsrättsreformen

En utvärdering av reformens konsekvenser för små
och medelstora företag

Torbjörn Danell
Marcus Jernström
Gun Jonsson
Aurora Pelli

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483 (webb), 1652-8684 (tryck)

För ytterligare information kontakta Håkan Gadd
Telefon 063-16 66 38
E-post hakan.gadd@itps.se

Förord

Tillväxt är i vid bemärkelse relaterad till företagens positiva utveckling och expansion. En del av tillväxten går också att uttolka i relation till minskat antal konkurser, vilket förmånsrättsreformen syftar till. Som ett led i reformen finns en ambition att öka antalet företagsrekonstruktioner, ge oprioriterade borgenärer bättre utdelning vid konkurs och åstadkomma en skyndsammare insolvenshantering.

ITPS har haft i regleringsbrevsuppdrag att utvärdera effekterna av reformen. I en första studie med fokus på företagens kapitalförsörjning konstaterade ITPS (2005) att förmånsrättsreformen fått negativa konsekvenser för små och medelstora företag och lett till omprövning av krediter. Bankerna ställer högre krav på företagen samtidigt som bankerna infört andra alternativ till krediter, det vill säga andra finansieringslösningar som factoring och leasing. Därmed förefaller det som att en anpassning har skett på så sätt att lagstiftningen fått effekt på ökat krav på säkerhet och eget kapital, vilket hänger samman med bankernas ändrade regelsystem.

Syftet med detta uppdrag är att följa upp en tidigare undersökning av små och medelstora företags kapitalförsörjning och granska hur creditsituationen påverkats av reformen. Syftet är också att utvärdera om ambitionerna med förmånsrätten har fått önskad effekt när det gäller rekonstruktioner, oprioriterade borgenärer och insolvenshanteringen. Vidare görs jämförelser i hela landet med avseende på storstad, övriga Sverige och stödområden.

Rapporten är ett resultat av ett samarbete mellan många medarbetare på ITPS. I arbetet med rapporten har Marcus Jernström, Aurora Pelli, Gun Jonsson och Håkan Gadd deltagit. Torbjörn Danell har varit projektledare. Ett stort tack riktas till alla tingsrätter i landet för den hjälp som ITPS fått för att ta fram data ur konkursakter. Tack riktas även till de företagsrekonstruktörer som ställt upp och svarat på våra frågor.

Östersund, augusti 2007

Sture Öberg
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	11
1 Utgångspunkter för ITPS utvärdering	15
1.1 Uppdraget	15
1.1.1 Rapportering av uppdraget – i tre steg	16
1.2 Frågeställningar	19
1.2.1 Reformens syfte	20
1.2.2 Rapportens disposition	21
1.3 Generella avgränsningar	21
1.3.1 Bolagsform	21
1.3.2 Företagets storlek.....	21
1.4 Att utvärdera en reform	21
1.4.1 En lags stryka är relaterad till underliggande normer	22
2 Några huvuddrag i insolvenshantering och förmånsrätt	25
2.1 Inledning	25
2.2 Insolvens ur ett samhällsekonomiskt perspektiv	26
2.3 Insolvensrättens utveckling i Sverige.....	27
2.4 Förmånsrätten	28
2.4.1 Särskild förmånsrätt	29
2.4.2 Allmän förmånsrätt	29
2.4.3 Den nya förmånsrätten	29
2.4.4 Utvärdering av ändrad förmånsrätt.....	31
2.5 Företag i en insolvent situation.....	32
2.5.1 Orsaker till obestånd	32
2.5.2 Alternativ vid obestånd	34
2.5.3 Aktörerna vid insolvens	34
3 Kreditgivning och kapitalförsörjning i små och medelstora företag	37
3.1 Inledning	37
3.2 Undersökningar av kapitalförsörjning i små och medelstora företag.....	38
3.3 Banker och småföretagande: Finansiering och villkor för kreditgivning.....	43
3.4 Effekter på kapitalstrukturen i små och medelstora företag	46
3.4.1 Teori kring kapitalstruktur	46
3.4.2 Kapitalkostnad och avkastningskrav	47
3.4.3 Synlig soliditet.....	48
3.5 Kapitalstruktur, intressekonflikter och extern finansiering	49
3.6 Metoder	52
3.6.1 Urval för enkäterna	52
3.7 Avgränsningar	53
3.7.1 Bokslutsperiod	53
3.7.2 Soliditetsintervall.....	54
3.7.3 Metodval vid soliditetsstudier	54
3.8 Presentation av data	55
3.8.1 Geografisk indelning	55
3.9 Resultat	57
3.9.1 Soliditeten	57

3.10	Förmånsrättsreformens effekter utifrån ett bankperspektiv (resultat från bankenkäten)	64
3.10.1	Resultat med fokus på omprövning av krediter efter förmånsrättsreformen (banker)	65
3.10.2	Resultat med fokus på bankkontorens erbjudan av alternativa finansieringslösningar	66
3.10.3	Resultat med fokus på förändringar i bankernas beteenden (från säkerhets- till lönsamhetsinriktad).....	68
3.10.4	Sammanfattande upplevelse av förmånsrättsreformen från bankernas sida	69
3.11	Förmånsrättsreformens effekter utifrån ett företagarperspektiv (resultat från företagarenkäten).....	69
3.11.1	Fokus på omprövning av krediter.....	69
3.11.2	Fokus på alternativa finansieringslösningar.....	75
3.12	Slutsatser	76
4	Konkurser, företagsrekonstruktioner och ackorduppgörelser	79
4.1	Inledning	79
4.2	Rekonstruktion i stället för konkurs	79
4.3	Företagskonkurser, företagsrekonstruktioner och ackordsuppgörelser i Sverige 1990–2006.....	80
4.3.1	Företagskonkurs.....	80
4.3.2	Företagsrekonstruktion	81
4.3.3	Ackord.....	83
4.4	Rätt incitament för en effektivare insolvenshantering.....	85
4.5	Konkursförfarandet.....	85
4.6	Rekonstruktionsförfarandet.....	86
4.6.1	Ackordsuppgörelse	88
4.7	En skyndsammare insolvenshantering.....	89
4.7.1	Tidsmässiga resurser.....	89
4.7.2	Monetära/finansiella resurser	90
4.8	Metod och urval	91
4.9	Bankenkätresultat	91
4.10	Företagsenkäten	94
4.11	Intervjuresultat om företagsrekonstruktioner	96
4.11.1	Orsaker till att förändringen är svag.....	97
4.12	Slutsatser	99
5	Oprioriterade borgenärer och löneskydd	101
5.1	Inledning	101
5.1.1	Utdelning vid företagskonkurser	101
5.2	Metodbeskrivning för arbetet med tingsrättsdata	103
5.2.1	Insamlingsförfarandet	103
5.2.2	Borgenärsförteckning.....	104
5.2.3	Undersökningspopulation – avgränsningar	105
5.3	Konkurser och utdelningar.....	107
5.4	Konkurser och utdelningar, före och efter reformen	109
5.4.1	Regionala skillnader	112
5.4.2	Undersökning av storstadsregioner, övriga Sverige och stödområde A117	
5.4.3	Utdelningens absoluta storlek vid konkurser	119

5.5	Analys	119
5.5.1	Jämförelse mellan storstadsregionerna och övriga Sverige.....	120
5.5.2	Tillförlitlighet i resultaten.....	121
5.6	Löneskydd	122
5.7	Förmånsrättsreformen och löneskydd.....	122
5.8	Effekter vid insolvens	123
6	Sammanfattande slutsatser	125
6.1	Utvärdering av reformens effekter med fokus på kapitalförsörjning, företagsrekonstruktioner, samt konsekvenser för olika delar av landet ..	127
6.1.1	Har reformen förenklat genomförandet av företagsrekonstruktioner?	127
6.1.2	ITPS ska undersöka förutsättningarna generellt för kapitalförsörjning till företag, varvid små och medelstora företag särskilt ska uppmärksammas.....	128
6.1.3	ITPS ska analysera konsekvenserna i olika delar av landet, särskilt i nationella stödområden. Även konsekvenserna för anställda ska särskilt beaktas.....	130
6.1.4	ITPS ska föreslå åtgärder som bedöms lämpliga för att begränsa eventuella negativa effekter utan att de positiva går förlorade	130
	Referenser	131
	Appendix.....	135
	Soliditetsutveckling	135
	Bankenkäten.....	139
	Tabeller	141
	Företagarenkäten.....	144
	Regional uppdelning	147

Tabellförteckning

TABELL 3-1 SOLIDITET I SVENSKA FÖRETAG 1979 OCH 1992.....	59
TABELL 4-1 ACKORDSCENTRALENS FÖRETAGSREKONSTRUKTIONER ENLIGT LAGEN 2003–2006.....	97
TABELL 5-1 KONKURSERNAS FÖRDELNING ÖVER TIDEN I MOTTAGET DATAMATERIAL.	105
TABELL 5-2 REDOGÖRELSE FÖR KLASSGRÄNSER I DET KLASSINDELADE DATAMATERIALET GÄLLANDE ANDEL OPRIORITERADE BORGENÄRER SOM FÅTT UTDELNING.....	109
TABELL 5-3 REDOGÖRELSE FÖR KLASSGRÄNSER I DET KLASSINDELADE DATAMATERIALET GÄLLANDE UTDELNINGSPROCENT TILL BEVAKANDE OPRIORITERADE BORGENÄRER.....	111
TABELL 1 VILKEN TYP AV FÖRETAG ÄR FÖREMÅL FÖR ÖKADE KRAV PÅ SÄKERHET DÅ ÖKADE KRAV PÅ SÄKERHET VARIT AKTUELLT.....	141
TABELL 2 OM ÖKADE KRAV PÅ SÄKERHET ELLER KAPITALINSATS I MYCKET ELLER LITE STÖRRE UTSTRÄCKNING OCH OMRÖVAT ANDRA KREDITER ÄN FÖRETAGSHYPOTEK, VILKA TYPER?	142
TABELL 3 OM BANKEN ERBJUDER ANDRA ALTERNATIVA FINANSIERINGSLÖSNINGAR ÄN FACTORING ELLER LEASING, VILKA TYPER?.....	143
TABELL 4 TINGSRÄTTER SOM UNDANTAGITS FRÅN BESKRIVNA METOD FÖR REGIONINDELNING	148
TABELL 5 REGIONAL INDELNING AV SVERIGES TINGSRÄTTER.....	149

Figurförteckning

FIGUR 2-1 FÖRMÅNSRÄTTSLAGEN FÖRE OCH EFTER FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN 1 JANUARI 2004.....	30
FIGUR 2-2 ORSAKER TILL BETALNINGSSVÅRIGHETER.....	33
FIGUR 2-3 ALTERNATIV VID ILLIKVIDITET OCH INSOLVENS.....	34
FIGUR 3-1 DEN REGIONALA INDELNING SOM ANVÄNTS TILL DENNA DEL AV RAPPORTEN.....	56
FIGUR 3-2 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR SMÅ FÖRETAG I STORSTADSREGION.....	60
FIGUR 3-3 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR SMÅ FÖRETAG I ÖVRIGA SVERIGE.....	61
FIGUR 3-4 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR SMÅ FÖRETAG I STÖDOMRÅDE B.	62
FIGUR 3-5 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR SMÅ FÖRETAG I STÖDOMRÅDE A.	62
FIGUR 3-6 DEN PROCENTUELLA FÖRÄNDRINGEN AV MEDIANVÄRDET GÄLLANDE FÖRETAGENS SOLIDITET FÖR RESPEKTIVE KOMMUN FRÅN 2003 TILL 2005.....	63
FIGUR 3-7 BANKKONTORENS OMRÖVNING AV KREDITER.....	66

FIGUR 3-8 HURUVIDA BANKKONTOREN ERBJUDER ALTERNATIVA FINANSIERINGSLÖSNINGAR.....	67
FIGUR 3-9 BANKKONTORENS INSTÄLLNING TILL FÖRETAGENS MÖJLIGHETER ATT VÄXA EFTER FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN.....	68
FIGUR 3-10 BANKKONTORENS FÖRÄNDRADE INSTÄLLNING TILL FÖRETAGENS LÖNSAMHET.....	69
FIGUR 3-11 ANDEL FÖRETAG SOM FÅTT KREDITERNA OMRÖVADE UNDER ÅREN 2005–2006.....	70
FIGUR 3-12 OMVÄRDERING AV FÖRETAGENS KREDITER UTIFRÅN FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN.....	71
FIGUR 3-13 EFFEKTER AV BANKERNAS OMRÖVNING AV FÖRETAGENS KREDITER. ..	72
FIGUR 3-14 FÖRÄNDRINGAR I FÖRETAGENS INSTÄLLNING TILL INVESTERINGAR DÅ BANKEN UNDER ÅREN 2005 TILL 2006 OMRÖVAT FÖRETAGETS KREDITER. ...	73
FIGUR 3-15 ANDRA EFFEKTER AV OMRÖVNINGEN AV FÖRETAGENS KREDITER DÅ OMRÖVNING SKETT UNDER ÅREN 2005 TILL 2006.....	74
FIGUR 3-16 KREDITOMVÄRDERINGENS EFFEKTER PÅ FÖRETAGENS VILJA ATT VÄXA DÅ OMRÖVNING SKETT UNDER ÅREN 2005 TILL 2006.....	74
FIGUR 3-17 ANDELEN FÖRETAG SOM ERBJUDITS ALTERNATIVA FINANSIERINGSLÖSNINGAR UNDER ÅREN 2006 TILL 2007.....	75
FIGUR 3-18 ANDELEN FÖRETAG SOM ANVÄNDER SIG AV FAKTURABELÅNING, LEASING ELLER ANNAT.....	76
FIGUR 4-1 FÖRETAG OCH ANSTÄLLDA I KONKURS 1985–2006.....	81
FIGUR 4-2 ANTAL FÖRETAG SOM GÅTT I KONKURS, INGÅTT OFFENTLIGT ACKORD ELLER INLETT EN FÖRETAGSREKONSTRUKTION ÅREN 1985 TILL 2006.....	84
FIGUR 4-3. BANKKONTORENS UPPFATTNINGAR OM FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN ÖKAT INCITAMENTEN FÖR ATT GENOMFÖRA FÖRETAGSREKONSTRUKTIONER (%).....	92
FIGUR 4-4 BANKKONTORENS UPPFATTNINGAR OM ANTALET FÖRETAGSREKONSTRUKTIONER ÖKAT ELLER MINSKAT UNDER DE SENASTE ÅREN (%).	93
FIGUR 4-5 BANKKONTORENS UPPFATTNINGAR OM OPRIORITERADE BorgenÄRERS POSITION VID UPPGÖRELSE (%).	93
FIGUR 4-6 BANKKONTORENS UPPFATTNINGAR OM UNDERHANDSACKORDEN (%). ...	94
FIGUR 4-7 ANDELEN FÖRETAG SOM BEGÄRT FÖRETAGSREKONSTRUKTION (%).....	95
FIGUR 4-8 FÖRETAGENS UPPFATTNINGAR OM FÖRETAGSREKONSTRUKTION BEGÄRDES FÖR SENT (%).	96
FIGUR 5-1 FÖRDELNING AV ANDELEN BEVAKANDE OPRIORITERADE BorgenÄRER SOM FÅTT UTDELNING VID RESPEKTIVE KONKURS.....	108
FIGUR 5-2 FÖRDELNING AV BEVAKANDE OPRIORITERADE BorgenÄRERS UTDELNINGSPROCENT VID RESPEKTIVE KONKURS.....	108
FIGUR 5-3 ANDELEN BorgenÄRER SOM FÅTT UTDELNING UTIFRÅN KATEGORITILLHÖRIGHET.....	110
FIGUR 5-4. UTDELNINGSPROCENT TILL BEVAKANDE OPRIORITERADE BorgenÄRER FÖRDELADE PER KATEGORI.	112
FIGUR 5-5. ANDELEN BorgenÄRER SOM FÖRE INFÖRANDET AV FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN FÅTT UTDELNING UTIFRÅN KATEGORITILLHÖRIGHET.	113

FIGUR 5-6 UTDELNINGSPROCENT FÖR INFÖRANDET AV FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN TILL BEVAKANDE OPRIORITERADE Borgenärer fördelade per kategori.	114
FIGUR 5-7 ANDELEN Borgenärer som efter införandet av Förmånsrättsreformen fått utdelning utifrån kategoritillhörighet.	115
FIGUR 5-8 UTDELNINGSPROCENT EFTER INFÖRANDET AV FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN TILL BEVAKANDE OPRIORITERADE Borgenärer fördelade per kategori.	116
FIGUR 5-9 UNDERSÖKTA TINGSRÄTTER SAMT GRÄNSDRAGNINGEN FÖR DE OLIKA REGIONTYPERNA.....	118
FIGUR 1 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR POPULATIONEN I SVERIGE.....	135
FIGUR 2 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR MEDELSTORA FÖRETAG I SVERIGE.	135
FIGUR 3 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR SMÅ FÖRETAG I SVERIGE.	136
FIGUR 4 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR MEDELSTORA FÖRETAG I STORSTADSREGIONERNA.	136
FIGUR 5 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR MEDELSTORA FÖRETAG I ÖVRIGA SVERIGE.	137
FIGUR 6 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR MEDELSTORA FÖRETAG I STÖDOMRÅDE B.....	137
FIGUR 7 KAPITALSTRUKTURENS UTVECKLING FÖR MEDELSTORA FÖRETAG I STÖDOMRÅDE A.....	138
FIGUR 8 BANKERNAS FÖRÄNDRADE KRAV PÅ SÄKERHET VID OMRÖVNING AV KREDITER.	139
FIGUR 9 HURUVIDA BANKERNA ERBJUDER ANDRA FINANSIERINGSLÖSNINGAR ÄN FACTORING OCH LEASING VID OMRÖVNING AV KREDIT.	139
FIGUR 10 FÖRÄNDRING AV ANTALET FINANSIERINGSLÖSNINGAR.	140
FIGUR 11 FÖRÄNDRING AV BANKERNAS ÖVERVAKNINGSFREKVENSN I OCH MED FÖRÄNDRINGAR AV FÖRMÅNSRÄTTEN.....	140
FIGUR 12 HURUVIDA EN OMRÖVNING AV KREDITER OCH SÄKERHET PÅVERKAT ETT FÖRETAGS AMORTERINGSTAKT.	144
FIGUR 13 HURUVIDA EN OMRÖVNING AV KREDITER ELLER SÄKERHET LETT TILL FÖRÄNDRINGAR VAD GÄLLER FREKVENSEN PÅ BANKERNAS KONTAKTER MED FÖRETAGEN.....	144
FIGUR 14 EXISTENSEN AV ALTERNATIVA FINANSIERINGSLÖSNINGAR FÖR FÖRETAGEN.	145
FIGUR 15 NYTTJANDET AV ALTERNATIVA FINANSIERINGSLÖSNINGAR.	145
FIGUR 16 KÄNNEDOM OM FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN FRÅN 2004.....	146
FIGUR 17 UPPELVD STÖRRE MÖJLIGHET TILL UTDELNING FÖR FORDRINGAR I KONKURSER I DE FALL DÅ RESPONDENTEN KÄNNER TILL FÖRMÅNSRÄTTSREFORMEN.	146
FIGUR 18 GEOGRAFISK BILD AV DEN REGIONALA INDELNINGEN UTIFRÅN TINGSRÄTTERNAS GEOGRAFISKA UPPTAGNINGSSOMRÅDE.....	150

Sammanfattning

ITPS har haft i regleringsbrevsuppdrag att utvärdera effekterna av förmånsrättsreformen och denna rapport är den sista i uppdraget. Fokus för denna utvärdering har varit att granska förmånsrättsreformens effekter på företag som hamnar på obestånd (blir insolventa) och vilka effekter reformen har haft för företagets creditsituation.

Företagens kredit- och kapitalförsörjning är avgörande för deras förmåga att utvecklas, konkurrera och skapa sysselsättning. Den reform som ITPS utvärderat syftar till att påverka kreditgivare och andra aktörers beteende för att finna nya och mer effektiva vägar till att i tid omstrukturera företag i kris. Därigenom syftar förslaget till att minska konkurserna och öka företagsrekonstruktionerna. Förslaget syftar också till att oprioriterade borgenärer ska få bättre utdelning, att insolvenshanteringen ska bli skyndsammare och att arbetstagarna ska få ett bättre löneskydd vid konkurs.

ITPS drar slutsatsen att de negativa effekterna av reformen fortfarande överväger de positiva. De negativa effekterna på företagets kapitalförsörjning kvarstår sedan den förra undersökningen (juni 2005). Troligtvis underskattas effekterna på grund av konjunkturella faktorer. De negativa resultaten på kapitalförsörjningen stöds även utifrån ett regionalt perspektiv. Undersökningen som gjorts inom ramen för utvärderingen visar att företag i stödområden har drabbats hårdast av reformen. Utifrån ett företagsperspektiv är de negativa effekterna på kapitalförsörjningen omfattande och riskerar att motverka möjligheterna till att utveckla företagande i olika regioner i Sverige.

ITPS drar även slutsatsen att förmånsrättsreformen har lett till positiva effekter i arbetet med att förbättra förutsättningarna för att genomföra fler företagsrekonstruktioner. Vidare förefaller fler oprioriterade borgenärer få utdelning efter införandet av förmånsrättsreformen.

ITPS ska bedöma om målen med förmånsrättsreformen har uppnåtts och utvärdera reformens effekter.

I den av riksdagen beslutade proposition framhålls följande mål och reformer.

- **Större tonvikt på företagets återbetalningsförmåga vid kreditgivning och bättre kredituppföljning.** ITPS konstaterar att ett flertal banker gör tätare uppföljningar och har ökat fokus på företagets lönsamhet än tidigare. Reformen har på så sätt varit positiv utifrån målet att förändra bankernas beteenden.

- **Fortsatt effektiv kreditgivning till företagen i allmänhet**, ITPS konstaterar att reformen inte lyckats skapa en effektivare kreditgivning. Kapitalförsörjningen för flertalet företag har försämrats. Reformen har på så sätt varit negativ utifrån målet att skapa effektivare kreditgivning.
- **Snabbare insolvensbehandling**, reformen ska leda till en snabbare och mindre kostsam insolvenshantering som genererar ett bättre underlag för beslut i samband med att företagen hamnar på obestånd. ITPS konstaterar att rekonstruktionsförfarandet inte blivit snabbare och fortfarande dras med brister.
- **Ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens**, ITPS konstaterar att det är svårt att utveckla en ökad intressegemenskap mellan borgenärerna på grund av särintressena. Det finns inget utifrån ITPS undersökningar som tyder på att intressegemenskapen ökat. Reformen har inte bidragit till att nå målet om en ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens.
- **Ökad likabehandling av olika borgenärer i konkurs och ökad utdelning till oprioriterade borgenärer**, ITPS konstaterar att fler oprioriterade borgenärer (domineras av mindre företag) får utdelning efter reformen. Däremot har andelen som får utdelning av bevakat belopp fått mindre. Reformen har därmed varit positiv för målet om att öka likabehandlingen av olika borgenärer i konkurs och en förhöjd utdelningsandel till oprioriterade borgenärer. En del resultat tyder även på att borgenärerna fått en delvis starkare position vid uppgörelser såsom konkurser eller rekonstruktioner.
- **Förstärkt löneskydd vid konkurs och rekonstruktion**, ITPS konstaterar att löneskyddet har förstärkts, men att löneförmånsrätten påverkar utdelningsprocenten till oprioriterade borgenärer.

Regeringens antagande om att lönegarantin kan bidra till att företag rekonstrueras i stället för att begäras i konkurs har inte analyseras av ITPS. Det huvudsakliga skälet är att antalet företagsrekonstruktioner innan och efter reformens införande har varit begränsat och populationens litenhet har inte möjliggjort en djupare analys om lönegarantin påverkar igångsättandet av en rekonstruktionsprocess.
- **Upphörande av planerade seriekonkurser**, ITPS har inte kunna iaktta sådana förändringar utifrån konkursstatistiken. Reformen har på så sätt varit negativ utifrån målet att minska antalet konkurser.

- **Lika konkurrensförhållanden mellan konkursbon och andra företag och jämförbara villkor vid rekonstruktion utom och inom konkurs.** ITPS har inte haft möjlighet att följa upp dessa målsättningar.

ITPS ska föreslå åtgärder som bedöms lämpliga för att begränsa eventuella negativa effekter utan att de positiva går förlorade.

Utifrån en granskning av kapitalförsörjningen föreslår ITPS en förstärkning av företagsinteckningen som ligger i linje med tidigare förslag från ITPS. ITPS vill framhålla att om hänsyn tas till de negativa konsekvenser för små och medelstora företag som framkommit i denna rapport, bör regering och riksdag överväga en ändring av företagets inteckningsvärde från 55 procent till 100 procent. ITPS anser dock att ytterligare granskningar behöver göras av företagsinteckningens allmänna förmånsrätt och om företagsinteckningen ska få särskild förmånsrätt.

ITPS anser att det behövs ytterligare insatser för att förenkla förfarandet och förbättra informationen om företagsrekonstruktion. ITPS föreslår att åtgärderna ska vara riktade mot att förenkla förfarandet, förbättra information mellan inblandade aktörer och stärka rekonstruktörens befogenheter.

1 Utgångspunkter för ITPS utvärdering

Antalet konkurser ökade med 360 procent mellan 1985 och 1992, vilket också var en av anledningarna till ett förslag om ny rekonstruktionslagstiftning.¹ Regeringen beslutade 1995 att tillkalla en parlamentarisk kommitté för att utreda frågor rörande förmånsrättslagen. Förmånsrättskommittén avlämnade det betänkande² som ligger till grund för propositionen 2002/03:49, Nya förmånsrättsregler. Målet med den nya lagen var att skapa förutsättningar för rekonstruktion och minska antalet konkurser. Syftet var att ”återställa livskraften hos i grunden lönsamma företag”.³

Ett skäl för ny lagstiftning var att det ur såväl samhällsekonomisk som företagsekonomisk synpunkt är betydelsefullt att i ett tidigt skede omstrukturera företag i kris så att de kan återfå sin livskraft och samtidigt minimera kapitalförstöring.

Vidare syftade lagstiftningen till att ge oprioriterade borgenärer bättre utdelning vid konkurs, att få till stånd en mer skyndsam insolvenshantering samt att förbättra löneskyddet för anställda vid konkurser.

Riksdagen beslutade den 5 juni 2003 att bifalla Lagutskottets betänkande⁴ och anta regeringens förslag om att företagsinteckning skulle gälla i 55 procent av värdet av all gäldenärens egendom⁵. Från den 1 januari 2004 kom nya lån att omfattas av de nya reglerna, medan för befintliga lån skulle de nya reglerna tillämpas från den 1 januari 2005.

1.1 Uppdraget

Lagutskottet framhöll vikten av en grundlig utvärdering av reformens olika effekter. I synnerhet skulle effekterna för små och medelstora företag stå i fokus. Utöver detta skulle effekterna i olika delar av landet, särskilt glesbygdsområden, studeras. Även creditsituationen för entreprenörer och de som var i stånd med att starta eller utveckla företag var av intresse.

---

¹ SOU 1992:113.

² SOU 1999:1.

³ Persson, et al, 2000.

⁴ 2002/03:LU17.

⁵ I det ursprungliga förslaget skulle företagsinteckning gälla i 50 procent av värdet av all gäldenärens egendom.

Det uppdrag som enligt regeringsbeslutet 2004-10-14⁶ skulle utföras av ITPS kan beskrivas i följande punkter:

- 1 ITPS ska bedöma om målen med förmånsrättsreformen har uppnåtts och utvärdera reformens effekter.
- 2 ITPS ska undersöka förutsättningarna generellt för kapitalförsörjning till företag, varvid små och medelstora företag särskilt ska uppmärksammas.
- 3 ITPS ska analysera konsekvenserna i olika delar av landet, särskilt i nationella stödområden. Även konsekvenserna för anställda ska särskilt beaktas.
- 4 ITPS ska föreslå åtgärder som bedöms lämpliga för att begränsa eventuella negativa effekter utan att de positiva går förlorade.

I uppdraget ingår inte att bedöma reformens effekter när det gäller betalning och indrivning av skatter och avgifter. Av uppdraget framgår att ITPS ska hålla kontakt med berörda myndigheter.⁷

1.1.1 Rapportering av uppdraget – i tre steg

I ITPS uppdrag ingick att senast den 15 december 2004 redovisa en sammanställning av tidigare studier vilket kom att baseras på tre undersökningar som genomförts av näringslivsorganisationerna Företagarna⁸, Svenskt Näringsliv⁹ och Västerbottens Handelskammare¹⁰. Studierna var inriktade på att belysa om och i vilken omfattning förmånsrättsreformen påverkat småföretagens kreditförsörjning. Utöver det hämtades material från Svenska Bankföreningens enkät till de fyra storbankerna rörande reformen¹¹.

Sammanfattning; Steg 1

ITPS konstaterar att undersökningarna ger en splittrad bild även om vissa tendenser är likartade. Handelskammaren i Västerbotten och Företagarna menar att andelen företag som uppger att bankerna ställt krav på ökade säkerheter eller att omprövning skett uppgår till cirka 15 procent. Nära hälften av dessa företag anger att de ökade kraven enbart beror på bankens ändrade regler. Dock finns det en övervikt av företag som uppger att omprövningen lett till en förbättrad creditsituation. I resultatet från Svenskt Näringslivs undersökning anger

---

⁶ JU2004/7178/L2, JU2004/7317/L2.

⁷ Under arbetets gång har synpunkter inhämtats från NUTEK, Glesbygdverket, Svenskt Näringsliv, Svenska Bankföreningen, Företagarna, Företagar Förbundet, TCO och LO samt Svensk Handel.

⁸ Företagarna, 2004.

⁹ Svenskt Näringsliv, 2004.

¹⁰ Västerbottens Handelskammare, 2005.

¹¹ Svenska Bankföreningen, 2004.

cirka 30 procent av de företag som har banklån att de drabbats av ökade krav på säkerheter. Av de företag som har råkat ut för ökade säkerhetskrav är det cirka 60 procent som upplever att det inneburit problem för det egna företagets möjlighet att växa och utvecklas.

Trots den något disparata bilden som undersökningarna ger kan ändå slutsatsen dras att bankerna i viss utsträckning ställt högre krav på säkerheter till följd av förmånsrättsreformen. En annan slutsats är att factoring och avbetalningskontrakt, i större utsträckning, används som alternativa finansieringsformer. Dessa förhållanden bekräftas också av Svenska Bankföreningens undersökning. Konsekvenserna för företagens tillväxtförutsättningar är enbart undersökta i studien från Svenskt Näringsliv. Denna ger en indikation på att de ökade säkerhetskraven hindrar företag från att växa och utvecklas.

Uppdraget innebar också att ITPS senast den 1 juli 2005 skulle rapportera resultatet av undersökningen dittills när det gäller kapitalförsörjningen till företag.

Sammanfattning; Steg 2

I delrapporten från 2005 konstaterar ITPS att bankerna är av betydande vikt för finansieringen av små och medelstora företag i Sverige. Jämfört med den anglosaxiska världen har Sverige en relativt stark företagsfinansiering via bankväsendet. Innebörden blir att bankerna får ett övertag gentemot de mindre företagskunderna. Detta beroende stärks ytterligare av att många företag har en låg soliditet.

Bankerna kan ha nyttjat reformen för att påverka företag att öka sitt egna kapital eller gå över till factoring- eller leasingtjänster.¹² På kort sikt innebär detta ökade kostnader för mindre företag. Således noterades en risk för att bankerna anpassat sig efter det förändrade regelverket och att företagen och företagandet drabbats negativt av reformen. ITPS slutsats om att företagsinteckningens värde bör återställas från 55 procent till 100 procent baserades på en undersökning av små och medelstora företag.

---

¹² I factoring ingår fakturabelåning eller fakturaköp. Fakturabelåning är ett sätt att lämna säkerhet för lån där fakturor sätts som pant för lånet. Fakturorna tas i anspråk om låntagaren inte kan betala sina lån. Vid ett fakturaköp går hela fakturan över till finansbolagets ägo. Leasing består av finansiell leasing och operationell leasing. För båda formerna av leasing är det uthyrda objektet under leasingperioden i uthyrarens ägo. Om företaget skulle gå omkull kan kreditgivaren ta det uthyrda objektet direkt i anspråk. Det är ett annat sätt att minska riskerna för kreditgivaren.

Slutrapport; Steg 3

Enligt det uppdrag som ITPS fick skulle uppdraget redovisas i sin helhet senast den 1 december 2007. Frågan om företagsinteckningens värde har fått betydelse för ITPS slutliga rapportering. Resultatet av remissen på förmånsrättskommitténs betänkande visade att en övervägande del av remissinstanserna tillstyrker kommitténs förslag om att förändra värdet på företagshypoteket eller lämnar det utan någon invändning. När det gäller förändring av företagshypotekets värde som kreditsäkerhet avstyrks förslaget av Finansinspektionen, Sveriges Domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Industriförbund, Sveriges Fastighetsägareförbund, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Byggentreprenörerna, Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Riksbank, Svenska Bankföreningen och Fristående Sparbankers Riksförbund (FSR). Skälen är i huvudsak att ändringen inverkar negativt på kreditgivningen och att företagshypotekets värde som säkerhet försämras.

Företagsinteckningens värde aktualiseras återigen när Kristdemokraterna¹³ i en motion föreslår att bankernas allmänna förmånsrätt för företagsinteckningar höjs från nuvarande 55 procent av all gäldenärens egendom till att gälla 100 procent av gäldenärens egendom. Kristdemokraterna hänvisar till den enda rapport som gjorts på området.¹⁴ I motionen framhålls att det inte finns något som *”tyder på att kreditillgången för företag i glesbygden förbättrats. Tvärtom finns det skäl att tro att bankerna i några fall valt att använda den ändrade förmånsrätten som förevändning för att omvärdera låntagares kredit”*.

Riksdagen beslutade i mars 2006 att ge regeringen i uppdrag att skyndsamt utarbeta ett lagförslag så att företagsinteckningens värde höjs från nuvarande 55 procent till 100 procent, medan reformen i övrigt lämnas oförändrad¹⁵.

I budgetpropositionen, hösten 2006, angav regeringen att man som ett led i arbetet med att förbättra förutsättningarna för små- och medelstora företag skyndsamt kommer att utreda företagsinteckningens förmånsrätt med sikte på en förstärkning av företagets möjlighet till kapitalförsörjning. Vidare angavs att förutsättningarna för statens regressrätt i fråga om lönegarantin skulle utredas. Frågorna diskuterades vid en hearing på Justitiedepartementet den 17 november 2006 som syftade till inhämta synpunkter inför utformningen av direktiv till en utredning.

¹³ 2005/06:Fi308 Maria Larsson m fl, Kd, 5 oktober 2005.

¹⁴ ITPS Dnr 1-012-2004/0283, 2005.

¹⁵ Riksdagens protokoll 2005/06:93, 23 mars 2006

Den 8 februari 2007 beslutade regeringen att ge en särskild utredare¹⁶ i uppdrag att föreslå en förstärkning av företagsinteckningens förmånsrätt och att överväga om förmånsrätten för statens återkrav avseende lönegaranti helt eller delvis bör avskaffas. Uppdraget ska redovisas senast den 30 september 2007.

Eftersom ITPS uppdrag är nära kopplat till de frågor om förmånsrättsordningen som ska utredas beslutade regeringen att ITPS uppdrag skulle förkortas och att institutet redovisar sina slutsatser dittills liksom eventuella förslag till ändringar den 15 juni 2007.¹⁷ Av regeringsbeslutet framgår att det är en fördel om den särskilde utredaren har tillgång till institutets slutsatser innan denne redovisar sitt uppdrag.

1.2 Frågeställningar

De frågor som ITPS, utifrån det ursprungliga uppdraget, kom att formulera tar sin utgångspunkt i att institutet ska *”bedöma om målen med förmånsrättsreformen har uppnåtts och utvärdera reformens effekter”*¹⁸. Här konstaterar ITPS att föreliggande utvärdering måste tolka målen och fundera i termer av effektmått. När det gäller de mål som framgår av propositionen 2002/03:49 är de delvis vagt formulerade. Exempelvis framgår att *”ändringarna på olika sätt skulle förbättra möjligheterna att genomföra företagsrekonstruktioner”* eller att *”konkurrensförhållandena mellan konkursbon och andra företag blir mer likställda”*. Det framgår också att *”borgenärsarbetet ska kunna bedrivas på ett sådant sätt att betalningssvårigheter uppmärksammas tidigt”*. Att förbättra, likställa eller tidigt uppmärksamma något kan visserligen peka ut tendenser men är inte lika självklara som effektvärden.

ITPS har utifrån det resonemang som förs i propositionen och de effektmått som synes vara möjliga att mäta, formulerat fem frågeställningar. Med hänsyn till frågeställningarnas utvärderingsbarhet och den förkortade tiden för uppdraget har de tre första frågeställningarna prioriterats. Dessutom kan antas att dessa punkter mer uttryckligt påverkats av reformen. De två senare frågeställningarna kommer att belysas i rapporten.

---

¹⁶ JU 2007:02.

¹⁷ JU 2007/2136/L2.

¹⁸ JU2004/7178/L2, JU2004/7317/L2.

- Har reformen förhindrat negativa konsekvenser på kreditgivningen och kapitalförsörjningen till små- och medelstora företag?
- Har reformen förenklat genomförandet av företagsrekonstruktioner?
- Har oprioriterade borgenärer fått bättre utdelning vid konkurs sedan lagändringen?
- Har insolvenshanteringen blivit mer skyndsam?
- Har löneskyddet förbättrats för arbetstagarna?

1.2.1 Reformens syfte

Förmånsrättskommittén fick i uppdrag att utreda frågor om förmånsrätt i konkurs, lönegaranti och underlaget för företagshypotek¹⁹ och de förslag som kommittén lämnade har för avsikt att leda till:

- Större tonvikt på företagens återbetalningsförmåga vid kreditgivning
- Bättre kredituppföljning
- Fortsatt effektiv kreditgivning till företagen i allmänhet
- Snabbare insolvensbehandling
- Ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens
- Upphörandet av planerade seriekonkurser
- Lika konkurrensförhållanden mellan konkursbon och andra företag
- Jämförbara villkor vid rekonstruktion utom och inom konkurs
- Förstärkt löneskydd vid konkurs och rekonstruktion
- Ökad likabehandling av olika borgenärer i konkurs och ökad utdelning till oprioriterade borgenärer

Utredningen beskriver också hur förslagen relateras till olika syften. Här nämns till exempel att *”Upphörande av planerade seriekonkurser åstadkommes genom halveringen av företagshypoteket, vilket leder till att ägaren av ett bolag i konkurs får svårt att övertyga banken om att låna ut medel till köp av inkråmet från konkursboet, eftersom banken inte längre får tillbaka hela lånet genom utdelning i konkurser. Ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens åstadkommes genom halveringen av företagshypoteket och borttagande av skatteförmånsrätten. Jämförbara villkor vid rekonstruktion*

---

¹⁹ SOU 1999:1.

utom och inom konkurs åstadkommes genom att lönegaranti står till förfogande som finansieringskälla i samma utsträckning för gamla löner och uppsägningslöner, genom att också konkursbon måste utan lönegaranti-finansiering betala för utfört arbete som en massaskuld och genom att uppsägningslöner blir oprioriterade och därmed nedsätts genom ackord. Den som finansierar ett ackord behöver därmed bara betala en del av uppsägningslönerna (medan den som köper inkråmet från ett konkursbo slipper betala alla löneskulder)”.

1.2.2 Rapportens disposition

Då frågeställningarna antyder att respektive fråga besvaras av olika aktörer och därmed kräver olika former av data har rapporten disponerats så att de tre första frågorna belyses i var sitt kapitel. Kapitlen ger en bakgrund till frågeställningen och kopplar denna till relevant teori eller tidigare studier. Vidare beskrivs under respektive rubrik vald metod och därmed resultat och slutsatser. I kapitel 6 summeras samtliga slutsatser upp.

1.3 Generella avgränsningar

1.3.1 Bolagsform

Inom ramen för denna rapport har endast aktiebolag studerats.²⁰ Eftersom bolagsformen aktiebolag omfattas av mer genomgripande redovisningsskyldigheter än andra bolagsformer har det varit möjligt att få en heltäckande bild.

1.3.2 Företagets storlek

De företag som studerats är små och medelstora företag. Med företagets storlek syftas här på antalet anställda. Utifrån detta gäller att endast företag med max 250 anställda har tagits med i undersökningen. Gränsen mellan små och medelstora företag anses i denna undersökning vara vid 50 anställda.

1.4 Att utvärdera en reform

Utvärdering har länge använts som medel för statlig kontroll och tidigare var utvärderingsforskning en stridsfråga mellan olika discipliner och ämnesinstitutioner. I dag tycks frågan närmast beskrivas som trandisciplinär och det finns en enighet om att det är problem och frågeställningar som är avgörande för valet av undersökningsmetod.

---

²⁰ Med undantag för de data som inkommit från Sveriges tingsrätter. Där har alla affärsdrivande verksamheter, oavsett juridisk form, studerats.

Att kombinera metoder med utgångspunkt från olika vetenskapliga grundantaganden har kommit att bli en vägledande princip för utvärderingsforskare. I dagens utvärderingar har kontrollsyftet förskjutits mot ett mer uttalat utvecklingssyfte och förutsätts leda till en högre grad av måluppfyllelse.²¹

Politik kan beskrivas som en process som leder fram till kollektiva beslut. Reformen och förordningarna omfattar ofta en hel grupp eller flera grupper i samhället. Besluten kan ofta bara gå i den ena eller andra riktningen – till exempel att välja höger eller vänstertrafik, eller frågan om Sverige ska gå med i EMU eller inte. Det kan även handla om begränsade resurser, vilket gör att vissa mål måste prioriteras – varför vissa grupper kan komma att behandlas mer gynnsamt. I vissa sammanhang råder enighet om målen men inte om medel och dess konsekvenser för olika grupper. Här kommer utvärderingen in för att belysa och bedöma tänkbara effekter och erfara konsekvenser av olika alternativ. Utvärdering får därmed makt att påverka inriktningen av beslut, vilket inte är detsamma som att ha makten över besluten.²² Alla utvärderingar av politiska insatser brottas med problematiken ”det kontrafaktiska tillståndet” eller ”om inte problemet”, det vill säga vad hade hänt om den politiska insatsen inte genomförts. Vi kan inte i denna rapport uttala oss om hur det skulle ha sett ut om inte reformen genomförts, med exempelvis kreditgivningen till företag eller om andra säkerheter i form av leasing och factoring utvecklats ändå, trots att reformen inte genomförts. Ett vanligt misstag inom utvärderingar är att tillskriva allt positivt som händer efter en politisk insats som en effekt av just denna insats.²³

1.4.1 En lags stryka är relaterad till underliggande normer

Flera av de syften som nämns i det ovanstående pekar också ut en beteendeförändring hos de organisationer och individer som berörs.

Generellt sett kan en lag alltid relateras till bakomliggande normer. De bakomliggande normerna ger också uttryck för styrkan eller effekten av en lag.²⁴ Normer styr människors handlingar och blir därför också viktiga att förstå. En förändring av lagstiftningen kring förmånsrätten kan därför också beskrivas i termer av normer som styr människors handlingar.

Det finns egentligen tre typer av normer, en relaterad till individens moral, en annan relaterad till våra förväntningar på andras beteenden och en tredje som

---

²¹ Andersson, et al, 2003.

²² Ibid.

²³ Vedung, E. 1998.

²⁴ Hydén. 2001, 2002

kan beskrivas som de samhällssystem som byggts upp över tid och som rymmer en viss logik som vi måste följa, det vill säga som ger oss ett visst handlingsmönster. Till exempel att alla människor i Sverige kör på höger sida av vägen eller att vi vet (undermedvetet) att vi kan byta pengar mot varor.

Normer kan också beskrivas utifrån tre dimensioner: vilja (och kunskap) om en handlingsinriktning, begreppet kognition och slutligen de faktiska möjligheterna att genomföra det vi vill. Finns inte de faktiska möjligheterna så uppstår inte en norm och en handling.

En lag är egentligen inget annat än en norm som upphöjts till lag, när en norm blir lag förstärks också normen och på så sätt kan detta sägas vara politikernas instrument att påverka samhället. Lagar kan ses som en form av standardiserad politik och de flesta lagar syftar till att stabilisera de normer som redan finns i ett samhälle.²⁵ Det finns också lagar som syftar till att stimulera fram ett annat beteende än den som är gängse i samhället. Här kan till exempel nämnas förbudet mot barnaga och bilbälteslagen vilka båda är exempel på hur normer förändrats med hänförelse till lagstiftning. Härtill pekar Hydén ut att i mitten av 1960 hade mer än hälften av invånarna en accepterande inställning till barnaga medan mer än 90 procent var emot barnaga dryga tio år efter att lagförslaget genomförts. Därmed kan man dra slutsatsen att det tar tid för normer att förändras, vilket naturligtvis är relaterat till de sanktioner som följer en lag. Bestraffning och belöning är två viktiga instrument. Detta innebär att det finns problem med att utvärdera reformers effekter allt för tidigt. Beteendeförändringar och anpassningar till nya villkor, regler och ramar tar tid.

Sammantaget syftar detta till att stimulera fram ett annat beteende. Ibland krävs särskilda åtgärder, stöd eller annat för att lagstiftningen ska få önskad effekt. Eftersom kunskap och informationsspridning är en viktig del av normskapandet kan kunskapsspridning i olika former vara nödvändigt för att en lag ska utmynna i önskat beteende.

Ovanstående kan sammanfattas i följande punkter:

- Det krävs olika metoder för att utvärdera reformen
- Man kan kringgå en norm och även en lagstiftning
- Det tar tid för normer att ge utslag i attityder och beteendeförändring.

---

²⁵ Ibid.

2 Några huvuddrag i insolvenshantering och förmånsrätt

2.1 Inledning

Att vara i en insolvenssituation handlar om att inte kunna ”lösa sina skulder”. Insolvens jämställs därför ofta med att vara på ”obestånd”, som enligt Konkurslagen 1 kap 2§ innebär att gäldenären inte kan betala sina skulder och att detta inte är tillfälligt. I ITPS uppdrag ingår att utreda om förändringen i förmånsrättslagen har effektiviserat insolvenshanteringen.

Insolvensrättens utformning kan liknas vid ett paraply som inbegriper ett antal lagar och reformer. Bestämmelserna om konkurs, företagsrekonstruktion, ackord, förmånsrätt, likvidation, statlig lönegaranti vid konkurs och näringsförbud kan räknas in under paraplyet. Men insolvensrätten sträcker sig vidare än så genom att delar av till exempel familjerätten, förmögenhetsrätten, associationsrätten, arbetsrätten, straffrätten och skatterätten ofta aktualiseras.²⁶

Begreppet insolvens får olika innebörd beroende på om insolvens betraktas utifrån ett juridiskt eller ekonomiskt perspektiv. Forskningen inom det insolvensrättsliga området är uppdelad efter detta där den juridiska forskningen i huvudsak är inriktad på rättvisaspekter av konkurser. Den ekonomiska insolvensforskningen visar att utformningen av konkursinstitutet påverkar ett lands entreprenörskap, men exakt hur är ännu oklart. Den teoretiska litteraturen pekar också på konkurslagstiftningens dubbla roll. Lagstiftningen har å ena sidan borgenärsfokus med ambitionen att ge så god utdelning så möjligt till dessa. Å andra sidan har lagen gäldenärsfokus då det handlar om att skapa goda förutsättningar för rekonstruktion.²⁷ Under de senaste åren har insolvensrätten både i Sverige och internationellt utvidgats till att mer beakta gäldenärernas fokus genom bland annat införandet av regler för företagsrekonstruktion.

Den ekonomiska forskningen om insolvens och obestånd är ännu ett relativt nytt fält och det saknas fortfarande en utvecklad teori och praktik. I detta kapitel utvärderas insolvenshanteringen i första hand utifrån ett effektivitetsperspektiv och inte ett rättviseperspektiv. Det innebär att den juridiska forskningen inte får samma utrymme som bedömningsunderlag i detta kapitel.

---

²⁶ Riksskatteverket, 1998.

²⁷ ITPS A2006:010.

2.2 Insolvens ur ett samhällsekonomiskt perspektiv

Insolvensrätten har under det senaste decenniet fått ökad uppmärksamhet och utvecklats. Från att i huvudsak handlat om fördelning av tillgångar vid konkurs är insolvensrätten i dag en viktig del av den nationella tillväxten genom reglerna om återrekonstruktion av företag, regler för att förhindra kapitalförstöring och för att rädda arbetstillfällen. Kort sagt, insolvensrätten har utvecklats från en borgenärs- och gäldenärsinriktad konkursrätt till en samhällsnära insolvensrätt inom vilken förändring ännu pågår. I internationella sammanhang är insolvensrätt ett juridiskt ämne som innefattar ”en ordnad juridisk hantering av situationer där betalningssvårigheter i någon form förekommer”.²⁸ Enligt detta synsätt kan en insolvensrättslig handling både innebära förebyggande åtgärder för att undvika en obeståndssituation men också handla om hantering av en redan uppkommen insolvenssituation. Förfarandet i en insolvensrättslig situation kan vara tvångsinriktade åtgärder eller åtgärder som bygger på frivillighet från alla inblandades sida. Några grundläggande faktorer karaktäriserar dock ett insolvensförfarande²⁹:

- 1 All gäldenärens egendom omfattas.
- 2 Samtliga borgenärer deltar,
- 3 Egendomen förvaltas samlat och realiseras och överskottet delas mellan kvarvarande borgenärer,
- 4 En privat förvaltning under offentlig kontroll och domstolen medverkar i någon form.

Under 1990-talet påbörjade flera länder i EU (bland annat Finland, Norge, Danmark, England och Frankrike) men även USA arbetet med att reformera insolvensrätten. Inom EU har Lissabonstrategin bidragit till en gemensam insolvensförordning som trädde i kraft 2002. En ländervis justering mot en mer internationellt sammanhållen insolvenshantering pågår fortfarande. Syftet med EU:s insolvensförordning är att möta upp företagens gränsöverskridande verksamhet och att samordna de åtgärder som används vid ett gränsöverskridande insolvensförfarande. Det handlar också om att motverka överföring av tillgångar från en medlemsstat till en annan eller att parterna kan välja jurisdiktion för att få en förmånligare ställning.

---

²⁸ SOU 1999:1.

²⁹ Ds 2007:6.

Kortfattat består EU:s insolvensförordning av regler som ska jämka samman de nationella insolvensrättsliga regelverken medan huvuddelen av reglerna finns ännu i de nationella insolvensrättsliga regelverken. Från svenskt perspektiv räknas i svensk rätt konkurs och företagsrekonstruktion som insolvensförfaranden.³⁰

2.3 Insolvensrättens utveckling i Sverige

I Sverige infördes begreppet insolvensrätt som samlingsnamn relativt sent, egentligen först på 1970-talet. Fram till dess har begreppet konkurs och konkursförfarandet varit det dominerande insolvensrättsliga verktyget. Detta betyder att insolvens har haft likvidation i fokus och sedan lång tid tillbaka har borgenärerna och deras krav varit i centrum. Det samhällsekonomiska perspektivet och faktorer som sysselsättning, allmänintresse och bekämpning av ekonomisk brottslighet har först på senare år aktualiserats. Det insolvensrättsliga området har därför kompletterats och utvidgats genom ett antal utredningar och lagar. Några av dessa är:

- Konkurslagen från 1921 som reformerades 1970, 1980 och senast 1987.
- Förmånsrättslagen från 1970.
- Ackordslagen från 1970 som sedan 1996 finns inarbetad i lagen om företagsrekonstruktion.
- Insolvensutredningen tillsattes 1988 och arbetet resulterade i skuldsaneringslagen (trädde i kraft den 1 juli 1994) och lagen om företagsrekonstruktion (som trädde i kraft den 1 september 1996). En ny lag om skuldsanering trädde i kraft den 1 januari 2007.
- Förmånsrättskommittén tillsattes 1995 och utredningen resulterade i betänkandet SOU 1999:1 och slutbetänkandet SOU 2001:80. Kommitténs arbete var en fortsättning på Insolvensutredningens arbete med företagsrekonstruktion.
- Förmånsrättskommitténs arbete ledde fram till reformeringen av förmånsrätten som trädde i kraft den 1 januari 2004.
- Banklagskommittén tillsattes 1995 och resulterade i betänkandet SOU 2000:66 om offentlig administration av banker i insolvenssituation.

---

³⁰ Proposition 2005/06:37.

För närvarande pågår två utredningar inom det insolvensrättsliga området. En särskild utredare är tillsatt för att utreda möjligheter om införandet av en svensk insolvensbalk³¹ och ytterligare en utredning ska utreda möjligheterna om återgång till en starkare företagsinteckning.³²

Den nuvarande svenska insolvenslagstiftningen kan sammanfattas med tre lagar; 1) konkurslagen (1987:672), 2) lag (1996:764) om företagsrekonstruktion, och 3) skuldsaneringslagen (1994:334) (enbart tillämpningsbar på fysiska personer). Förmånsrättslagen (1970:979) är en del av insolvensrätten eftersom lagen har direkt påverkan på effekterna som följer av obestånd.³³

2.4 Förmånsrätten

Genom reglerna i förmånsrättslagen har principen om likabehandling av borgenärerna vid konkurs brutits. Förmånsrättsordningen anger hur tillgångarna vid en konkurs ska fördelas mellan borgenärerna. När en kreditgivare överväger att låna ut pengar, kan det vara av avgörande betydelse att kreditgivaren får någon form av säkerhet så att låntagaren betalar tillbaka pengarna. Förmånsrättsordningen syftar bland annat till att garantera att en ställd säkerhet inte förlorar sitt värde vid utmätning och konkurs, vilket antas ha stor betydelse för företagens möjligheter att överleva. Utformningen av förmånsrätten har också betydelse för om ett företag i en insolvenssituation ska rekonstrueras eller avvecklas.

Regeringens utgångspunkt är att företag vid insolvens genom förmånsrättsordningen ska ha goda möjligheter till rekonstruktion. Men för att fokus inte ska riktas mot företag i kris har ambitionen i stället varit att utforma förmånsrätten så att en effektiv kreditgivning möjliggörs.

I lagen skiljs mellan de särskilda förmånsrätterna och de allmänna förmånsrätterna. De särskilda förmånsrätterna gäller vid både utmätning och konkurs, medan de allmänna förmånsrätterna endast tillämpas i samband med konkurs.

---

³¹ Dir. 2007:29.

³² JU 2007:02.

³³ ITPS A2006:010..

2.4.1 Särskild förmånsrätt

Med särskild förmånsrätt avses att borgenären har företrädesrätt till betalning av sin fordran ur *viss* egendom, det vill säga av de pengar som försäljningen av egendomen ger. Som exempel på särskilda förmånsrätter kan nämnas panter av olika slag, vanligast är inteckning i fast egendom. En annan tidigare vanlig särskild förmånsrätt var den som följde med företagshypotek. Den förmånsrätten var speciell genom att det inte var någon särskild egendom som utgjorde säkerhet för fordringen, utan tillgångarna i en viss näringsverksamhet. Det innebar att säkerheten kunde växla dagligen.

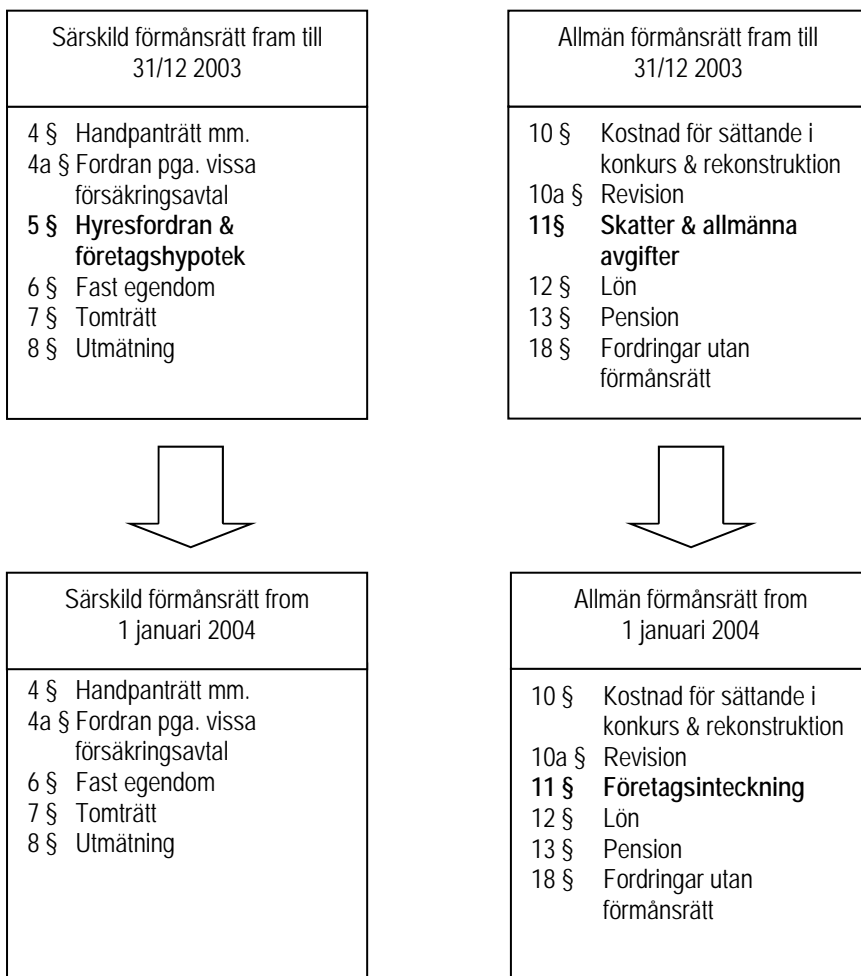
2.4.2 Allmän förmånsrätt

De allmänna förmånsrätterna ger däremot företrädesrätt till betalning ur boets *samtliga* tillgångar. Tillgångar som är förenade med särskild förmånsrätt ska dock alltid i första hand användas för att betala fordringarna med särskild förmånsrätt i egendomen i fråga. Endast överskottet kan utnyttjas av borgenärerna med allmän förmånsrätt. De allmänna förmånsrätterna har inbördes den företrädesordningen som följer av föreskrifternas placering i förmånsrättslagen. Borgenärer med fordringar utan förmånsrätt, så kallade oprioriterade fordringar, får alltid betalt först efter det att samtliga förmånsberättigade fordringar har betalats fullt.

2.4.3 Den nya förmånsrätten

Den övre delen av Figur 2-1 anger hur den särskilda och allmänna förmånsrätten såg ut innan reformen trädde i kraft den 1 januari 2004 och den nedre delen anger den nuvarande förmånsrätten. Förändringarna är markerade med fet stil. När det gäller förändring av den särskilda förmånsrätten har 5 § Hyresfordran och företagshypotek tagits bort och ersatts i den allmänna förmånsrätten som 11 § Företagsinteckning. Företagsinteckningen har allmän förmånsrätt i 55 procent av värdet av den egendom som återstår sedan borgenärer med bättre rätt har fått betalt. Dessutom har den tidigare 11 § ”Skatter och allmänna avgifter” tagits bort.

Figur 2-1 Förmånsrättslagen före och efter förmånsrättsreformen 1 januari 2004.

2.4.4 Utvärdering av ändrad förmånsrätt

Trots att flera av de nordiska länderna har förändrat insolvensrätten och reformerat förmånsrätten är utvärderingar av effekter få. I Danmark genomfördes förändringar i konkurslagen i oktober 2005.³⁴ En utvärdering av förändringens effekter är planerad men har ännu inte påbörjats.

Forskarna Stefan Sundström och Claes Bergström presenterade 1999 i förarbetet till den svenska reformen av förmånsrätten en utvärdering av den finska reformen.³⁵

Utvärderingen³⁶ pekade på att³⁷

- Reformen har bidragit till ett mer jämställt borgenärskollektiv. Den genomsnittliga utdelningen till oprioriterade borgenärer var något högre efter reformen än före.
- Ett av syftena var att lagändringen skulle ge incitament för kreditgivare att tidigarelägga insolvenshanteringen. Därmed skulle de utdelningsbara tillgångarna vara större. Utvärderingen konstaterade att reformen inte lett till att det totala utdelningsvärdet i konkurser ökat.
- Utvärderingen menade att reformen inte har bidragit till ökning av konkurskostnaderna. Det bakomliggande antagandet till kostnadsökningen var att reduceringen av förmånsrätterna skulle öka antalet konkursbevakningar. Därmed skulle också det administrativa arbetet för tingsrätten och konkursförvaltaren öka i tid och kostnad.

---

³⁴ ITPS A2006:010.

³⁵ Bergström, C., et al, 2004.

³⁶ I Finland ger företagsinteckningen rätt till 50 procent av värdet på den intecknade egendomen. Som ett resultat av 90-talets lågkonjunktur reformerades förmånsrätten år 1993 genom Lag om den ordning i vilken borgenärer ska få betalning 30.12.1992/1578. Samtidigt infördes även lagen om företagssanering och lagen om skuldsanering. Utgångspunkten i den finska förmånsrättslagen var att alla borgenärer skulle behandlas lika. Mellan lagens ursprungliga tillkomst 1868 till dess reformering 1992 hade 14 kategorier av borgenärer fått förmånsrätt. Förändringen innebar att merparten av de allmänna förmånsrätterna slopades och företagsinteckningen utformades likt vad Sverige har i dag.

³⁷ Utvärderingen av den finska förmånsrätten är baserad på 402 konkurser innan reformen och 359 efter reformen. I undersökningen ingår konkurser från olika delar av Finland under perioden 1 januari 1990 till 31 december 1994.

2.5 Företag i en insolvent situation

Utveckling och dynamik i samhället innebär ur ett näringslivsperspektiv att nya verksamheter startas upp och andra avvecklas. För att denna så kallade kreativa förstörelse eller företagsdynamik³⁸ ska kunna ske på ett smidigt sätt krävs bland annat en effektiv och välutformad insolvensrätt.

2.5.1 Orsaker till obestånd

Under det senaste decenniet har antalet företagskonkurser minskat betydligt. Insolvensutredningens konkursundersökning från 1992 visar att de flesta företag som gick i konkurs bedrev verksamhet i aktiebolagsform och enskild firma. Majoriteten av företagen hade inga anställda och få hade fler än 20 anställda. Var tredje företag saknade tillgångar och det fanns tydliga regionala skillnader. Företagen i storstadsområden saknade i större utsträckning tillgångar än i övriga delar av landet³⁹. Bortsett från att antalet konkurser succesivt har minskat, framför allt under 2000-talet, drivs majoriteten av de konkursdrabbade företagen i aktiebolagsform och som enskilda firmor.

Det är en rad faktorer som ska samverka och fungera för att ett företag ska lyckas. Affärsidén är den grundläggande faktorn. Därutöver påverkar både interna och externa faktorer i form av till exempel det konjunkturella läget, efterfrågan på företagets varor och tjänster, hur marknadsföringen fungerar, finansieringsläget vid eventuell expansion och företagsledningens kompetens. Men ett företag är även beroende av hur andra företag, det vill säga kunders likviditet ser ut.

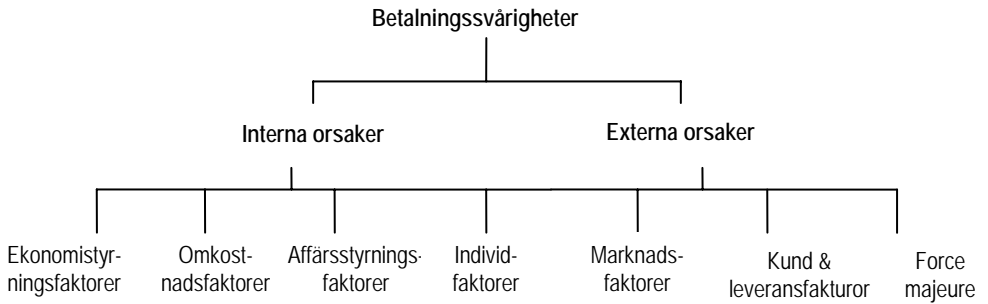
Så snart ett företag startas aktualiseras också risken för att misslyckas. I Figur 2-2 har orsaker till misslyckanden indelats i interna och externa faktorer.

---

³⁸ Företagsdynamik handlar om att företag etableras, förändras och läggs ned. Det finns i huvudsak två teoribildningar som förklarar de bakomliggande faktorerna för företagsdynamik; den neoklassiska skolbildningen och Schumpeters teori om kreativ förstörelse. Se Johnson D. & Karlsson, N. 2002. Se även ITPS-rapporten A2006:016.

³⁹ SOU 1992:113.

Figur 2-2 Orsaker till betalningssvårigheter.

De interna orsakerna bestäms av företagsledningens beslutfattande och hänger samman med det enskilda företaget och företagaren. Bristande företagsledar-kompetens, okunskap hos ägare och ledning leder till felaktiga beslut och låg lönsamhet. Även personliga problem hos personer i ledande befattningar kan påverka lönsamheten. Bristande intern kontroll och styrmedel (företagen upptäcker insolvenssituationen för sent) och för litet eget kapital i företaget och/eller för litet kapital vid en expansionsfas är också faktorer som kan leda till betalningssvårigheter.⁴⁰ De interna faktorerna är de mest frekventa orsakerna till att företaget går i konkurs.⁴¹

Andra centrala faktorer är strukturella förändringar av företagets marknad och ökad konkurrens genom till exempel nya innovationer. En låg omsättnings-hastighet och pressade priser till följd av ökad konkurrens inverkar på företagets betalningsförmåga.

Externa orsaker till företagets misslyckande kan vara valutaförändringar, räntehöjningar och händelser av allvarigare karaktär (force majeure). Obetalda fordringar, leverantörskonkurser, svårigheter att hantera olönsamma kontrakt är mer ”intelligande” faktorer som kan påverka företagets överlevnadsmöjligheter.⁴² Skattesystemet och lagstiftningen är andra exempel. Gratzter menar att empiriska studier om hur dessa makroekonomiska faktorer påverkar företags-dödligheten fortfarande är sällsynta.⁴³

⁴⁰ Lindgren, L. & Lövgren, K., 2006.

⁴¹ Gratzter, K. & Sjögren, H., 1999.

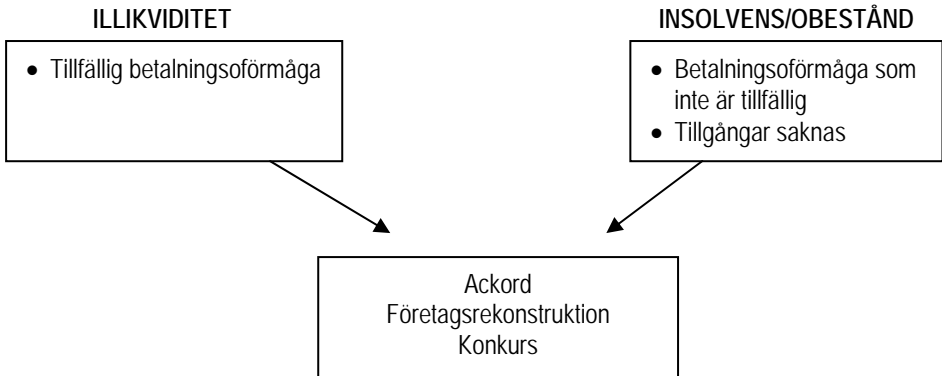
⁴² Ibid.

⁴³ Gratzter, K., 2002.

2.5.2 Alternativ vid obestånd

Den finansiella krisen kan lösas på flera olika sätt beroende på hur företagets möjligheter till återhämtning ser ut. Val av åtgärd beror på faktorer som konjunkturellt läge och styrkan i affärsidén.

Figur 2-3 Alternativ vid illikviditet och insolvens.

Om varken försäljning av tillgångar, tillskott av kapital eller sammanslagning med annat företag kan rädda företaget återstår i regel bara rekonstruktion eller konkurs. Fram till i dag har konkurs varit det vanligaste alternativet vid en insolvenssituation. Det kan resultera i att verksamheten helt avvecklas alternativt att verksamheten rekonstrueras och drivs vidare av annan juridisk person.⁴⁴

2.5.3 Aktörerna vid insolvens

En av de grundläggande tankarna med reformen av förmånsrätten är att borgenärerna genom förmånsrätten har ett ökat intresse av att insolvensförfarandet tidigareläggs och borgenärernas val av åtgärd i stället riktar fokus mot företagets framtidsutsikter och potential. Att genom förmånsrätten skapa ett mer kollektivt agerande bland borgenärerna kan utifrån teorin fungera. Men med tanke på aktörernas skilda perspektiv och ingångsvärden vid insolvenshantering finns svårigheter med att ”jämka” samman särintressena.

⁴⁴ Om konkursgäldenären är ett aktiebolag likvideras verksamheten efter en konkurs som inte ger utdelning åt alla. Aktierna i konkursboet och det köpande bolaget kan dock ha samma ägare.

Tingsrätten, konkursförvaltaren och rekonstruktören

Oavsett om obeståndet leder till konkurs eller rekonstruktion är det tingsrätten som fattar beslutet och utser konkursförvaltare eller rekonstruktör. Därefter skiljer sig rättens inblandning i förfarandet. Vid konkurs beslutar rätten om tidpunkt för edgångssammanträde, kungör konkursen, beslutar om bevakningsförfarande ska äga rum och fastställer utdelningen av konkursen. Rätten leder eventuellt ett förlikningsammanträde och prövar förvaltarens utdelningsförslag. Rätten har inte lika många uppgifter vid rekonstruktionsförfarande som bygger på frivillighet. Förfarandet inleds och avslutas av tingsrätt. Domstolen godkänner inte rekonstruktionsplanen men om det blir aktuellt med offentligt ackord vidtar nya uppgifter för tingsrätten.

Konkursförvaltaren har mer befogenheter än rekonstruktören som har en mer rådgivande roll. När domstolen beslutat om konkurs utses konkursförvaltare och gäldenären förlorar rätten att råda över tillgångarna. Konkursförvaltaren tar från denna tidpunkt över ansvaret för tillgångarna och dennes främsta uppgift är att utreda boet. Vid rekonstruktion ska rekonstruktören löpande samråda med gäldenären, men genomförande av åtgärder som de kommer överens om ska utföras av gäldenären.⁴⁵ En väsentlig uppgift är att rekonstruktören ska informera alla borgenärer om att rekonstruktionen inletts. Underrättelsen innehåller även en sammanställning av skulder/tillgångar, orsak till obeståndet och förslag på åtgärder. Till skillnad från konkursförvaltaren saknar rekonstruktören befogenhet att fatta beslut som rör gäldenären.

Gäldenär och borgenär

Vid konkurs är gäldenären skyldig att på olika sätt delta, framför allt genom att lämna information till konkursförvaltaren. Dessutom har denne begränsad rörelsefrihet under tiden, men får behålla skälig arbetsinkomst. Som beskrevs ovan har det skett en förskjutning mellan borgenärerna och gäldenären. Tidigare betraktades gäldenären mer som en informationskälla i konkursförfarandet, medan denne numera har en starkare ställning i och med lagen om företagsrekonstruktion. Vid rekonstruktion behåller gäldenären beslutanderätten om tillgångarna även om den delvis begränsas.

Borgenärerna är de personer som gäldenären är skyldig pengar, till exempel leverantörer, kreditgivare och skattemyndigheten. I ett konkursförfarande har de möjlighet att delta vid bevakningsförfarandet och är alltså föremål för utdelning av boets tillgångar.

---

⁴⁵ Karlsson-Tuula, M., 2007.

Staten

Staten har i en konkurs eller ett rekonstruktionsförfarande flera skilda roller. Staten tillhandahåller ramverket inom vilket borgenärerna själva fördelar tillgångarna mellan sig. Staten är även intressent med egna borgenärskrav (skatter och avgifter) där förmånsrätten styr prioriteringsordningen. Dessutom kan staten också agera på makronivå genom att dess rätt till insyn eller tillsyn i vissa delar av förfarandet.⁴⁶

När det gäller lönegarantin företräds staten av länsstyrelsen som ansvarar för utbetalning av lön till anställda vid företag som gått i konkurs eller är föremål för företagsrekonstruktion. Lönegarantin utgår enligt lönegarantilagen och avser betalning av en arbetstagares fordran hos en arbetsgivare som försatts i konkurs eller är föremål för företagsrekonstruktion. Konkursförvaltarna/rekonstruktörerna fattar beslut i lönegarantiärenden.⁴⁷

---

⁴⁶ Genom Tillsynsmyndigheten har staten en kontrollerande roll. Tillsynsmyndigheten utövar tillsyn över konkursförvaltare och kontrollerar bland annat att avveckling sker snabbt och med bästa resultat för borgenärerna. Tillsynsmyndigheten är en självständig del av Kronofogdemyndigheten.

⁴⁷ Lönegarantiförordningen (1992:501).

3 Kreditgivning och kapitalförsörjning i små och medelstora företag

3.1 Inledning

Utifrån propositionen 2002/03:49 har regeringen förutsatt att genomförandet av förmånsrättsreformen inte kommer att generera några större negativa effekter på kreditgivningen. Regeringen hävdar i propositionen att en grund för förmånsrätterna är att det antas stimulera kreditgivning, särskilt långvariga krediter på grund av att det förutsätts göra krediterna billigare.

Regeringens utgångspunkt är att det alltid går att finna goda skäl till att ge olika aktörer förmånsrätter, ofta har förmånsrätterna förstärkts i samband med enskilda lagändringar och reducerats i samband med mera samlade översyner av förmånsrättsordningar.⁴⁸ Regeringens utgångspunkt är också att förmånsrättsreformen är i linje med samhällsekonomiska mål och inte försämrar konkurrensförhållanden och villkoren för kreditförsörjning för små växande företag. Reglerna och ramarna för reformen ska vara anpassade så att de gynnar företagande i stort och stimulerar en effektiv kreditgivning. Effektiviteten består i att kreditgivarna på marknaden blir bättre och snabbare på att förutsäga och hjälpa företag med potential, som har tillfälliga problem, att utvecklas. Den nya förmånsrättsreformen ska vara en avvägning mellan olika intressen. Denna avvägning har sett olika ut vid olika tidpunkter.⁴⁹

Ett mål med förmånsrättsreformen är en bättre kreditprövning och uppföljning. Reformen ska bidra till att kreditgivarna ges bättre incitament för att krediter främst ges till ekonomiskt hållbara projekt. Regeringen förväntar sig att de positiva effekterna av reformen framför allt tillkommer de mindre företagen. Ett annat mål är att aktörerna på marknaden blir bättre på att hjälpa lönsamma företag med tillfälliga betalningssvårigheter. För att målet ska kunna nås måste reformen leda till att bankernas beteende förändras, det vill säga att kreditgivarna blir mindre benägna att enbart utgå ifrån traditionella säkerheter vid kreditgivningen. Förmånsrättsreformen ska bidra till att andra faktorer blir viktigare än säkerheter vid bedömning (t ex företagets lönsamhet) vid kreditutlåning.⁵⁰

---

⁴⁸ Proposition 2002 s. 63

⁴⁹ Ibid, s. 64–65.

⁵⁰ Ibid, s. 68 och s. 113–114.

I detta kapitel görs en uppföljning av ITPS enkätundersökning 2005.⁵¹ Här undersöks om förmånsrättsreformen förbättrat eller försämrade villkoren för kreditgivningen för små och medelstora företag.

I den andra delrapporten från ITPS (2005) framkom att mellan 10–20 procent av företagen i olika branscher fått krediterna omprövade med krav på att minska riskexponeringen.⁵² I hälften av fallen som fick sina krediter omprövade berodde detta på bankens förändrade regler. Resterande angav andra orsaker till omprövningen. Konsekvenserna av omprövningen har för en stor andel företagare (framför allt i stödområden) inneburit försämrade villkor i form av sämre tillgång till krediter och utökat risktagande i form av borgen eller privata pantsättningar. Mellan 40 till 50 procent av företagen som fått sina krediter omprövade i stödområdena upplever att villkoren försämrats.⁵³

I samband med att förmånsrättsreformen genomfördes har bankernas förutsättningar vid konkurser förändrats. Bankernas särskilda förmånsrätt försvinner och företagsinteckningens värde reduceras från 100 till 55 procent, ITPS slutsats (2005) är att detta har fått genomslag i banksystemet. Bankerna har anpassat sig till nya förutsättningar och förändrat synsätt på säkerheter. Omprövningen har lett till ett ökat risktagande för företagaren i form av borgen eller privata pantsättningar. Reformen har fått tydliga negativa effekter på de mindre företagen. I det stora hela har detta medfört att bankerna påverkat mindre företag att öka sitt eget kapital eller hitta andra former av finansieringslösningar som fakturabelåning eller leasing. Kostnaderna för företagen har på så sätt ökat. ITPS förslag var att återgå till 100 procent i förmånsrätt för bankerna. Det skulle leda till en bättre förhandlingsposition för företagarna gentemot bankerna.⁵⁴ Innan resultaten redovisas i denna studie ges här en beskrivning av kapitalförsörjningsläget för mindre företag i Sverige och hur andra intresseorganisationer och myndigheter uppfattat förmånsrättsreformens effekter på kapitalförsörjningen.

3.2 Undersökningar av kapitalförsörjning i små och medelstora företag

Hur ser kapitalförsörjningen ut för små och medelstora företag? I en internationell jämförelse har det visat sig att brister i kapitalförsörjningen för mindre företag inte är ett unikt problem för Sverige. ITPS har undersökt ett flertal län-

---

⁵¹ För att få jämförbart material ligger den förra studiens enkät och storlek på population till grund för denna undersökning.

⁵² Undersökningen baserades på ett urval av små och medelstora företag som uppgick till 3 000 stycken.

⁵³ ITPS, 2005.

⁵⁴ Ibid.

der och alla dessa länder lider av brister i systemen för kapitalförsörjning av mindre och nystartade företag. Det största problemet består i att förse nystartade företag med kapital. Även i ett land som USA, som betraktas ha en väl utvecklad kapitalmarknad, finns samma problem. Det utbud av kapital som finns tillgängligt för småföretag med mindre kapitalbehov är ganska begränsat. ITPS hävdar i den rapporten att det först och främst måste finnas en helhetssyn på hur kapitalförsörjningen för små och medelstora företag ska lösas. Det räcker inte med enskilda åtgärder utan det krävs en kombination av åtgärder där förändringar av ramvillkoren kombineras med skatteförändringar och programinsatser. Med avseende på riskkapitalmarknaden lyckades USA tidigt med att införa en sådan strategi.⁵⁵

Hur ser då kapitalförsörjningssituationen ut för Sveriges del? *Nutek* har nyligen kartlagt småföretagens kapitalförsörjningssituation (2006) med fokus på företag med mindre än 50 anställda. Utifrån företagarenkäten konstaterades det att två tredjedelar av företagen anser att kreditmöjligheterna är goda eller mycket goda. Företagare i större företag har en annan uppfattning än andra företagare, det vill säga ju högre omsättning desto positivare är företagaren till kredit-situationen. Av de företag som ansökt om lån eller kredit under perioden 2002–2004 fick 90 procent lånen beviljade.

Hur ser då behovet av ytterligare kapital ut hos dem som svarade på *Nuteks* enkät? För att klara av själva driften bedömer de flesta företagen att det inte behövs några extra medel. Investeringsbehoven och behov av extern finansiering skiljer sig mellan olika regioner och branscher. De tillverkande företagen och företag med anställda har större behov av extern finansiering. Det visar sig även att småföretag har större behov av extern finansiering i regioner utanför storstäderna. Det mest uppenbara problemet är att unga företagare (18–31 år) och företagare födda utomlands har svårare att få krediter än andra.

Överlag har företagen en positiv syn på kreditmöjligheterna, men det har skett något i den grupp som är missnöjda. Den gruppen har blivit större i relation till tidigare. Företagargruppen som är missnöjda har ökat från 2002, från 12 procent till 19 procent (2006). Det är en grupp som menar att kreditmöjligheterna är dåliga eller mycket dåliga. I *Nuteks* analys av data konstateras att branschtillhörigheten inverkar påtagligt på hur företagen upplever sina chanser att få krediter. Inom handel, hotell och restaurang branschen finns en mera negativ syn hos företagarna på möjligheterna att få krediter och en påtagligt större risk för avslag på låneansökningar.

---

⁵⁵ ITPS A2002:03.

Företagens omsättning verkar också vara en sådan faktor som påverkar företagens kreditmöjligheter. Utifrån ett regionalt perspektiv visar det sig att företagens uppfattningar är mera negativa i stödområdena.

En central fråga utifrån ett kapitalförsörjningsperspektiv som djupstuderats i Nuteks undersökning är om de företag som vill växa får tillgång till tillräckligt med kapital för att genomföra sina planer. Här framgår tydligt att de företagargrupper som rangordnas högst utifrån kategorin viljan att växa är unga företagare, nya företagare och företagare som är födda utomlands. Det är enligt Nuteks undersökning de företagare som har högre tillväxtambitioner än andra. Det innebär att de grupper av företagare som vill växa mest av alla upplever det svårare än andra att få tillgång till kapital. Här finns ett problem med att säkerhetsställa kapitalförsörjningsbehovet.⁵⁶

Svenskt Näringsliv har analyserat kapitalförsörjningssituationen och betonar att läget måste förbättras för att öka nyföretagandet i landet. I deras studie hävdas att det är för höga skatter på kapitalvinster och utdelningar, vilket leder till begränsad tillgång på kapital. De små företagens möjligheter att få tillgång till kapital har även begränsats genom införandet av förmånsrättsreformen. Reformen har bidragit till att det inte är lika attraktivt för bankerna att låna ut kapital till småföretag. Ett annat problem är att mindre företag skulle behöva öka tillgången på såddkapital. Framför allt finns ett behov av att stimulera privata aktörer att investera mera i mindre företag i Sverige.⁵⁷

I *Glesbygdsverkets* rapport⁵⁸ om kapitalförsörjning behandlas den problematik som finns med att försöka stärka tillgången på kapital i gles- och landsbygdsområden. Även Glesbygdsvirket lyfter fram de specifika kreditsvårigheter som unga entusiaster möter i samband med att unga människor startar nya företag. Hur ska finansieringslösningarna se ut för att stärka förutsättningarna för ett ökat nyföretagande i landsbygdsområden? Det är påtagligt att många små företag behöver extern finansiering, men det innebär ofta att de möter en kreditinstitution som ställer hårda krav på säkerheter. Ur ett glesbygdsperspektiv på kapitalförsörjning är omorganiseringen av bankväsendet ett problem. Besluten tas allt mera centralt och de lokala kontoren försvinner och därmed försvinner också den lokala kännedomen om det lokala näringslivet.

Ett annat glesbygdspenproblem för unga företagare är att tillgångarna i glesbygden inte värderas lika högt som i andra områden. Tillgångarna kan på så sätt inte generera samma värde som säkerhet och bidrar till att försämra villkoren för fö-

---

⁵⁶ NUTEK, 2006.

⁵⁷ Svenskt Näringsliv, 2005.

⁵⁸ Glesbygdsvirket, 2006.

retagare i glesbygdsområden att få krediter.⁵⁹ Regeringen har i budgetpropositionen 2004/2005:1 påvisat att det finns ett underbud av kapital i vissa delar av landet och att banker är mera restriktiva i sin utlåning. Näringsutskottet har påtalat problematiken kring nya företag och deras svårigheter att få sina kapitalbehov tillgodosedda.⁶⁰

Det är ett faktum att många småföretag inte vill växa. Det kan i sig vara ett hinder. I en större enkätundersökning, utformad av intresseorganisationen *Företagarna* (2006), konstateras att andelen småföretag (1–49 anställda) som upplever att de har brist på extern finansiering har minskat, från 10 procent 2001 till 7 procent (2006). Företagarna menar att det är svårt att se några negativa effekter av förmånsrättsreformen utifrån resultaten kring kapitalförsörjningssituationen för företagen. Från *Almis* regelbundna undersökningar, där bankkontorschefer tillfrågas runt om i landet, har creditsituationen förbättrats för de mindre företagen under perioden 2005–2006 och utlåningen har ökat stadigt till småföretag.

Bankkontorschefer anser att förmånsrättsreformens inte har haft någon stark effekt på utlåningen. Två tredjedelar av bankcheferna anser att regelförändringen inte haft någon betydelse. Resterande tredjedel har sett en viss minskning i utlåningen på grund av reformen. Utifrån dessa resultat menar Företagarna att det inte finns någon anledning till att riva upp den nya förmånsrättslagstiftningen och att det är fortfarande för tidigt att riva upp ett beslut innan man har följt och utvärderat denna reform under en längre tidsperiod.⁶¹

Tre år har gått efter reformens genomförande och *Svenska Bankföreningen* är i dag kritisk till de konsekvenser som reformen lett till. Genom deras kontakter med banker framkommer att en samlad och enhetlig bild saknas av hur kreditförsörjningen påverkats av reformen. Vissa banker gör bedömningen att deras kreditgivning inte påverkats, medan andra noterar att det blivit svårare för små och medelstora företag att få krediter. Specifika effekter som Svenska Bankföreningen lyfter fram är att:

- Rekonstruktioner har försvårats
- Återvinningstvisterna har ökat
- Bevakningsförfaranden har ökat
- Ökad administrativ belastning

---

⁵⁹ Glesbygdverket, 2006.

⁶⁰ Näringsutskottets betänkande 2004/2005:NU1.

⁶¹ Företagarna, 2006.

- Övergången till allmän förmånsrätt har fått flera negativa effekter.

Utifrån Svenska Bankföreningens perspektiv är huvudproblemet inte den försämrade procentsatsen i företagsinteckningen utan att företagsinteckningen endast har allmän förmånsrätt och inte särskild. En återgång till en företagsinteckning som omfattar 100 procent av tillgångarna i boet och som omfattar kassa och bankmedel föreslås. De menar att varje procentsats under 100 procent skapar återvinningstvister och motverkar företagsrekonstruktioner. Utifrån deras utgångspunkt argumenterar de för att kreditförsörjningen till företagen underlättas om företagsinteckningen omfattar all egendom, eftersom bankerna behöver binda mindre kapital ju starkare företagsinteckningen är till följd av de nya kapitaltäckningsreglerna.

När det gäller företagets beroende av företagsinteckningen menar Bankföreningen att det inte går att hävda att storlek, lokalisering eller bransch har en avgörande betydelse för hur ofta företagsinteckningen används. Företagsinteckningen går inte att särskilja från företagets kassaflöde. Det är en del av en helhetsbedömning som görs vid varje tillfälle.

Bankföreningens uppfattning är att företagsinteckningen bör syfta till att underlätta finansieringen av främst småföretag och därmed beakta den kritik som framförts om att den tidigare förändringen av förmånsrätten försvårade finansieringen. Den ska inte heller vara konkursdrivande utan underlätta rekonstruktioner samt vara tydlig och enkel att tillämpa och därmed bland annat undvika gränsdragningsproblem beträffande tillgångar i boet. Det är även viktigt att företagsinteckningen samordnas med den kommande utredningen om ett samlat insolvensförfarande för att få till ett långsiktigt och hållbart förslag.

I dagsläget är det svårt att se alla negativa konsekvenser av reformen på grund av att konjunkturen är så pass god att det motverkar och begränsar antalet företagskonkurser. Reformen skulle egentligen behöva testas över hela konjunkturcykeln för att man skulle få ett mera rättvist resultat.

Företagarförbundet menar att reformen är direkt skadlig genom effekterna av företagsinteckningens ändrade värde från 100 procent till 55 procent. Förbundet anser att förändringen har inneburit många negativa konsekvenser för företagen i form av ökade svårigheter att erhålla erforderliga krediter för att upprätthålla och bedriva verksamheter och än mer, expandera och investera. Finansieringslösningar som factoring och leasing har blivit mera vanliga. Dessa former innebär ofta ökade kostnader, mindre flexibilitet och finansiell åtstramning. Ofta har dessa förändringar också inneburit att ägaren/-na fått ställa ytterligare säkerheter till kreditgivarnas förfogande.

Ett problem med reformen är enligt förbundet att lagstiftaren inte har haft ett företagarperspektiv. Kreditgivning till företagen fungerar inte som lagstiftaren antagit eftersom bankerna kräver full säkerhet från och med dag ett. Ett annat problem är att man inte beaktat proportionerna på vad de föreslagna åtgärderna innebär. Här menar förbundet att det kan handla om att 150 000 företag/företagare fått en sämre kreditsituation medan utdelningen till oprioriterade fordringsägare i konkurser knappast kan kompensera sådana kostnadsökningar. En stor andel småföretag använder sig av företagsinteckningen för att kunna beviljas krediter och därför drabbar det många. Företagarförbundet uppskattar att sänkningen av företagsinteckningen innebär minskade tillgängliga banksäkerheter motsvarande 50 miljarder kronor som försvinner. I Sverige finns inget riskkapitalbolag som kan kompensera för sådana försämrade förutsättningar för kreditutlåning till företagen.

Sammanfattningsvis anser Företagarförbundet att lagen, utifrån att äga, driva och utveckla företag och då företrädesvis småföretag, i huvudsak bara har negativa effekter om proportionerna beaktas.

Företagarförbundet föreslår en snabb återgång till fullvärdet 100 procent, visst begränsat underlag som tidigare, och att företagsinteckningen ska gälla med särskild förmånsrätt. Alternativet till detta är att omgående införa en statlig riskkapitaljätte, som i Finland, men detta torde vara varken önskvärt eller gångbart.

Konjunkturlägets påverkan på utfallet bidrar till svårigheter med att utvärdera reformen. I dagsläget är konjunkturen stark och har så varit under en längre tidsperiod. Konsekvenserna och utfallet kan se annorlunda ut i samband med att konjunkturläget försämras.

3.3 Banker och småföretagande: Finansiering och villkor för kreditgivning

I ITPS rapport (2005) poängterar Lars Silver följande om en värdering av förmånsrättsreformens effekter på mindre företag. Historiskt sett har bankerna alltid haft en mycket framträdande position i svenskt näringsliv. Bankerna dominerar kapitalmarknaden fullständigt och har under perioden 2003–2005 stått för över 600 miljarder i utlåning till icke-finansiella företag i jämförelse med Almis 2 miljarder. Studeras riskkapitalet och hur det fördelar sig på olika företag visar det sig att det berör och är riktat mot ett begränsat antal företag i relation till hela företagsstocken.

Slutsatsen är att riskkapitalbolagen inte har möjlighet att förbättra situationen för de mindre företagen. Detta innebär att Sverige, i högre grad än andra länder, har ett bankfinansierat banksystem och bankernas särställning är på många sätt ohotad. Det enda alternativ som finns för det stora flertalet mindre företag är att få finansiering via bank.⁶²

Forskare som studerat företagets finansiering har främst intresserat sig för riskkapitalets effekter på företagande och inte det finansieringsproblem som berör flertalet mindre företag. Inom småföretagsforskning, med fokus på finansiering, utgår man ifrån teorier som transaktionskostnads- och agentteorin. Huvudfokus inom dessa två teorier är att finna förklaringar till hur ramar och regler påverkar förtroendet och relationen mellan banker och företagen. Teorierna har utvecklats för att beskriva varför ett informationsgap mellan banker och företagare ofta uppstår. Ett gap som bidrar till att skapa en ökad distans och misstänksamhet i finansieringssituationer. Företagarnas beteenden i de mindre företagen styrs först och främst av användningen av finansieringsformer som gör det möjligt att bibehålla kontrollen över företaget (kontrollaversion och pecking-order theory). Företagaren och banken har även olika målsättningar. Företagaren kan ha bättre information och kunskaper om hur situationen ser ut för företaget (agentteori och informationsasymmetri).

Relationen mellan banktjänstemannen och företagaren är asymmetrisk, det vill säga parterna kan vara olika starka inom olika områden av förhandlingarna. Nya forskningsresultat inom fältet småföretagsfinansiering har visat att banktjänstemän inte är konsekventa i sina beslut som grupp. Deras individuella erfarenheter spelar stor roll vid kreditbedömningar. Dock styrs bankernas beteenden främst av att försäkra sig om att man som kreditgivare inte kommer i ett läge där krediterna inte kan återbetalas.⁶³

Förändringar i regelsystemet (förmånsrätten) påverkar relationen mellan banker och företag. Silver hävdar att företagsinteckningen är en central del i bankernas kontroll av företag, men att bankernas beteenden kan vara olika beroende på konjunkturella förutsättningar.

Det har visat sig att i praktiken läggs en stor fokusering på säkerheter på lokal nivå. Från bankernas sida har man velat få företagaren att ta ett stort ansvar för verksamheten. En personlig borgen garanterar ett ökat ansvarstagande hos företagaren och denne kommer att anstränga sig för att betala igen sina lån. Bankernas inriktning på säkerheter är i första hand ett steg i att säkerhetsställa detta ansvarstagande. Studier har visat att det finns en intressekonflikt mellan

---

⁶² Silver L., 2005.

⁶³ Silver L., 2005 och Landström H., 2003.

banker och småföretag. Utifrån ett företagarperspektiv uppfattas bankerna som byråkratiska och formella och utan förmåga att bidra till att få företaget att växa. Silver betonar att den formella och enkelspåriga kommunikationen är ett problem som leder till att företagaren undviker att i tid ta kontakt med banken om problem uppstår med verksamheten.⁶⁴

Det finns ett flertal skäl till att relationen mellan företaget och banken kan bli ansträngd – en fråga är om gapet som uppstår mellan banker och mindre företag är ett finansiellt gap? Utifrån ett längre tidsperspektiv har utbudet av kapital till mindre företag varierat i Sverige. Debatten kring detta finansiella gap har i många fall följt samma svängningar. En orsak till dessa svängningar i debatten är att kunskaperna varit bristfälliga kring hur utbud och efterfrågan på kapital ser ut för de mindre företagen.

Det är heller ingen ny debatt. I Bolton-rapporten från Storbritannien (1971) framkom att det inte är en fråga om ett finansiellt gap utan ett kunskapsgap. Kunskapsgapet består i att bankerna har svårt att relatera till företagarens specifika problem och företagaren är inte tillräckligt noggrann med att förklara och ge bankerna information som tillgodoser finansärens krav för beslut. I Sverige har det finansiella gapet studerats och uppfattats vara ett mindre problem. Bilden är inte entydig, olika undersökningar, både nationella och internationella, pekar på olika resultat beroende på när dessa studier genomförts. Konjunkturella förhållanden påverkar och generar olika resultat med avseende på hur man bedömer finansieringsgapets storlek och problematik.

En förklaring till gapet som tidigare nämnts är informationsasymmetrin som ska ses som dubbelriktad. Både företagaren och banken kan inneha information som ger dem ett överläge gentemot den andra aktören. Gapet kan även bero på hur bankerna behandlar de mindre företagen. De kan tycka risken är för hög, många små företag går i konkurs. De kan ha bristfälliga kunskaper och verktyg för att göra en korrekt analys av företagets potential. De kan också uppleva att investeringarna i sådana projekt är för småskaliga i relation till den tid och kostnader det tar att kontrollera och följa upp verksamheten. Gapet kan även bero på företagarens bristande kunskaper om finansieringsmöjligheter eller en allmän negativ attityd till andra finansieringskällor än banken om det innebär att kontrollen minskar. Det går heller inte bortse ifrån det faktum att det stora flertalet av små företag inte har stora kapitalbehov.⁶⁵

---

⁶⁴ Silver L., 2005 och Landström H., 2003.

⁶⁵ Landström H., 2003.

I Silvers rapport diskuteras vilka möjligheter en lagändring har, som förmånsrättsreformen, att påverka bankerna som organisation. Slutsatsen är att det är tveksamt om bankernas beteenden går att förändra med en sådan lagändring.

Det kan snarare få motsatt effekt. En mera öppen förhandlingssituation mellan olika intressen kan leda till det motsatta, det vill säga en ökad fokusering på säkerheter och krav på andra former av säkerheter. Silver menar att det är viktigare att bankerna känner sig trygga för att undvika att villkoren försämras för de mindre företagen vid kreditgivning. Hans slutsats är att inga starka argument finns för att man utifrån kreditperspektiv skulle ha genomfört förmånsrättsreformen.⁶⁶

3.4 Effekter på kapitalstrukturen i små och medelstora företag

3.4.1 Teori kring kapitalstruktur

Teori kopplad till förmånsrätten diskuteras i 3:e kapitlet, 6:e bilagan i SOU 1999:1. Där är utgångspunkten en ekonomi som är verksam med perfekt fungerande marknader. Detta leder till en inledande teoretisk slutsats om att creditsäkerheten inte innebär någon fördel för gäldenären eftersom det enda som creditsäkerheten bidrar med är att skapa riktlinjer för hur en gäldenärs återstående värden ska fördelas mellan borgenärerna vid en eventuell konkurs. Denna slutsats motiveras med en hänvisning till Miller och Modiglianis (MM) irrelevante teori från 1958.

Den här undersökningen av de svenska små- och medelstora företagens kapitalstruktur har utgått från MM:s andra proposition samt teori om skattesköldens effekter på den optimala kapitalstrukturen. MM:s andra proposition kan enkelt sammanfattas som att den förväntade avkastningen på eget kapital är summan av den genomsnittliga vägda kapitalkostnaden och en riskpremie.⁶⁷

Bolagsskatter påverkar företagens val mellan att finansiera sin verksamhet med eget kapital eller lånat kapital.⁶⁸ Enligt uppgifter från Skatteverket har det inte skett några förändringar av företagsskatten för aktiebolag sedan 1996 i Sverige. Således har inte olika skattesatser påverkat företagens kapitalstrukturer över tiden. Därmed har beskattningen av företag endast betydelse för kapitalstrukturen då skatteskölden diskuteras.

---

⁶⁶ Silver L., 2005.

⁶⁷ De Ridder, 2003.

⁶⁸ Faig, et al, 1999.

Företagets kapitalstruktur är ett resultat av företagets kapitalförsörjning. Utifrån generell kapitalkostnadsteori är det billigare för företaget att låna pengar av bankerna än att använda eget kapital. Företag tenderar att anpassa sin kapitalstruktur långsamt till förändrade förutsättningar gällande lagar och förräntningsvillkor.⁶⁹ Dessutom innebär lån att en skattesköld skapas.⁷⁰ Marknadens teoretiska värdering av ett företag blir således beroende av skuldsättningsgraden.⁷¹

”Värdet på ett företag, med hänsyn till skatt, är således en linjär funktion av skuldsättningsgraden. Den praktiska implikationen är uppenbar: företaget bör öka skuldsättningsgraden till dess att företaget till 100 procent är skuldfinansierat. Företagets maximala värde, och dess optimala kapitalstruktur uppnås under dessa förutsättningar när företaget bara har lån som kapitalkälla. I praktiken gäller emellertid att företagen väljer en kapitalstruktur som består av såväl eget kapital som av skulder.”

Således ligger det i ett företags intresse att det egna kapitalet ska vara värt så mycket som möjligt, då detta ger förtroende för företagets långsiktiga betalningsförmåga vilket underlättar vid bland annat kreditgivning. Dessutom bidrar detta till att företaget värderas högre. Detta innebär i teorin att den optimala kapitalstrukturen utgår från så stora lån som möjligt men med ett optimerat aktievärde. Således skulle det rationella företaget finansiera sin verksamhet med stora lån men med bibehållet förtroende från marknad och investerare.

3.4.2 Kapitalkostnad och avkastningskrav

När investeringars lönsamhet utvärderas utgår ofta från investeringens nuvärde och den kapitalkostnad som investeringen medför. Kapitalkostnaden är beroende av långgivares räntesatser och investerares avkastningskrav. Detta sammanställs i en modell kallad Weighted Average Cost of Capital (WACC). Denna modell blir betydelsefull då ett företag har mer än en finansieringsform att välja på.⁷² Detta är fallet så fort företaget kan välja mellan att finansiera sin verksamhet med eget kapital eller med lån.

Kostnaden för finansiering med eget kapital (EK_{kost}) är högre än kostnaden för skulder (S_{kost}).⁷³ Således gäller att $EK_{kost} > S_{kost}$. Ekvationen för WACC ser ut på följande vis:

⁶⁹ Lewellen, 2006.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Citat är hämtat ur Adri De Ridders bok ”Finansiell ekonomi – Om företaget och finansmarknaden” från 2003, s. 170.

⁷² Miller, 2007.

⁷³ Se redogörelsen för MM:s andra proposition.

$$WACC = w_e r_e + w_d r_d (1 - T)$$

$$\text{där } w_e = \frac{EK}{BO} \text{ och } w_d = \frac{S}{BO}$$

Lånets ränta representeras av r_d och T står för rådande skattesats. Detta innebär att den skatteskuld som lånet innebär blir större då skattesatsen stiger.⁷⁴ BO står för balansomslutning vid bokslut. Variabeln r_e är en funktion av den riskfria räntan, risktagandet som investering innebär samt marknadens genomsnittliga avkastning. Denna funktion omnämns ofta som *CAPM* och definieras som $r_e = r_f + \beta(\bar{r}_m - r_f)$ där r_f står för den riskfria räntan, β är risken som investeringen innebär och $\bar{r}_m$ är marknadens genomsnittliga avkastning. Detta innebär att avkastningskravet på ett företags aktier blir detsamma som den riskfria räntan adderat med riskfaktorn företags aktier innebär i relation till marknadens egen riskpremie.⁷⁵ *CAPM* bygger således på principen att då alla investeringsalternativ är korrekt prissatta i förhållande till sin risk, beskrivs sambandet mellan risk och avkastning med en linje kallad "security market line" (SML). SML visar således en positiv korrelation mellan avkastning och risk.

3.4.3 Synlig soliditet

Synlig soliditet anger hur stor andel av ett företags ojusterade balansomslutning som justerat eget kapital står för.⁷⁶ Detta innebär att soliditetsmålet även fungerar som ett mått på företagets fördelning mellan eget kapital och skulder, relativt balansomslutningen. Således fungerar detta mått då det används i jämförelser över tiden som en indikator på hur företagens relativa egna kapital förändrats från år till år. Soliditeten ger därmed en indikation på om företagens låntagande är konstant med eventuell tillväxt eller nedgång.

Justerat eget kapital avser redovisat eget kapital samt obeskattade reserver minus latent skatteskuld. Den latent skatteskulden beräknas utifrån aktuell skattesats multiplicerad med de obeskattade reserverna.

$$\text{Soliditet} = \frac{EK + \text{Obes.res}(1 - T)}{\text{balansomslutning}}$$

⁷⁴ Miller, 2007 och Lööf, 2004.

⁷⁵ Ross, et al, 2005 och Pike, et al, 1996.

⁷⁶ Hansson, et al, 2006.

Soliditetsvärdets ekvation är snarlik ekvationen för w_e då soliditeten är *justerat eget kapital* dividerat med *summan av skulder och eget kapital*, det vill säga balansomslutningen. Detta innebär att företagets soliditet till viss del påverkar företagets genomsnittliga kostnad för kapital.

Genom att jämföra soliditetsdata från ett år till ett annat ges en bild av hur företagets kapitalstruktur förändrats från bokslutstillfälle till bokslutstillfälle. Detta oberoende av eventuella förändringar av balansomslutningen, vilken påverkas av företagets resultat.

En faktor som skulle bidra till att företagen minskar sina långfristiga skulder är att långivarna ställer högre krav på eget kapital som säkerhet för kreditgivning.

Utifrån ovanstående resonemang innebär detta att om det över tiden finns en markant förändring av de svenska aktiebolagens soliditet runt 2004 så skulle en tänkbar faktor kunna vara att det är förmånsrättsreformen som "tvingat" fram denna förändring. Det gäller dock att se upp så att inte skattesatsen för eget kapital förändrades samtidigt.

3.5 Kapitalstruktur, intressekonflikter och extern finansiering

I samband med att ett företag finansierar sin verksamhet med externa medel uppstår det alltid övervakningsproblem som kan generera intressekonflikter framöver. Det finns två sätt för banken att bevaka placeringar som görs i ett företag, dels genom att påverka utformning av själva kontrakten som sätter ramarna för de skyldigheter och rättigheter som ska råda, dels genom att påverka kapitalstrukturen hos företaget.

I mindre företag är möjligheterna att förändra sin kapitalstruktur inte desamma som i större aktiebolag. De större företagen kan välja mellan flera finansieringsalternativ, medan mindre företag är mer låsta att lånefinansiera via en bank. Transaktionskostnadsanalysen är en teori som har sin upprinnelse i Ronald Coases analyser av valet mellan företag och marknad och Oliver Williamsonss definitioner av olika tillgångar. I en finansieringssituation är valet inte mellan företag och marknad utan en analys av företagarens val av egen finansiering eller skuldfinansiering. Teorin tar sin utgångspunkt i ett beteendeantagande, där aktörer besitter begränsad rationalitet och aktörernas beteenden styrs av att gardera sig mot osäkerheter.

Hur kan man skapa en situation som gör att man redan innan kontrakt skrivs garanteras att företagets värde i möjligaste mån bibehålls, att risken för framtida intressekonflikter reduceras och att man skapar en plattform för att konflikterna blir lösta på ett effektivt sätt⁷⁷.

Förändringar i kapitalstrukturen kan fungera som en mekanism som hjälper till med att garantera ett sådant utfall. Valet av finansieringsform styrs framför allt av hur företagarens tillgångar fungerar som mer eller mindre bra säkerhet. Om ett företag har för stor andel transaktionsspecifika tillgångar försvagar det företagets möjligheter att tillhandahålla goda säkerheter. Transaktionsspecifika tillgångar är inga bra säkerheter för att lånefinansiera sin verksamhet, det vill säga om värdet på tillgången bestäms till exempel av att ett samarbete/utbyte fortsätter med andra aktörer. Orsaken är att om samarbetet bryts försvinner även värdet på tillgången. Tillgångarnas karaktär bestämmer på så sätt hur stora förlusterna kan bli vid en konkurs. För att reducera framtida konflikter försöker företagare undvika att använda liknande tillgångar för att lånefinansiera sin verksamhet. Därför styrs företagarens val mot att ha en högre andel egen finansiering.⁷⁸

Hur kan skillnader i kapitalstruktur mellan branscher och företagsstorlekar förklaras? Om man utgår ifrån företagsstrukturen och försöker förklara varför små företag har lägre soliditet beror det till stor del på att de har färre finansieringskällor och har svårt att visa på samma historiska framgång som större företag. Det kan även finnas ett motstånd mot att släppa kontrollen över företaget och misstänksamhet mot alternativa finansieringsmöjligheter. Låg soliditet hos små och medelstora företag är ett stort hinder för tillväxt. Skillnader i den branschvisa skuldsättningsgraden kan förklaras med en transaktionskostnadsanalys. Företag med många transaktionsspecifika (företagsspecifika) tillgångar har en låg skuldsättningsgrad och vice versa. Branscher som telekom och läkemedel med många immateriella tillgångar (kunskapskapital och ”samarbetskapital”) har en låg skuldsättning medan exempelvis fastighets- och byggbranschen har en hög skuldsättning på grund av de har andra tillgångar (fysiska tillgångar) som på ett bättre sätt fungerar som säkerhet för ett lån.⁷⁹ Detta innebär att kapitalstrukturen har betydelse för vilka krav olika leverantörer av finansiellt kapital ställer på företagaren och företaget.

Om många av företagets tillgångar är av transaktionsspecifikt slag kan konkurskostnaderna bli höga vid likvidation. Det finns heller inga övervakningskostnader om all finansiering sker internt hos företaget. Kostnaderna genereras

---

⁷⁷ Bjuggren P-O, 1999.

⁷⁸ Ibid, s. 183.

⁷⁹ Bjuggren P-O, 1999, s. 188–190.

i samband med extern finansiering och det har konstaterats att tillgångarnas specialiserade karaktär avgör hur bevakningen av finansiella krav utformas.⁸⁰ Sådana överväganden påverkar kapitalstrukturen och aktörers strategiska överväganden. Det är tydligt att säkerheten, men även karaktären på säkerheten har stor betydelse för mindre företags kapitalstruktur och möjligheter att lånefinansiera sin verksamhet för att skapa tillväxt.

En tidigare studie av egenkapitalfinansieringen⁸¹ visar att soliditeten i små och medelstora företag är upptill 10 procent lägre än i stora företag. Resultaten gäller inte enbart Sverige utan även internationellt. Konkurser är vanligast förekommande i mindre företag (0–49 anställda), men de har högre tillväxttal än större företag. Banklån och leasing är viktigare finansieringskällor för små och medelstora företag än för stora företag.

Förmånsrättsreformen har förändrat spelreglerna för företag och banker och resultaten har hittills visat att detta har inneburit hårdare krav på säkerheter. Transaktionskostnadsanalysen visar på betydelsen av säkerheter och specifika tillgångar vid framtida överväganden av finansieringsform för små och medelstora företag. Bankernas lånefinansiering och leasing (långsiktig) är relativt lika till sin karaktär. Kreditinstitutionen sätter ett tryck på att utgå ifrån fysiska tillgångar. Exempelvis kan de snabbt ta tillbaka leasingobjektet om företaget skulle gå omkull och därmed garantera att ett visst värde kvarstår av tillgångarna. Leasing karaktäriseras av en låg grad av transaktionsspecifikt slag och är ett attraktivt finansieringsval på grund av att potentiella konkurskostnader begränsas. Kapitalstrukturen kan även påverkas av individuella faktorer som företagsledarens riskbenägenhet, mål med företaget eller specifika preferenser (det vill säga om företagaren föredrar intern före extern finansiering).⁸² På det stora hela är ändå specifika tillgångar avgörande för vilket utrymme som finns för de mindre företagen att finansiera sin verksamhet.

Hur ska då förändringar i soliditeten hos små och medelstora företag tolkas? I detta kapitel har syftet varit att, utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv, diskutera om kapitalet används på ett så effektivt sätt som möjligt. Det innebär att kapitalkostnaderna ökar när företagen begränsas för hårt av regler och hindrar företagets möjligheter att effektivt använda sig av bankerna för att lånefinansiera och utveckla verksamheten. På grund av att långivarna ställer högre krav på eget kapital som säkerhet för kreditgivning kan detta leda till att företagen minskar de långfristiga skulderna. Soliditeten är i detta fall ett uttryck för att reformen genererar onödigt höga kapitalkostnader.

---

⁸⁰ Ibid, s. 191f.

⁸¹ Ds 1994:52.

⁸² Barton S-L. et al, 1987.

En mera markant förändring i små och medelstora företags soliditet efter förmånsrättsreformens genomförande kan indikera att kapitalkostnaderna ökat och inte används på ett effektivt sätt.

I denna utvärdering prövas om förmånsrättsreformen inneburit ett kraftigare brott i små och medelstora företags soliditet. Utfallet jämförs och analyseras utifrån regionala och företagsspecifika skillnader. Är det framför allt i stödområdena som detta brott är tydligt? Transaktionskostnadsanalysen visar att det finns många företagsspecifika faktorer som avgör nivån på soliditeten och kapitalstrukturens utseende. Domineras regionen av många små företag borde soliditetsnivån vara lägre än i andra regioner. Vi utgår från att mera markanta brott i soliditetsnivån är tecken på negativa förändringar i kapitalstrukturen i samband med genomförande av förmånsrättsreformen.

3.6 Metoder

ITPS har i samarbete med SKOP genomfört två enkätundersökningar under våren 2007 med syfte att göra en uppföljning av föregående rapports undersökning och att kvantifiera omfattningen av effekterna på kreditförsörjningen till små och medelstora företag. Företag med banklån har varit av huvudsakligt intresse. Populationen bestod av företag (aktiebolag, enmansföretag exkluderades) som är verksamma inom tillverkning, byggverksamhet, handel eller övriga tjänster⁸³, som har långfristiga skulder till kreditinstitut och mellan 1–250 anställda. Med en sådan restriktion förbättras också precisionen i undersökningen.

3.6.1 Urval för enkäterna

Populationen delades in i fyra strata efter antalet anställda och ett slumpmässigt urval gjordes i vardera av de fyra strata:

- 1 1–4 anställda
- 2 5–19 anställda
- 3 20–49 anställda
- 4 50–250 anställda

Totalt har SKOP fått kontakt med 3 733 företag/företagsledningar av vilka 3 110 har intervjuats. Det ger en svarsfrekvens om 83 procent. Övriga 17 procent ville inte medverka i undersökningen.

---

⁸³ Branscherna D, F, G, H, I, J, K, L, M och N enligt SNI-koder.

Undersökningen genomfördes per telefon med företagsledaren eller den person som denne hänvisade till. Alla intervjuer gjordes från SKOP:s intervjucentral i Stockholm. Telefonintervjuerna gjordes mellan den 15 maj och 11 juni 2007.

Även skillnader beroende på företagets geografiska belägenhet har varit av intresse att belysa. Enligt regeringens uppdrag till ITPS ska särskilt konsekvenserna i de nationella stödområdena analyseras, varför resultatet redovisas för tre regiontyper: storstadsområde, stödområde och övriga Sverige.

Med avseende på bankenkäten har SKOP på uppdrag av ITPS intervjuat drygt 100 bankkontor om hur förmånsrättsreformen påverkat deras kreditgivning. Intervjuerna gjordes per telefon mellan den 21 maj och 4 juni 2007. Resultaten redovisas i denna rapport. Populationen bestod av bankkontor som har företagskunder och därmed fattar beslut om företagskrediter. I varje län gjordes ett urval av bankkontor i första hand i residensstaden, i andra hand i en större stad i länet. Undersökningen genomfördes per telefon. Alla intervjuer gjordes från SKOP:s intervjucentral i Stockholm. Intervjuperson var kontorschefen eller dennes ersättare. Totalt har 106 bankkontor intervjuats i de 21 länen. Antalet intervjuer varierar mellan fyra och sex per län utom i ett län där bara tre bankkontor har intervjuats. Svaren har viktats, poststratifierats, så att varje län har samma inverkan på totalresultatet.

3.7 Avgränsningar

3.7.1 Bokslutsperiod

I studien ingår enbart företag som har en bokslutsperiod motsvarande 12 månader. Skälet till avgränsningen är att undvika risk för att samma företag räknas flera gånger per jämförelseperiod eller att företag inte alls tas med i en jämförelseperiod. Eftersom data som jämförs mellan tidsperioderna bygger på uppgifter hämtade ur bokslut är det en fördel om alla företag som undersöks lämnar in minst ett och endast ett bokslut per jämförelseperiod. Dessa data innebär också att de endast ger en bild av företagets ekonomiska ställning det givna datumet för bokslutet. För att få en heltäckande bild av företagets ekonomiska ställning under hela året skulle krävas att hänsyn togs till resultaten i den löpande bokföringen, vilket inte är möjligt inom ramen för denna utvärdering.

Vidare innebär avgränsningen till 12 månaders bokslutsperiod att drygt 10 procent av alla företag som finns med i tillgängliga data för hela 1990-talet tagits bort. Nästan 90 procent (89,8 %) av alla aktiebolag under denna period hade en bokslutsperiod på 12 månader.

Tidsintervallet⁸⁴ för populationsstudien sträcker sig från januari 1987 till och med juni 2006. För varje år beräknas medianen för soliditeten för de företag med bokslut första respektive andra halvåret. Då fördelningarna för respektive halvår studerats framkom att flera företag lämnar in sitt bokslut under andra halvåret, men att värdena på soliditeten har liknande spridningar för första respektive andra halvåret. Vid presentationen av medianen har ett löpande medelvärde⁸⁵ använts för att jämna ut eventuella skillnader uppkomna av att tidsintervallen är kortare än ett år. Orsaken till detta tillvägagångssätt är att skapa ett så komplett datamaterial som täcker en så lång tidsperiod som möjligt efter implementeringen av förmånsrättsreformen den 1 januari 2004.

3.7.2 Soliditetsintervall

Urvalet har begränsats till att endast omfatta de företag som uppvisar en soliditet från 0–100 procent. Bland alla bokslut som finns registrerade från och med 1 januari 1990 till och med 31 december 1999 redovisar mer än 80 procent (82,9 procent) en soliditet som ligger mellan 0–100 procent. Detta material innehåller även ett bortfall på cirka 11 procent (11,7 %). Således är det endast 5,4 procent av alla bokslut som visar på en soliditet som är negativ eller över 100 procent. Vidare gäller att det betecknas som onormalt med soliditetsvärden utanför intervallet 0–00 procent.

3.7.3 Metodval vid soliditetsstudier

Data för att beräkna soliditeten har inhämtats från MM Partner (MMP) och Upplysningscentralen (UC). MMP använder (liksom SCB) en skattesats på 28 procent medan Upplysningscentralen (UC) använder en skattesats på 30 procent vid sina respektive soliditetsberäkningar. För att få data som presenteras i denna rapport jämförbara mellan MMP och UC har ett nytt soliditetsvärde från

UC beräknats för datamaterialet som levererats av UC baserat på antagandet att $T = 0,28$. Skillnaden mellan de olika soliditetsvärdena är liten då resultaten med två decimaler inte skiljer alls eller är ytterst marginell.

---

⁸⁴ För att täcka in en så lång tidsperiod som möjligt efter förmånsrättsreformen har respektive boksluts årstillhörighet klassats in per sex månaders intervall, definierade som första respektive andra halvåret.

⁸⁵ Beräknat som det genomsnittliga värdet till summan av aktuell tidsperiod samt föregående tidsperiod.

3.8 Presentation av data

3.8.1 Geografisk indelning

Regionala jämförelser bygger på att en geografisk yta delats in i grupper som är mer eller mindre homogena eller sammanhängande efter önskade kriterier.⁸⁶ Till de regionala jämförelserna har ITPS till denna rapport valt att utgå ifrån Nuteks 72 funktionella analysregioner och stödområdena A och B. Detta ger en regional indelning som visar på stödområdena A och B, storstadsregionerna och övriga Sverige.

Storstadsregionerna är skapade utifrån Nuteks FA-regioner. I detta fall innebär det att det är FA-regionerna 1 (Stockholm), 21 (Göteborg) och 19 (Malmö) har lyfts ut som storstadsregioner. Nuteks FA-regioner utgår från SCB:s geografiska indelning i lokala arbetsmarknader. Kraven SCB ställer på en kommun för att den ska bilda centrum i en lokal arbetsmarknad är att andelen utpendlare av alla kommunens förvärvsarbetare inte får överstiga 20 procent. Vidare gäller även att andelen utpendlare till en annan enskild kommun inte får överstiga 7,5 procent. Nutek har till detta lagt till ytterligare faktorer som det tas hänsyn till vid indelningen i FA-regioner:⁸⁷

- Arbetspendlingens storlek, trender och strömmar,
- Investeringar eller politiska beslut som kan anses påverka utvecklingen över en tidsperiod om cirka tio år,
- Information om ändrade strukturella förutsättningar eller beteendemönster som skäligen talar för en förändrad indelning.

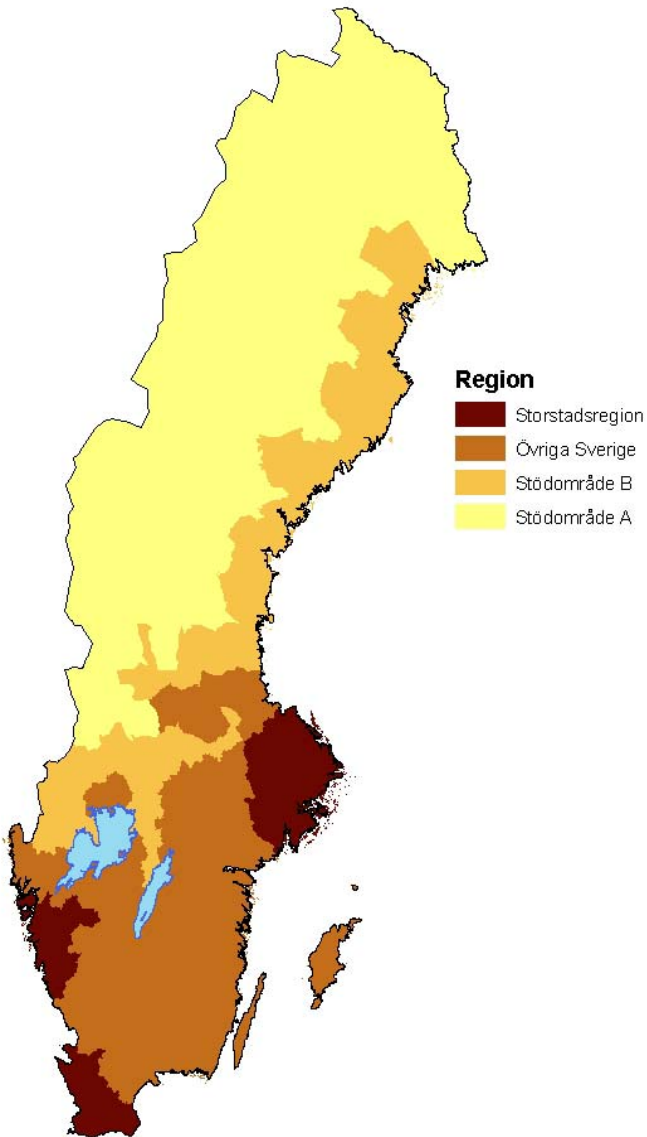
Övriga Sverige definieras som de områden som inte ingår i stödområdena A eller B och inte är en del av en storstadsregion, se Figur 3-1.

---

⁸⁶ En grundläggande diskussion gällande metodologin kring arbeten med regionindelning förs av P. Hagget i boken *Geography – A Global Synthesis*, 2001. Harlow: Prentice Hall.

⁸⁷ För en mer ingående beskrivning hänvisas till Nutek och www.nutek.se/sb/d/220.

Figur 3-1 Den regionala indelning som använts till denna del av rapporten.

3.9 Resultat

3.9.1 Soliditeten

Specifika regionala särdrag med fokus på bransch, överlevnadsförmåga och företagsstruktur.

Under de senaste tio åren har antalet företagare i Sverige legat på samma nivå. Det har varierat mellan 410 000 och 430 000 stycken. Av dessa är 25 procent kvinnliga företagare. De flesta företag är små och 99 procent av företagen har inte mer än 50 anställda. Utifrån ett företagarperspektiv innebär detta att de flesta är småföretagare. Småföretagen spelar en viktig roll för sysselsättningen och det är en stor andel av de privatanställda som arbetar i mindre företag (40 %). Om branschen jordbruk, jakt och skogsbruk exkluderas från totala antalet företag finner man att 80 procent av alla företag finns inom tjänstesektorn och 20 procent tillhör industrisektorn. De flesta företagen finns inom branschgruppen "finans- och företagstjänster" följt av "handel, hotell och restaurang".⁸⁸ Om vi utgår ifrån hela företagsstocken och hur många företag som finns representerade i de olika branscherna, visar det sig att flest företag finns inom branscherna fastighet och uthyrningsverksamhet, jordbruk, -jakt och fiske och skogsbruk, parti och detaljhandel, byggverksamhet, tillverkning, hälsa och sjukvård (samt övriga samhällstjänster), samt transport och kommunikation. Det är stora skillnader om vi jämför stödområden och storstadsområden med övriga Sverige. Stödområden som innefattar regioner som Västernorrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten har en överrepresentation av företag inom branschen jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske. I ett storstadsområde som Stockholm finns flest företag inom parti och detaljhandel.⁸⁹

Områden som domineras av jordbruksnäringar och tillverkning har haft en svag sysselsättningsutveckling. Stödområdena präglas ofta av att ha ett ensidigare näringsliv. I en tidigare undersökning har ensidigheten uppskattats på en regions näringsliv med hjälp av att räkna ut ett Herfindahl index. Resultaten visar att variationen är stor mellan FA-regionerna. Regioner med störst ensidighet är lokaliserade till stor del i glesbygdsregioner i norra delarna av landet. Storstadsregioner har, utifrån detta mått, lägst ensidighet. ITPS konstaterar i en tidigare studie att regioners sårbarhet beror på att det inte finns tillräckligt med privat tjänsteproduktion. Tjänsteinriktade regioner är för det mesta mer kunskapsintensiva och har bättre förutsättningar för att konkurrera och skapa

⁸⁸ Nutek (se deras hemsida för närmare information, 2007-05-06).

⁸⁹ SCB:s företagsregister (se utdrag ur företagsstatistik på deras webbsida).

tillväxt än andra regioner.⁹⁰ I ett regionalt perspektiv har storstadsregioner och småregioner gynnats av en högre BRP. BRP mäter förädlingsvärdet i form av löner och driftöverskott på arbetsställenivå.⁹¹

Företagsstrukturen i Sverige är i stort sett oförändrad. Från 1990-talets senare del har antal företag ökat med en procent per år. Under ett flertal decennier har de mindre företagen, upp till nio anställda ökat kontinuerligt. I dag är denna tendens inte lika tydlig. Nya företagargrupper har ökat snabbare under 2000-talet, framför allt de allra minsta företagen och de företag som ligger inom intervallet 10–199 anställda. Tillverkningsindustrins andel av företagsstocken har krympt väsentligt, från 53 procent (1968) till 28 procent (1993). Andelen offentliga och privata tjänster har ökat markant. Inom privata tjänster utgör handel och finansiella tjänster de dominerande inslagen.

En tidigare undersökning visar att företagsstrukturen påverkas av allmänna strukturförändringar. Tjänsteföretagen är den grupp av företag som ökat markant under de senaste trettio åren.⁹² Överlevnadsförmågan hos företagen skiljer sig mellan existerande och nya företag. Det är under de första fem åren som de största skillnaderna framträder mellan existerande och nya företag. För att exemplifiera detta har det visat sig att 57 procent av existerande företag som startade före 1998 finns kvar efter fem år. I jämförelse överlever endast 24 procent av de nystartade företagen som startade efter 1998 under motsvarande period. Detta innebär att det är ganska få nystartade företag som överlever. De företag som har svårast att överleva finns inom tjänstesektorn (konsumenttjänster). Överlevnadsförmågan beror till viss del på hur många nya företag som startas inom en specifik bransch.⁹³

Små och medelstora företags soliditet, 1997–2006

I följande avsnitt redovisas resultaten från våra undersökningar av soliditetsförändringar hos små och medelstora företag. Huvudsyftet i följande resultatavsnitt är att belysa om kapitalstrukturen och soliditetsnivån i små och medelstora företag påverkats i samband med förmånsrättsreformens införande 2004. Detta berör effekterna av bankernas ökade krav på säkerheter och om kapitalet används effektivt. Företagen minskar sina långfristiga skulder på grund av att långivarna ställer högre krav på eget kapital som säkerhet för kreditgivning.

---

⁹⁰ ITPS Regionernas tillstånd 2005.

⁹¹ NUTEK, se NUTEK:s hemsida för närmare information.

⁹² ITPS A2006:016.

⁹³ *Ibid.*, s. 79.

Soliditeten är i detta fall ett uttryck för att reformen genererar onödigt höga kapitalkostnader. Här jämförs längre tidsserier i soliditetsutvecklingen och regionala avvikelser mellan storstadsområden, stödområden och övriga Sverige. Det studeras även om det är någon specifik företagargrupp som har påverkats mer än andra.

En undersökning av soliditetsutvecklingen från mitten av 1990-talet visar att soliditeten generellt har förstärkts i alla företagargrupper mellan 1979 och 1992, se Tabell 3-1. Den minsta företagargruppen avviker från de andra företagargrupperna med en svagare andelsökning i soliditeten. Detta visar att trendmässiga förändringar i soliditeten inte kan ses som något specifikt avvikande och motiverar en granskning av den senaste förändringen i soliditeten utifrån mer markanta brott.

Tabell 3-1 Soliditet i svenska företag 1979 och 1992.

Företagsstorlek (Antal anställda)	0–19	20–49	50–199	200—
Soliditet/år	17,5 (1979)	17,6 (1979)	18,7 (1979)	24,0 (1979)
	22,3 (1992)	25,6 (1992)	25,8 (1992)	31,4 (1992)

Källa: Gratzer K. & Sjögren H. (1999) Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi, Stockholm, s. 184.

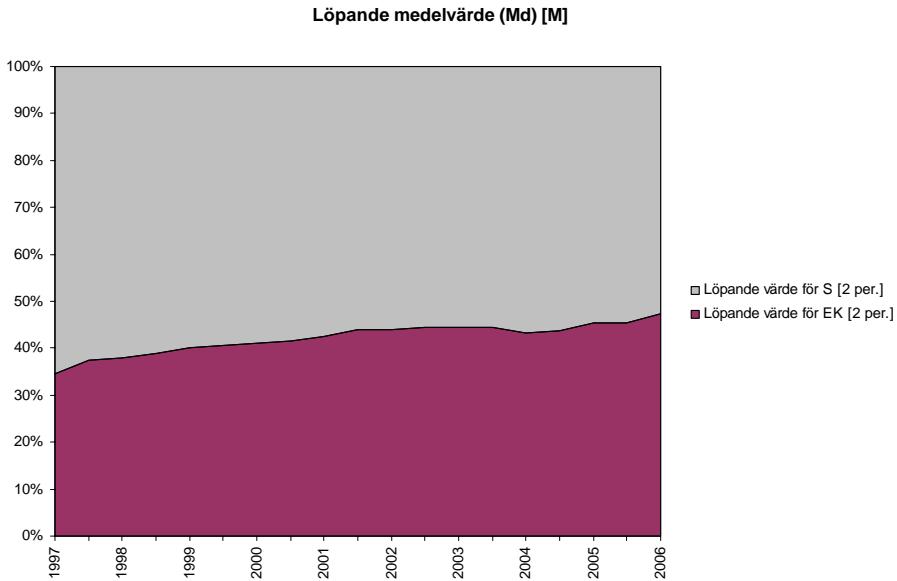
Studeras kapitalstrukturen och förändring i soliditeten fram till 2006 kan konstateras att soliditeten förstärkts under 1990-talet, se appendix, Figur 1. Medianvärdet visar på samma förändring för hela företagspopulationen och det går inte att se något tydligt brott efter förmånsrättsreformens genomförande utifrån dessa data.

En närmare granskning av hur soliditeten hos små och medelstora företag påverkas av reformen visar att medianvärdet för små och medelstora företag ökar något efter reformen, se appendix, Tabell 2 och Figur 3. Den ger dock inget besked om ett tydligt brott vid en granskning av förändringar i medianvärdet. Frågan är om avvikelserna mellan olika regioner är så pass stora att de tar ut varandra vid en generell jämförelse. Vilka resultat får man utifrån ett regionalt perspektiv? Är det i vissa stödområden som denna reform har fått större effekt än i andra?

För de medelstora företagen i *storstadsregionerna* har det skett en ökning efter förmånsrättsreformerna, men den ökningen skiljer sig inte markant från andra jämförbara ökningar före förmånsrättsreformerna. Bilden ser dock annorlunda ut för de små företagen i *storstadsregionerna*. Mellan 2002–2004 minskade solidi-

tetens medianvärde med en procent (44 till 43 %), medan mellan motsvarande period 2004–2006 ökade soliditetens medianvärde med fyra procent (från 43 till 47 %). Detta är ett mera markerat brott i soliditeten jämfört med tidigare perioder. Hur ser det ut i övriga regioner (exklusive stödområde A och B)?

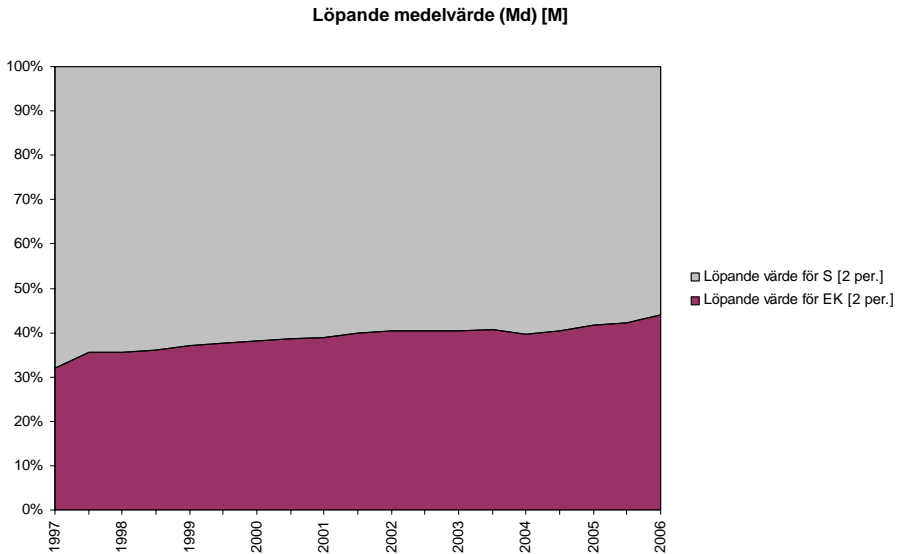
Figur 3-2 Kapitalstrukturens utveckling för små företag i storstadsregion.

Delas tidsperioden upp i ett antal två års perioder, före och efter reformen, kan man undersöka om det har skett ett markerat brott i företagets soliditet efter reformen (2004–2006). Det är de procentuella förändringarna i soliditeten mellan två års perioder som jämförs. I Figur 3-3 och appendix, Figur 5, presenteras resultaten för *övriga Sverige* och det är samma tendens. Inga större brott hos de medelstora företagens soliditet. Däremot ökar medianvärdet för de medelstora företagens soliditet, se appendix.

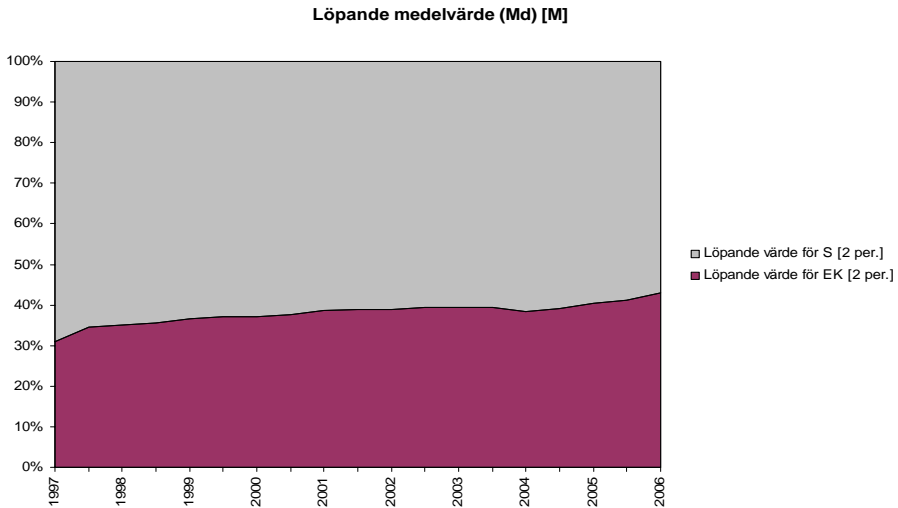
Soliditetsförändringarna är större i de små företagen före och efter reformen. Mellan 2002–2004 minskade soliditeten med en procent och mellan perioden 2004 och 2006 ökade soliditeten med fyra procent.

Figur 3-3 Kapitalstrukturens utveckling för små företag i övriga Sverige.

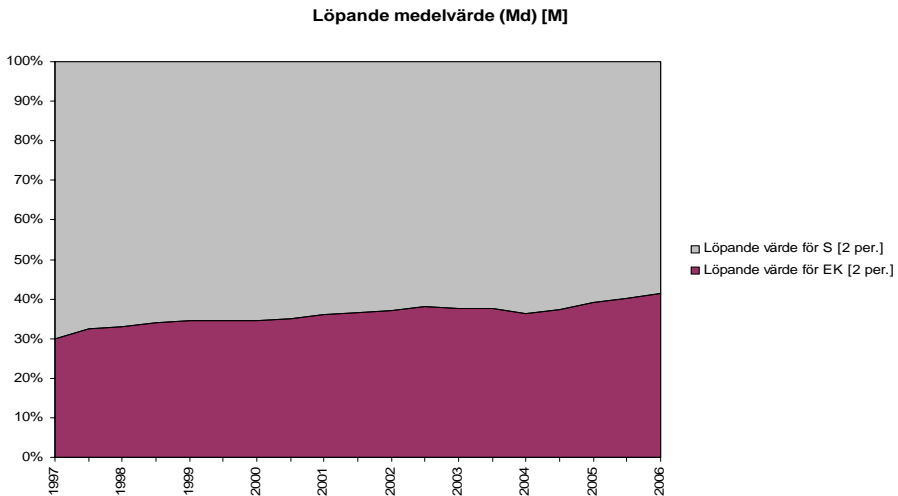

Hur ser resultaten ut i stödområde A och B? I Stödområde B finns det ingen större förändring i soliditeten för medelstora företag, se appendix. Förändringen är däremot tydlig för små företag i stödområde B. Här minskade soliditetens medianvärde med en procent mellan 2002–2004 medan den ökade med fem procent mellan 2004–2006, se Figur 3-4. I stödområde A har en markant höjning skett i soliditetens medianvärde för både medelstora och småföretag. För medelstora företag minskade soliditetens medianvärde med fyra procent mellan 2002–2004 för att sedan öka med sex procent mellan 2004–2006, se appendix. Det kan konstateras att resultaten är likartade för små företag i stödområde A. Under perioden 2002–2004 minskade medianvärdet för små företag med en procent för att sedan öka med fem procent under perioden 2004–2006, se Figur 3-5.

Figur 3-4 Kapitalstrukturens utveckling för små företag i stödområde B.

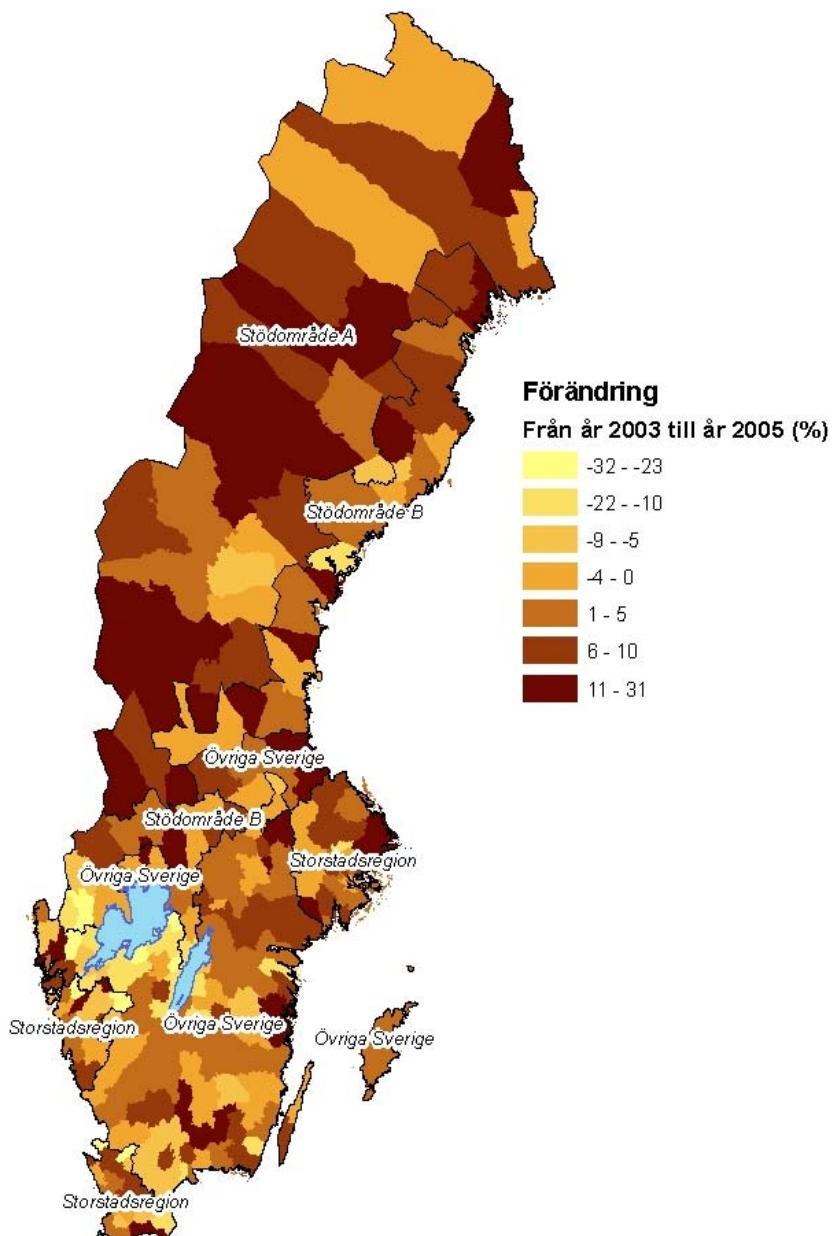
Figur 3-5 Kapitalstrukturens utveckling för små företag i stödområde A.

Figur 3-6 sammanfattar förändringarna i soliditetsmättet. I figuren går det att utläsa var förändringarna varit som störst efter reformen. Kartan ska läsas utifrån att ju mörkare desto större och högre har den procentuella förändringen i företagets soliditet varit efter reformens genomförande. Ju ljusare färg, desto mer har soliditeten sjunkit för företagen i respektive kommun. Stödområdena är de områden som haft den största ökningen efter införandet av förmånsrättsreformen.

Figur 3-6 Den procentuella förändringen av medianvärdet gällande företagens soliditet för respektive kommun från 2003 till 2005.

Vid en granskning av förändringar i kapitalstrukturen och soliditeten hos små och medelstora företag visar det sig att det efter reformen skett en mer markant höjning i soliditetens medianvärde för framför allt små företag. Undersökningen av soliditeten visar också att resultaten blir olika i storstadsområden, övriga Sverige och stödområden. Framför allt är ökningen i soliditetens medianvärde mera tydlig i stödområdena oavsett om vi fokuserar på små eller medelstora företag.

Detta indikerar att förmånsrättsreformen har fått olika effekter på skilda regioner och kan ha haft en mera negativ effekt på kapitalförsörjningen i stödområdena än övriga Sverige. Det går dock inte att dra alltför säkra slutsatser, andra faktorer kan ha inverkat på utfallet. Brottet i soliditeten kan även vara något överskattad på grund av jämförelseperiod och osäkerheter i statistiken.

3.10 Förmånsrättsreformens effekter utifrån ett bankperspektiv (resultat från bankenkäten)

Fortsättningsvis i detta kapitel redovisas en uppföljning av den tidigare gjorda företagarenkäten från 2005 för att undersöka några förändringar. Företagarenkäten har kompletterats med en bankenkät.⁹⁴ Syftet med bankenkäten är att få deras perspektiv på de förändringar som skett i samband med förmånsrättsreformen. Alla resultat redovisas inte i detta avsnitt utan endast de svar som har anknytning till företagets creditsituation och kapitalförsörjning.

Bankenkäten bestod av frågor som berör förändringar i företagets creditsituation före och efter reformen. Centrala frågor var: Har kraven på säkerheter ökat, i vilka sammanhang omprövas krediterna? Har alternativa finansieringslösningar ökat? Har bankernas synsätt på kreditgivningens förändrats? Nedan redovisas resultaten från bankenkäten.

---

⁹⁴ Urvalet till bankenkäten omfattar 100 personer både i stad och i landsbygd och riktar sig till personer som har en överordnad ställning inom kreditförsörjning på banken. Enkätsvaren till bankerna och företagen redovisas i kategorier. Enkätsvaren till företagen redovisas dels i kategorier med utgångspunkt från antal anställda och dels utifrån uppdelningen tillverkning, handel och tjänster. Vidare sammanställs enkätsvaren utifrån storstadsområde, stödområde och övriga Sverige.

3.10.1 Resultat med fokus på omprövning av krediter efter förmånsrättsreformen (banker)

Det kan konstateras att 55 procent av bankerna ställer krav på säkerhet och kapitalinsatser i större utsträckning än före reformen.

En majoritet av bankkontoren (57 %) svarar att de i mycket eller i lite större utsträckning än tidigare ställer krav på säkerhet eller kapitalinsatser, 7 procent av kontoren gör det i mycket större utsträckning.

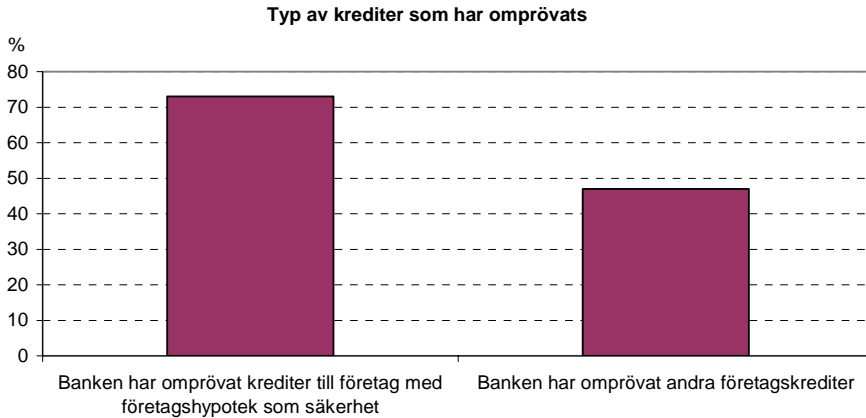
I vilka sammanhang omprövas företagens krediter? De som ställer krav i större utsträckning fick frågan, ”Vilken typ av företag är föremål för ökade krav?” Det visar sig ofta att företag som berörs av ökade krav är någon av följande företagstyper: små företag, företag med svagare lönsamhet, nystartade företag, företag med sämre återbetalningsförmåga, företag med svaga säkerheter, eller företag med företagsinteckning. Resultaten visar inte på några specifika regionala avvikelser mellan storstadslän, stödområden och övriga Sverige.

Typer av krediter som omprövas och typer av bankkunder som möts av större krav har också ringats in i undersökningen. De som i större utsträckning ställer krav svarade också på ett antal uppföljningsfrågor:

- Har banken omprövat krediter till företag med företagshypotek som säkerhet?
- Har banken omprövat andra företagskrediter?

Av de banker som i större utsträckning ställer högre krav har 73 procent omprövat krediter till företag med företagshypotek som säkerhet och 47 procent har gjort det för andra företag, se appendix, Tabell 1 för information om vilken typ av företag det gäller när det inte är företag med företagshypotek.

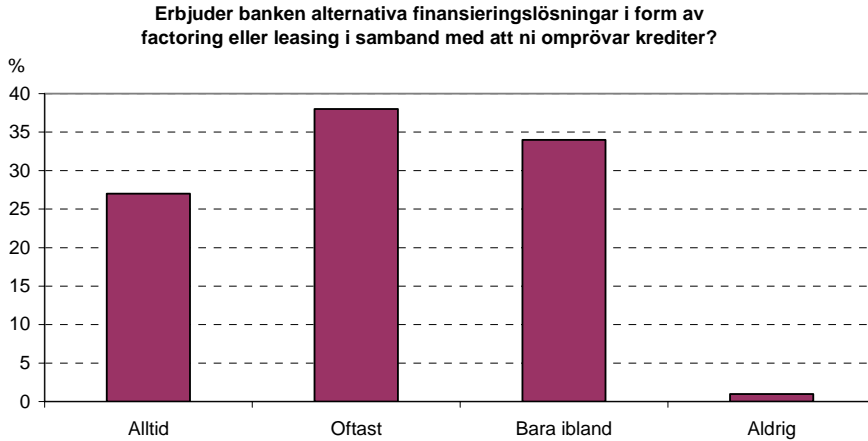
Figur 3-7 Bankkontorens omprövning av krediter.

3.10.2 Resultat med fokus på bankkontorens erbjudan av alternativa finansieringslösningar

På frågan om banken erbjuder alternativa finansieringslösningar i form av factoring eller leasing i samband med omprövning av krediter visar det sig att 65 procent erbjuder alltid eller oftast factoring eller leasing. Ett av fyra bankkontor (27 %) erbjuder alltid alternativ i form av factoring eller leasing. Ytterligare två av fem (38 %) gör det oftast. Totalt är det en majoritet av bankkontoren som alltid eller oftast (65 %) erbjuder alternativ i form av factoring eller leasing.

Figur 3-8 Huruvida bankkontoren erbjuder alternativa finansieringslösningar.

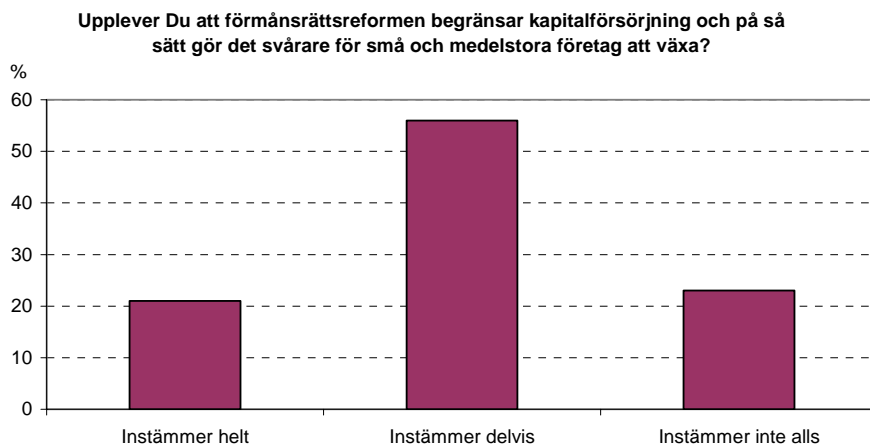

Alternativa lösningar som erbjuds förutom factoring och leasing (se appendix, Tabell 3) handlar oftast om avbetalningskontrakt/finansiering eller hitta samarbeten med andra finansiella institut. Tre av fem bankkontor (60 %) erbjuder andra finansiella lösningar än factoring och leasing. Inga tydliga regionala skillnader framträder i datamaterialet.

Vad som är av mera betydelse utifrån förmånsrättsreformens effekter är om dessa alternativa lösningar har ökat mellan 2005 och 2006. Har det skett en stor förändring jämfört med 2005? Undersökningen visar att 73 procent anser att alternativa lösningar har ökat jämfört med före 2006, det vill säga tre av fyra bankkontor.

I undersökningen frågades även om bankkontoren upplevde att förmånsrättsreformen försvårar möjligheten för små och medelstora företag att växa. Resultaten visar att tre av fyra bankkontor (77 %) instämmer helt eller delvis, 21 procent instämmer helt i att förmånsrättsreformen begränsat kapitalförsörjningen och därför gjort det svårare för små och medelstora företag att växa.

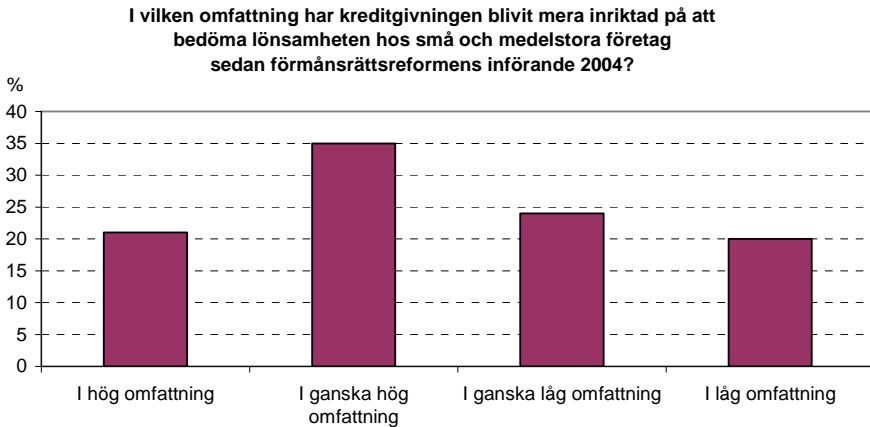
Figur 3-9 Bankkontorens inställning till företagens möjligheter att växa efter förmånsrättsreformen.

3.10.3 Resultat med fokus på förändringar i bankernas beteenden (från säkerhets- till lönsamhetsinriktad)

Det finns även en del positiva förändringar utifrån förmånsrättsreformens intentioner. Utifrån undersökningen kan konstateras att 35 procent av bankkontoren gör tätare övervakning och uppföljningar som följd av förändringar i förmånsrätten. Även bankernas beteenden har förändrats. Förändringen märks genom att en majoritet av bankkontoren (56 %) anser att kreditgivningen i hög eller ganska hög omfattning har blivit mera inriktad på att bedöma lönsamheten. En av fem (21 %) anser att det skett i mycket hög omfattning sedan förmånsrättsreformens införande 2004. Det är en positiv effekt som förväntades öka i samband med att reformen genomfördes.

Figur 3-10 Bankkontorens förändrade inställning till företagens lönsamhet.

3.10.4 Sammanfattande upplevelse av förmånsrättsreformen från bankernas sida

Undersökningen visar att reformens inverkan på små och medelstoras företags kapitalförsörjning och möjlighet att växa har varit negativ. Tendenserna är tydliga utifrån dessa data. Däremot har reformen visat sig ha uppfyllt målet med att förändra bankernas beteenden. Utifrån denna undersökning visar det sig att bankerna i relativt stor omfattning gör tätare uppföljningar med fokus på företagens lönsamhet. Det är en förändring som förmånsrättsreformen eftersträvat i syfte att underlätta för att företag med god livskraft överlever medan andra läggs ner i tid.

Frågan är hur företagarna ser på denna förändring, har de en liknande uppfattning som bankkontoren? I det följande avsnittet görs en uppföljning av de frågor som ställdes till företagarna vid den tidigare undersökningen 2005.

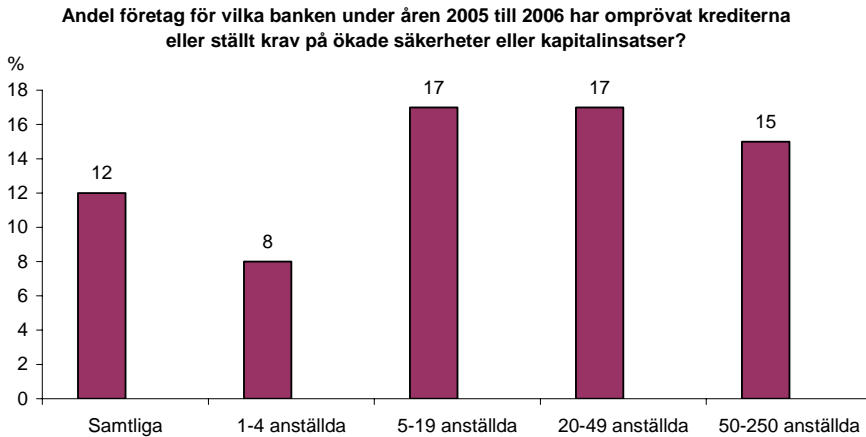
3.11 Förmånsrättsreformens effekter utifrån ett företagarperspektiv (resultat från företagarenkäten)

3.11.1 Fokus på omprövning av krediter

Resultaten från undersökningen visar att under 2005–2006 har 12 procent av företagen fått krediterna omprövade. I jämförelse med ITPS tidigare mätning från 2005 har denna procentsats minskat från 16 till 12 procent.

Det är framför allt inom de mindre företagargrupperna (5–19, 20–49 anställda) som krediterna omprövats. Andelen är signifikant högre och uppgår till 17 procent inom de mindre företagargrupperna. Andelen är också signifikant högre för tillverkningsföretag (17 %). Resultaten är likartade med den tidigare undersökningen från 2005. Vid den tidigare mätningen var det däremot en högre andel medelstora företag och företag i stödområdena som påverkades av en omprövning.

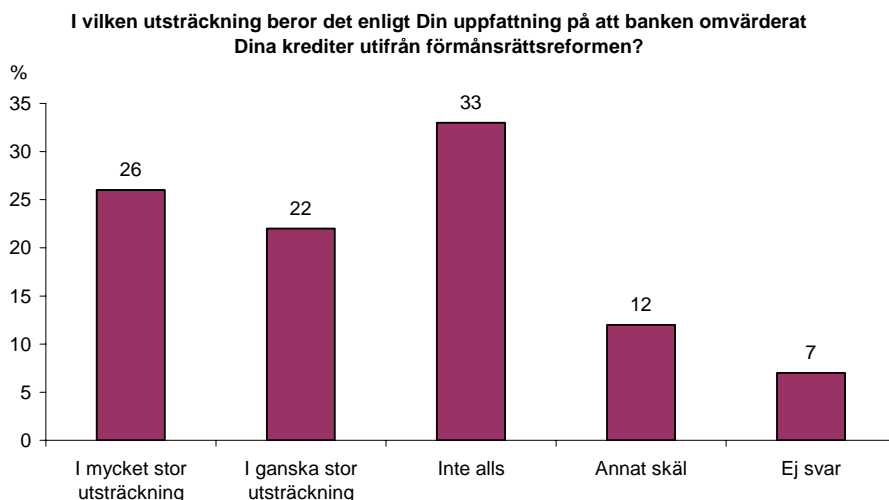
Figur 3-11 Andel företag som fått krediterna omprövade under åren 2005–2006.

I den tidigare undersökningen framkom att i hälften av fallen där krediterna omprövats var lagförändringen i förmånsrätten orsaken. Det är även vid denna enkätundersökning (48 %) det huvudsakliga skälet till varför krediterna omprövats.

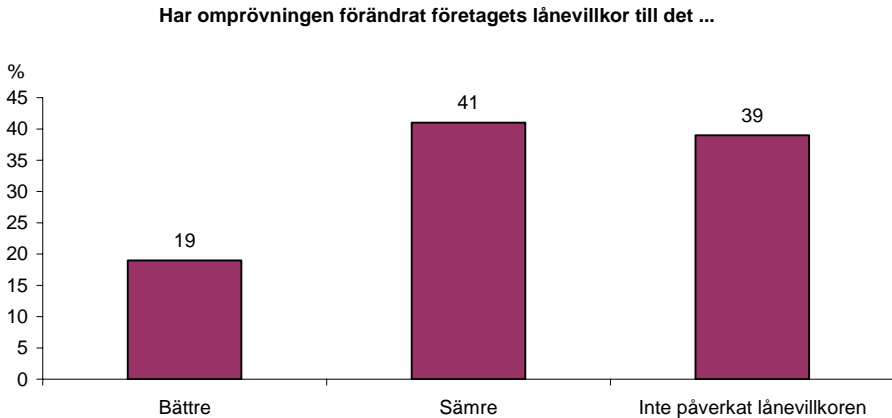

Figur 3-12 Omvärdering av företagens krediter utifrån förmånsrättsreformen.

Vad har omprövning inneburit för företagen, har omprövningen förändrat företagets lånevillkor till det bättre eller sämre? Det kan konstateras att 41 procent anser att lånevillkoren förändrats till det sämre. Företag med färre än 50 anställda anser i större utsträckning än företag med 50–250 anställda att lånevillkoren har försämrats. Närmare 20 procent anser att de har fått en förbättring. Resterande andel av företagen har inte påverkats av omprövningen, varken fått bättre eller sämre lånevillkor. I jämförelse med den tidigare undersökningen är det ännu en hög andel företag som fått försämrade villkor. Detta är tydligt hos tillverkningsföretag (signifikant skillnad, 52 %) och inom stödområdena.

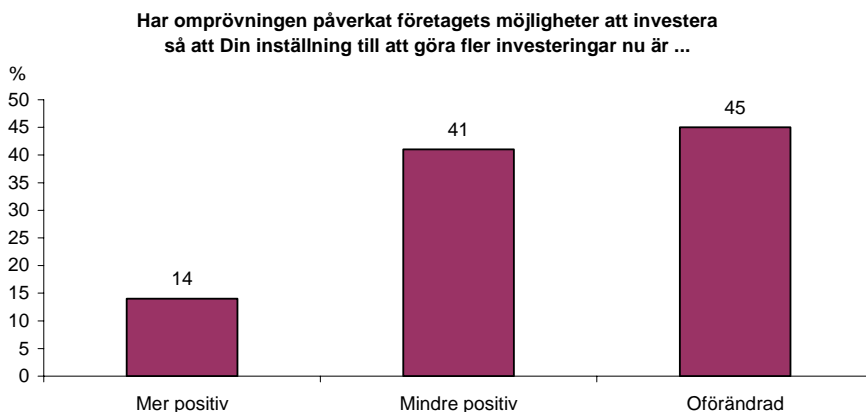
Figur 3-13 Effekter av bankernas omprövning av företagets krediter.

På vilket sätt har omprövningen och kreditvillkoren försämrats? I 31 procent av fallen har det lett till en högre amorteringstakt. Stödområdena och tillverkningsföretagen har påverkats mest av sådana åtgärder. I 27 procent av fallen har bankerna förändrat uppföljningsrutinerna och gör tätare uppföljningar av företagen. 65 procent av företagen upplever att de har samma uppföljningsrutiner som tidigare, se appendix.

Har omprövningen påverkat företagets möjligheter att investera? Två av fem företag (41 %) har blivit mindre intresserade av att investera efter omprövningen. Det är i synnerhet de minsta företagen som blivit mindre villiga att investera.

Figur 3-14 Förändringar i företagets inställning till investeringar då banken under åren 2005 till 2006 omprövat företagets krediter.

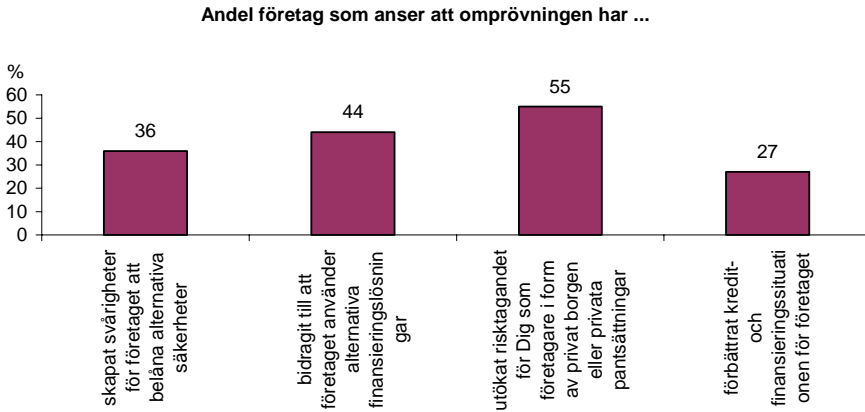

ITPS ställde ytterligare fyra frågor till de företag som fått omprövade krediter eller mött krav på ökade säkerheter eller kapitalinsatser. Har omprövningen:

- skapat svårigheter för företaget att belåna alternativa säkerheter?
- bidragit till att företaget använder alternativa finansieringslösningar?
- utökat risktagandet för Dig som företagare i form av privat borgen eller privata pantsättningar?
- förbättrat kredit- och finansieringssituationen för företaget?

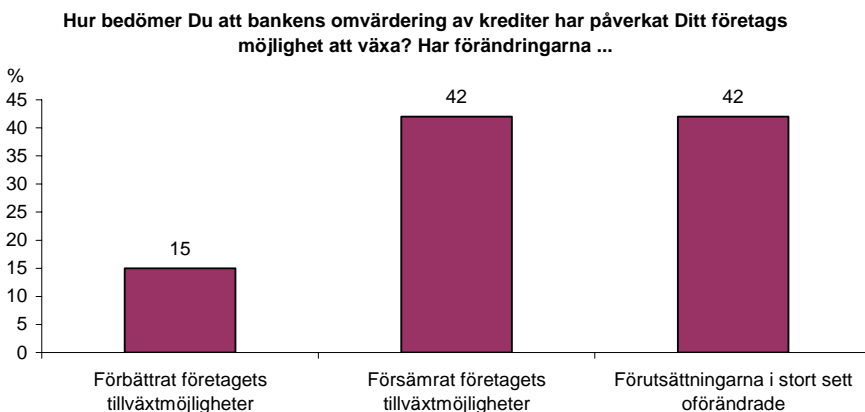
En majoritet av företagsrepresentanterna (55 %) anser att omprövningen har utökat risktagandet i form av privat borgen eller privata pantsättningar. Nästan vartannat företag (44 %) anser att omprövningen har bidragit till att företaget använder alternativa finansieringslösningar. Vart tredje företag (36 %) anser att omprövningen har skapat svårigheter för företaget att belåna alternativa säkerheter. Vart fjärde företag (27 %) anser att omprövningen har förbättrat kredit- och finansieringssituationen för företaget. Det är en stor andel företag inom stödområdena som menar att det är svårare att belåna alternativa säkerheter (signifikant skillnad, 47 %). Det är framför allt mindre företag som drabbats av detta (närmare 60 %, signifikant skillnad). Har omprövningen förbättrat kredit- och finansieringssituationen för företaget? Över 70 procent av företagen menar att det inte har lett till en förbättring.

Figur 3-15 Andra effekter av omprövningen av företagets krediter då omprövning skett under åren 2005 till 2006.

Har omprövningen/omvärderingen av krediterna påverkat företagets möjligheter att växa? Resultaten visar att 42 procent anser att förutsättningarna är oförändrade medan 42 procent av företagen anser att det har lett till att företagets tillväxtmöjligheter försämrats. Andelen är något mindre än vid förra undersökningen (2005). De större företagen med 50–250 anställda har drabbats i mindre utsträckning än övriga företag.

Figur 3-16 Kreditomvärderingens effekter på företagets vilja att växa då omprövning skett under åren 2005 till 2006.

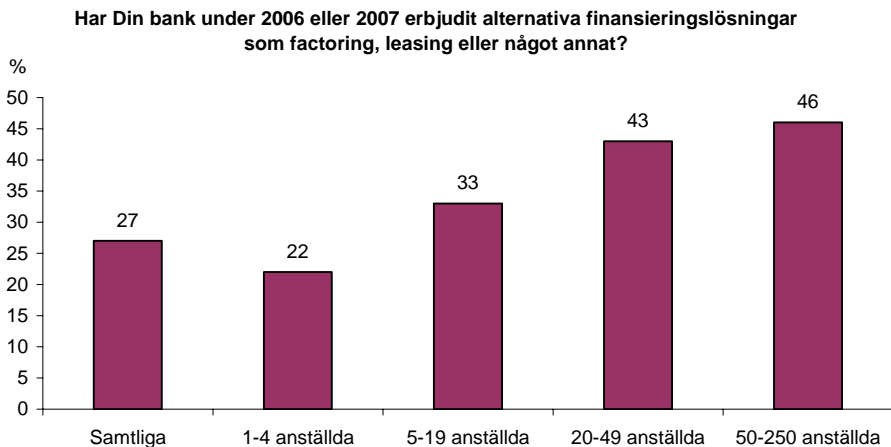

3.11.2 Fokus på alternativa finansieringslösningar

Vad finns det för andra alternativ till bankfinansiering? En majoritet av företagen (60 %) saknar alternativ till bankfinansiering. Endast en av tio (10 %) anser att de i stor utsträckning har alternativ. Vart fjärde företag (29 %) har det i liten utsträckning (se bilaga). De minsta företagen med få anställda saknar i större utsträckning än andra företag alternativ till bankfinansiering. Det är framför allt de större medelstora företagen som har sådana möjligheter (18 %, signifikant skillnad).

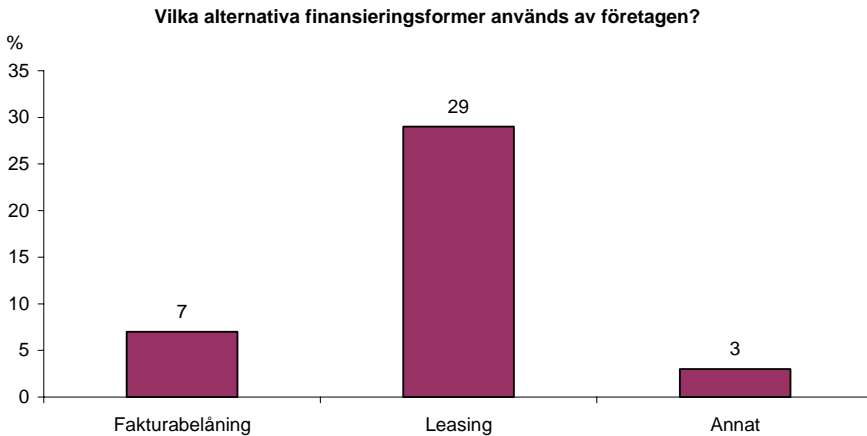
På frågan om företagen erbjudits och använder alternativa finansieringslösningar framgår att drygt 30 procent av alla företag (3100 företag) erbjudits att använda factoring, leasing eller något annat (33 % av företagen använder sig av sådana finansieringslösningar). Företag med få anställda har i mindre utsträckning erbjudits alternativ än företag med större personalstyrka. Det är framför allt företag med fler än 20 anställda som erbjudits alternativa finansieringslösningar.

Figur 3-17 Andelen företag som erbjudits alternativa finansieringslösningar under åren 2006 till 2007.

Leasing är det dominerande finansieringsalternativet hos företagen, närmare 30 procent använder denna finansieringsform. De andra finansieringsalternativen nyttjas inte i lika hög grad (fakturabelåning 7 %, annat 3 %).

Figur 3-18 Andelen företag som använder sig av fakturabelåning, leasing eller annat.

3.12 Slutsatser

Det finns olika intentioner med förmånsrättsreformen. Reformen är en anpassning till europeiska riktlinjer för hantering av företag vid obestånd. Ett flertal länder har genomfört liknande reformer för att få en internationellt sammanhållen insolvenshantering. Den inledningsvis starka kritiken mot reformens effekter på kapitalförsörjningen har svängt något.

Övergången från företagshypotek med särskild förmånsrätt till en företagsinteckning med allmän förmånsrätt är ett försök från regeringen att få bankerna att förändra fokus från säkerheter till företagets återbetalningsförmåga. En ökad styrning mot företagets lönsamhet var tänkt att få bankerna att satsa på företagande med goda tillväxtpotentialer och inte företagande med goda säkerheter. Det ansågs vara ett problem att kreditgivarna förlitade sig alltför mycket på förmånsrätten och satte in resurser för sent för att hjälpa i grunden starka företag med potential som hamnat i tillfälliga kreditvärigheter. Förslaget kritiserades och det påstods att genomförandet av denna förändring skulle leda till ökade finansieringskostnader för företagen och att de skulle bli tvungna att söka sig till nya och dyrare finansieringsalternativ. Det kritiska ”scenariot” var att det positiva med ökad uppföljning från bankernas sida, med minskade kostnader för konkurser som följd, inte kunde uppväga de negativa kostnaderna med alltför höga finansieringskostnader för företagen.

ITPS har i denna studie undersökt förändringar i företagets kapitalstruktur. ITPS har följt upp tidigare undersökningar för att utreda hur starka tendenserna är med avseende på problematiken med omprövning av krediter och behovet av

alternativa finansieringslösningar. ITPS har jämfört ett företagarperspektiv med ett bankperspektiv och undersökt vilka konsekvenser reformen haft för olika företagsgrupper i skilda regioner.

Kreditsituationen har inte förbättrats för företagen efter omprövning av krediter. Det är samma tendens som vid förra undersökningen 2005. Majoriteten av företagen upplever att det inte finns något annat finansieringsalternativ än bankerna. De nya kreditvillkoren som erbjudits har hos många företag mottagits negativt och inneburit försvårade möjligheter att belåna alternativa säkerheter, investera och ökat det personliga risktagandet i form av privat borgen eller privata pantsättningar.

Resultaten i den senaste uppföljningsstudien har inte genererat lika dåliga resultat som vid den första mätningen, men har i stort sett samma negativa tendenser. Det kan konstateras att bankenkäten bekräftar bilden av att denna reform varit negativ för små och medelstora företags kapitalförsörjning. Tendenserna är tydliga utifrån dessa data.

Dessa resultat stöds även av undersökningen av företagens kapitalstruktur. Det är mindre företag som befinner sig i stödområden som drabbats hårdast av reformen. Utifrån ett företagsperspektiv är de negativa effekterna stora och motverkar möjligheterna att utveckla företagande i olika regioner. Transaktionskostnadsteorin visar på betydelsen av övervakningskostnader och hur viktigt säkerheter är för att motverka framtida konflikter och kostnader vid insolvens. Kreditgivarnas verksamhet karaktäriseras av långa återbetalningstider som begränsar deras möjlighet att förlita sig på annat än säkerheter. Detta innebär att många mekanismer motverkar ett förändrat fokus hos kreditgivarna från säkerheter till företagens lönsamhet.

Dock kan det konstateras en del positiva effekter av reformen, där delar av reformen uppnåtts med avseende på att förändra bankernas beteenden. Utifrån denna undersökning konstateras att bankerna i relativt stor omfattning gör tätare uppföljningar med fokus på företagens lönsamhet. Det är en förändring som förmånsrättsreformen eftersträvat i syfte att underlätta för företag med god livskraft att överleva medan andra läggs ner i tid.

Förmånsrättsreformen handlar inte enbart om kapitalförsörjningen, men det är här som de negativa effekterna är störst och tydligast. Frågan är om det har skett några positiva eller negativa förändringar i andra delar av insolvenshanteringen. En närmare granskning av detta görs i kapitel 4 och 5 med fokus på konkurser, rekonstruktioner och utdelningar.

4 Konkurer, företagsrekonstruktioner och ackorduppgörelser

4.1 Inledning

En av de viktigaste målsättningarna med den förändrade förmånsrätten är att skapa så goda förutsättningar som möjligt för rekonstruktion av livskraftiga företag.⁹⁵ Tanken är att den förändrade förmånsrätten vid en insolvenssituation påverkar borgenärernas val av åtgärd så att fokus riktas mot företagets framtidsutsikter och potential. Genom omstrukturering av företag i ekonomisk kris syftar reformen till att undvika avveckling och därmed undvika risk för kapitalförstöring. Motiven till lagändringen var alltså både samhällsekonomiska och företagsekonomiska.

I detta kapitel undersöks effektiviteten i insolvenshanteringen med fokus på konkurer, företagsrekonstruktioner och ackorduppgörelser. I kapitlet ges en kvantitativ och kvalitativ bild av förändringar i företagsrekonstruktioner, ackorduppgörelser och konkurer med fokus på förändringar före och efter förmånsrättsreformen. Effektiviteten definieras utifrån en samlad uppfattning om tids-, informations- och kostnadsförändringar i insolvenshanteringen. Kvalitativa bedömningar görs utifrån intervjuer med rekonstruktörer, kronofogdar och banktjänstemän samt med hjälp av enkätfrågor som specifikt rör insolvenshanteringen.

Statistik som kvantitativt beskriver effekterna av förmånsrättsreformen har visat sig vara bristfällig och svår att komma åt. Brist på tillförlitliga data har bidragit till ofullständiga tidsserier över hela undersökningsperioden, före och efter förmånsrättsreformens genomförande. Brister i data har i vissa avseenden kompensats med en kombination av olika datakällor (både kvantitativa och kvalitativa).

4.2 Rekonstruktion i stället för konkurs

En milstolpe i svensk insolvensrätt var införandet av lagen om företagsrekonstruktion 1996. Ett viktigt skäl för införande av lagen om företagsrekonstruktion var att rädda företag i tid och därmed undvika kapitalförstöring. Konkursförfarandet var kostsamt för staten på grund av lönegaranti och tillsynsmyndighetens uppdrag vid konkurer.

---

⁹⁵ Proposition 2002/03:49.

Motsvarande utveckling inom insolvensrätten kan observeras internationellt. I Ds 2007:6 identifieras tre huvudsakliga spår i utvecklingen av insolvensrätten, varav rekonstruktionsspåret är ett. Insolvensens effekter i form av kapitalförstörelse, styckning av företag, uppsägning av anställda och problem för borgenärer att få ersättning för fordringar gjorde att man under 1960-talet började leta efter alternativ inom insolvenshanteringen och då föddes olika idéer om rekonstruktion. En gemensam nämnare för idéerna var att livskraftiga företag via olika åtgärder skulle kunna räddas, till exempel genom byte av företagsledning, omorganisering, effektivisering av produktionen, förändrad marknadsföring eller genom att delar av företaget lades ner alternativt såldes ut. Internationellt växte sig rekonstruktionsspåret så starkt att rekonstruktion kom att ses som ett mål med insolvenshanteringen i stället för ett medel för att åstadkomma något annat, till exempel att maximera utdelningen till borgenärskollektivet.⁹⁶

I regeringens förslag till nya förmånsrättsregler anges ett antal anledningar till varför ett företag i en insolvenssituation bör välja rekonstruktion i stället för konkurs. Den ändrade förmånsrätten kan tolkas som ytterligare ett medel för att nå målet med lagen om företagsrekonstruktion, det vill säga fler rekonstruktioner.

- Ur borgenärs- och gäldenärssynpunkt kan en rekonstruktion innebära att i de fall där rekonstruktionen sker med bibehållen juridisk person kan förmånliga avtal, till exempel agentur- och licensavtal behållas.
- Mindre värdeförlust. Vid konkurs finns risk att tillgångar säljs till underpris.
- Effektivare och enklare. Vid konkurs måste tillgångarna säljas och likviden fördelas mellan borgenärerna enligt utdelningsförfarande.

4.3 Företagskonkurser, företagsrekonstruktioner och ackordsuppgörelser i Sverige 1990–2006

4.3.1 Företagskonkurs

Företagskonkurserna i Sverige har stadigt minskat sedan 1992. En svag ökning märktes mellan 2000 till 2004 men därefter har konkurserna minskat under 2005 och 2006. Trenden tycks hålla i sig genom att under första kvartalet 2007 minskade konkurserna med sex procent jämfört med motsvarande period 2006.⁹⁷ Högkonjunkturen är en stark faktor som bidrar till att antalet företagskonkurser minskar.

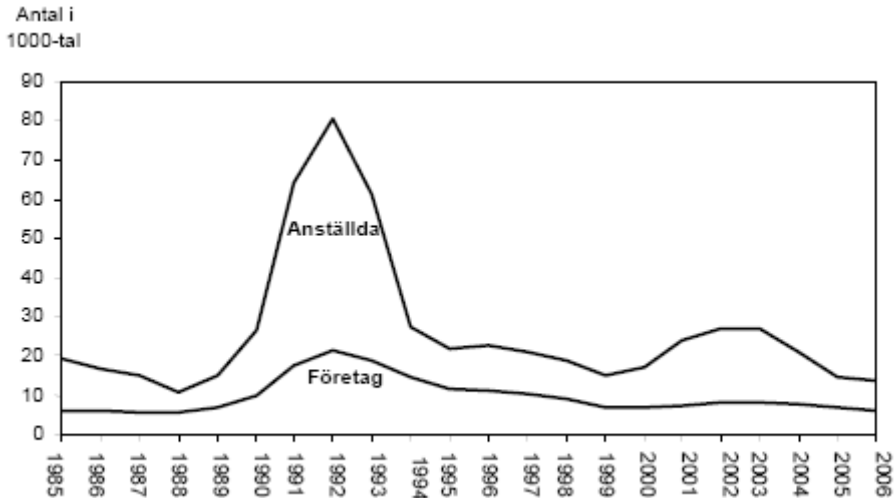
---

⁹⁶ Ds 2007:6.

⁹⁷ ITPS S2007:002.

Under 2005 kan noteras att konkurser minskar i större utsträckning under detta år jämfört med tidigare jämförelseår. Om förändringen beror på förmånsrättsreformen går inte med säkerhet att säga.

Figur 4-1 Företag och anställda i konkurs 1985–2006.

Källa: ITPS S2007:002 "Konkurser och offentliga ackord".

I Figur 4-1 visas att antalet konkurser ligger på en relativt stabil nivå förutom att antalet konkurser och berörda anställda ökade markant under den djupa lågkonjunkturen som Sverige befann sig i under början av 1990-talet. Därefter har en stabilisering skett och antalet konkurser har minskat kontinuerligt fram till i dag.

4.3.2 Företagsrekonstruktion

Det finns i dag ingen statistikansvarig myndighet för företagsrekonstruktioner och det har endast gjorts ett fåtal utredningar om företagsrekonstruktionernas utveckling sedan lagens tillkomst. Insolvensutredningen har uppmärksammat bristen på tillgänglig statistik. Även Marie Karlsson-Tuula, docent i civilrätt påtalar i sina två utvärderingar av lagstiftningen om företagsrekonstruktion bristen på tillförlitlig statistik.

Utifrån kända faktum finns inget som tyder på att det minskade antalet konkurser är ett resultat av lagen om företagsrekonstruktion. Direkt efter lagens införande, det vill säga mellan åren 1997 till 1999 utgjorde ansökningarna om rekonstruktion 1,7 procent av antalet konkurser och mellan åren 2002 till 2004

var motsvarande siffra 1,6 procent.⁹⁸ De små procentuella förändringarna visar att styrkan i lagförändringen har varit begränsad. Någon mätbar effekt under perioden 1997–2004 har inte urskiljts.

Under perioden 1996–2006 uppgick det totala antalet rekonstruktionsansökningar till drygt 1 500 stycken. Någon tydlig upp- eller nedgång kan inte skönjas under den mätperioden, ansökningsantalet har varierat mellan cirka 100 och 200 stycken per år.⁹⁹ Mellan åren 1996 till 2000 ansökte 679 företag om företagsrekonstruktion hos tingsrätten.¹⁰⁰ Därefter har det totala antalet ansökningar minskat, åren 2002–2004 uppgick antalet ansökningar till 409 stycken. Storstadsregionerna har haft flest rekonstruktionsansökningar. Aktiebolag och enskild firma är de som i första hand har ansökt om rekonstruktion. Av dessa är aktiebolagen¹⁰¹ överrepresenterade. Rekonstruktion har framför allt förekommit inom industrin, tillverkningsindustrin, parti- och detaljhandel, företagstjänster, data och finans. Åldern på företag som söker företagsrekonstruktion varierar mellan 10 till 20 år. Det är därmed ofta etablerade företag som ansöker om företagsrekonstruktion.

Beaktas andelen sysselsätta så är det små- och medelstora företag som i första hand ansökt om företagsrekonstruktion. Antalet små företag med 5–9 anställda har ökat medan färre medelstora företag ansöker om rekonstruktion. Förmånsrättsreformen kan antas haft viss effekt på att stimulera småföretag till företagsrekonstruktioner. Karlsson-Tuula hävdar att lagstiftarens syften med förmånsrättslagen uppfyllts med avseende på att försöka få små och medelstora företag att tillämpa rekonstruktionslagen i stället för konkursinstitutet. Troligtvis är det inte längre lika förmånligt att rekonstruera sitt företag genom konkurs.

Tillgänglig statistik för att beskriva förändringar av antalet företagsrekonstruktioner under perioden 2004–2006 har visat sig vara alltför bristfällig. ITPS har därför valt att inte utnyttja dessa data för att beskriva förändringar i antalet företagsrekonstruktioner. ITPS har i stället valt andra källor, bland annat intervjuer med företagsrekonstruktörer i olika delar av landet och forskare. Utifrån dessa källor finns det inget som tyder på att förmånsrättsreformen inneburit en ökning i antalet företagsrekonstruktioner.

---

⁹⁸ Karlsson-Tuula, M., 2007.

⁹⁹ År 1997 uppgick antalet inkomna ansökningar till 197 och år 2000 uppgick antalet till 111.

¹⁰⁰ Antalet tingsrätter har minskat och uppgick år 2004 till 56 stycken.

¹⁰¹ I rapporterna görs åtskillnad på privat och publikt aktiebolag och det är betydligt flera privata aktiebolag som har ansökt om företagsrekonstruktion.

Karlsson-Tuula är kritisk mot den nya lagen om företagsrekonstruktioner och menar i huvudsak att den varit verkningslös genom att antalet företagsrekonstruktioner fortfarande är få och att det är fortfarande relativt få företag som drivs vidare efter rekonstruktion.¹⁰² Flertalet rekonstruktioner avslutades i stället med konkurs eller med en uppgörelse om offentligt ackord.

4.3.3 Ackord

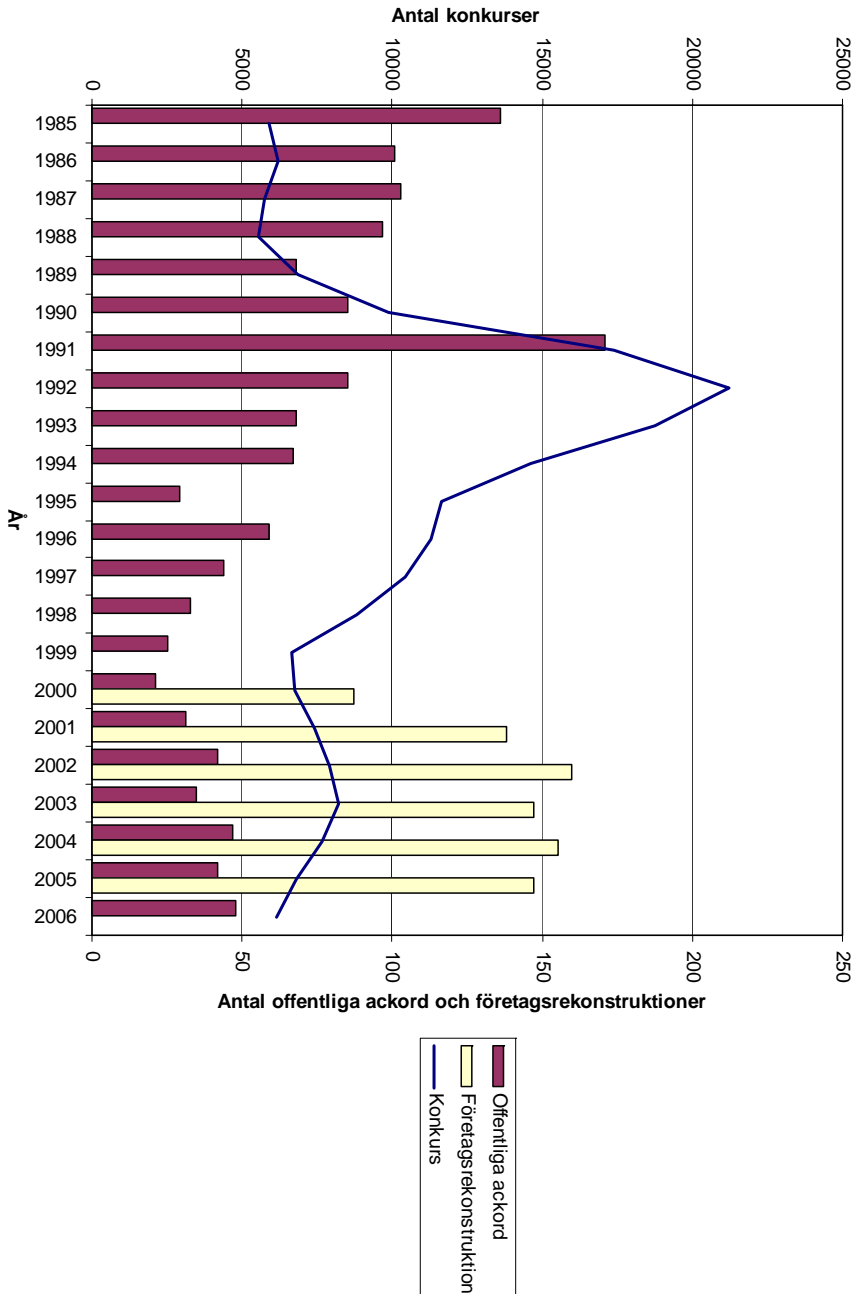
En annan effekt som behöver utredas är om förmånsrättsreformen inneburit förändringar mellan olika former av uppgörelser. Tidigare har konkurser och företagsrekonstruktioner berörts, frågan är om det skett någon ökning i en andra former av uppgörelser, det vill säga offentligt eller underhandsackord?

Under perioden 1985–2006 har antalet förhandlingar om offentliga ackord varierat, vilket framgår av Figur 4-2. Ett trenderbrott kan skönjas 1996 då lagen om företagsrekonstruktion infördes. Antalet offentliga ackord minskade och har fortsatt att minska fram till 2000. Sedan dess har antalet offentliga ackord successivt ökat. Förändringar i antalet offentliga ackord kan på så sätt inte knytas specifikt till förmånsrättsreformen. Det kan dock konstateras att det skett en ökning mellan år 2003 och 2004 och att nivån därefter varit konstant.

---

¹⁰² Tuula-Karlsson, M., 2007.

Figur 4-2 Antal företag som gått i konkurs, ingått offentligt ackord eller inlett en företagsrekonstruktion åren 1985 till 2006.

Statistiken över offentliga ackord visar också att medeltal anställda per företag som ansökt om offentligt ackord har ökat under en längre period. Det är inte de minsta företagen som genomför offentligt ackord. Något som även Förmånsrättskommittén konstaterade i sin studie mellan 1987 och 1997.¹⁰³ Under 2006 uppträder en avvikelse i statistiken. För de företag som ansöker om offentligt ackord, minskar antalet anställda från 40 till knappt 20 i genomsnitt per företag.

4.4 Rätt incitament för en effektivare insolvenshantering

I följande avsnitt behandlas mer ingående regleringar, aktörer och själva insolvenshanteringen vid konkurser, företagsrekonstruktioner och ackordsuppgörelser. Frågan är om insolvenshanteringen blivit mer skyndsam eller effektivare i samband med förmånsrättsreformen. Våra bedömningar bygger på granskning av lagtexter och intervjuer.

Tanken med reformen var att lagändringen skulle leda till en mer aktiv relation mellan borgenär och gäldenär och att kreditgivningen skulle utgå ifrån företagets framtidsutsikter. Reformen skulle också bidra till att rekonstruktion, där så var möjlig, skulle stödjas av borgenärerna som på sikt skulle få större möjligheter till återbetalning.

En annan åtgärd för att effektivisera insolvensförfarandet är den utredning som regeringen haft för avsikt att tillsätta sedan 2003 och som nu har påbörjats.¹⁰⁴ Syftet är att föreslå hur ett samlat insolvensförfarande kan se ut. Förmånsrättsreformen ses som en viktig grund för det fortsatta arbetet med insolvensrätten.

4.5 Konkursförfarandet

Eftersom förmånsrättslagen anger i vilken ordning fordringarna ska betalas är den ett viktigt instrument i själva konkursförfarandet. Konkurs är en form av generalexekution och innebär att ett företags tillgångar tas om hand och används för att betala av alla skulder som företaget har. Samtliga tillgångar i konkursboet tas i anspråk för betalning av samtliga skulder. Förfarandet regleras främst i konkurslagen (1987:672)¹⁰⁵ och huvudregeln är att alla borgenärer vid konkurs ska bära förlusterna lika, när inte längre alla kan få fullt betalt av gäldenären. Eftersom vissa borgenärer kan skaffa sig företrädesrätt till betalning i enlighet med vad som sägs i förmånsrättslagen har det inte varit reservations-

¹⁰³ I utredningen (SOU 1999:1) redovisas att år 1997 inleddes 44 förhandlingar om offentligt ackord. Totalt uppgick antalet anställda i dessa företag till 600 stycken vilket indikerar att det inte var de minsta företagen som förhandlade om offentligt ackord.

¹⁰⁴ Dir. 2007:29.

¹⁰⁵ Vissa ytterligare föreskrifter finns i konkursförordningen (1987:916).

lost. Likabehandling av borgenärerna är dock en princip som genomsyrar den konkursrättsliga lagstiftningen.

Tingsrätten är den instans som beslutar om konkurs och utser en konkursförvaltare. Förvaltaren har följande uppgifter:

- Ta hand om gäldenärens egendom (konkursboet).
- Upprätta förteckning över gäldenärens tillgångar och skulder (bouppteckning).
- Upprätta en så kallad förvaltarberättelse, där förvaltaren bland annat ska behandla orsakerna till konkursen.
- Sälja tillgångarna.
- Betala ut behållningen i boet till borgenärerna.

Under konkursen säljs gäldenärens egendom och fördelas mellan borgenärerna så långt den räcker sedan dess att kostnaderna för konkurserna täckts. Om tillgångarna i konkursboet är så stora att även fordringsägare utan särskild förmån har möjlighet till utdelning kan tingsrätten besluta att ett bevakningsförfarande ska äga rum. Om bevakningsförfarande aktualiseras kungörs det i tidningarna. Det innebär att borgenärerna måste anmäla sina fordringar hos tingsrätten. Konkursen avslutas genom att tingsrätten fastställer hur utdelning ska ske i konkursen. Om inget finns att dela ut avslutas konkursen när tingsrättens beslut om avskrivning av konkursen vinner laga kraft. Om ingen överklagan inkommer sker detta tre veckor efter dagen för avskrivningsbeslutet.¹⁰⁶

4.6 Rekonstruktionsförfarandet

Lagen om företagsrekonstruktion (SFS1996:764) reglerar författningssättet vid rekonstruktion. Syftet med rekonstruktionen är att företaget ska leva vidare och rekonstruktören har därför i uppgift att undersöka anledningen till bolagets obestånd.

”Ett förfarande som syftar till att ge en näringsidkare som har betalnings-svårigheter ett rådrom under vilket han kan vidta åtgärder för att förbättra sin rörelses resultat och möjlighet att förhandla med sina borgenärer om ett ackord”.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Domstolsverket.

¹⁰⁷ Karlsson-Tuula, M., 2007.

Både gäldenär (näringsidkare) och borgenär kan söka företagsrekonstruktion och näringsidkaren behöver inte vara på obestånd för att ansöka om rekonstruktion hos tingsrätten. Utgångspunkten är dock att näringsidkaren är illikvid men lagen anger ingen nedre ekonomisk gräns för när en ansökan kan beviljas.¹⁰⁸ Ett vanligt tillvägagångssätt är att företaget med insolvenssvårigheter via kreditgivaren, till exempel banken, eller revisorn söker kontakt med en jurist som är specialiserad på konkurser. Konkursförvaltaren/rekonstruktören bedömer om näringsidkaren bör söka rekonstruktion hos tingsrätten. För att rekonstruktion ska bli aktuellt ska två förutsättningar gälla: 1) gäldenären kan inte betala sina skulder 2) det ska finnas en möjlighet att rekonstruktionen lyckas.

Ansökan till tingsrätten ska innehålla förslag på rekonstruktör och uppgifter om bolagets ekonomiska situation. Om ansökan bifalls av tingsrätten utser rätten en rekonstruktör, tid för borgenärssammanträde och kungörelse i tidningen. Om borgenärssammanträdet bedömer en rekonstruktion som aktuell utses en borgenärskommitté. I denna ingår tre personer (om företag har mer än 25 anställda kan en personalföreträdare ingå). Rekonstruktören och borgenärskommittén samråder om finansiering, förändringar i verksamheten och eventuella personalförändringar.

Under rekonstruktionen har företaget fortfarande kvar avtalsrätt för bolaget. Däremot söker rekonstruktören anstånd för betalningsinställningar på gamla skulder. Rekonstruktören gör en ackordsbouppteckning där företagets tillgångar och skulder fastställs. Utifrån denna upprättas inom tre månader en rekonstruktionsplan. Eftersom rekonstruktion handlar om att nå en ekonomisk uppgörelse mellan gäldenärer och borgenärer kan ett ackordsförfarande aktualiseras, se (4.6.1).

Den finansiella rekonstruktionen är en rekonstruktionsform som dominerade i början av den nya rekonstruktionslagens införande. Den finansiellt inriktade rekonstruktionen berör främst ekonomiska justeringar i företaget för att återfå en likvid situation. Syftet är att genom en avskrivning av äldre skulder stärka företagets balansräkning. På senare år har rekonstruktionsförfarandet dominerats av organisatoriska och strukturella förändringar i företagen, så kallade saksrekonstruktioner.¹⁰⁹ Syftet med att förändra de strukturella förändringarna i företaget ligger mer i linje med förmånsrättsreformens intentioner.

---

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Karlsson-Tuula, M., 2007.

4.6.1 Ackordsuppgörelse

Ytterligare ett alternativ för att lösa en insolvenssituation är en uppgörelse om ackord. Ackordsuppgörelser kan ske genom tvång eller på frivillig basis. Det senare benämns underhandsackord och innebär att gäldenären kommer överens med samtliga borgenärer som att exempelvis betala *en del* av skulderna eller att betala dessa vid en *senare tidpunkt* än ursprungligen avtalat. Det finns inga lagregler som styr förfarandet och saken handläggs utan inblandning av någon domstol. För att inte enskilda borgenärer eller en fåtalig skara borgenärer ska kunna omöjliggöra en sådan överenskommelse finns det i ackordslagen (1970:847) regler om tvångsackord även kallat offentligt ackord.

I samband med att lagen om företagsrekonstruktion infördes upphörde också ackordslagen som reglerade förfarandet gällande offentliga ackord och integrerades i stället i rekonstruktionslagen. För att ett offentligt ackord ska komma till stånd krävs att gäldenären begär det i ett pågående ärende om företagsrekonstruktion. Det innebär att en fristående ansökan om offentligt ackord inte kan godkännas av tingsrätten såvida inte en företagsrekonstruktion har inletts dessförinnan alternativt att ett sådant förfarande inleds samtidigt. Rekonstruktören är den som även ansvarar för förfarandet av uppgörelsen. En uppgörelse inom ramen för offentligt ackord innebär kortfattat att borgenärerna avstår från en viss del av den ursprungliga fordringen, 25 procent är den nedersta gränsen för nedsättning. En borgenärsmajoritet träffar en ekonomisk uppgörelse som också binder borgenärsminoriteten. Två villkor ska kunna uppfyllas för att ett offentligt ackord ska komma till stånd; 1) att gäldenären kan garantera att borgenärerna får tillbaka minst 25 procent av fordringsbeloppet och 2) att företaget har lönsamhetspotential.¹¹⁰ Vid ackordsförhandlingen som hålls inför rätten deltar rekonstruktören, borgenärerna och gäldenären. Utbetalningen ska ske inom ramen för ett år sedan överenskommelsen kommit till stånd.

En av hörnstenarna i det offentliga ackordet är att alla likaberättigade ska ha samma rätt och i uppgörelsen deltar enbart de borgenärer vars fordringar uppkommit innan ansökan om företagsrekonstruktion lämnades in till tingsrätten. Borgenärer med allmän eller särskild förmånsrätt deltar inte i ackordsuppgörelsen, vilket innebär att lönefordringar inte omfattas av ackordet. Ett fastställt ackord är bindande för samtliga borgenärer.

---

¹¹⁰ Med lönsamhetspotential avses att gäldenären måste kunna erbjuda sina borgenärer en fjärdedel av fordringsbeloppet, om inte anses gäldenären redan vara så pass skuldsatt att endast konkurs återstår. Om särskilda skäl föreligger behöver dock inte kravet på 25 procent uppfyllas.

4.7 En skyndsammare insolvenshantering

Genom halvering av företagshypoteket, borttagande av skatteförmånsrätten och genom att förmånsrätten för tre månaders intjänad lön anknyter till belöpande-tid i stället för förfallotid ska insolvenshanteringen bli snabbare.¹¹¹ Förändringarna i förmånsrätten ska leda till att kreditgivaren fokuserar på företagets framtidsutsikter vid kreditgivning. Tanken är också att borgenärskollektivet blir mer intresserade av företagets status. Därigenom upptäcks insolvens i ett tidigare skede och åtgärder, som till exempel rekonstruktion, kan sättas in snabbare.

Att fånga upp huruvida en lagändring lett till att processen/förfarandet blivit mer skyndsamt ställer höga krav på mätbarheten. Det vi vet är att ingen gäldenär i obestånd är den andra lik. Varken situationen, företagen eller gäldenären ser likadana ut eller har samma förutsättningar. Några nyckelfaktorer för att fånga upp effektiviteten är att förfarandet har en definierad tid och ordning samt ett känt utgångsläge för processen.¹¹² När det gäller att bedöma förmånsrättens betydelse för att effektivisera insolvenshanteringen saknas denna mätbarhet. En sådan utvärdering bör riktas mot gäldenärens upplevda förändring före och efter reformen och om det har blivit skillnad i effektivitet, det vill säga tid och kostnad för förfarandet. Detta kräver dock att relativt lika gäldenärer som genomgått förfarandet före och efter reformen kan identifieras. Denna metodik skulle dock kunna uppfattas som kränkande och oetisk gentemot de juridiska personer som genomgår ett insolvensförfarande. Ur ett teoretiskt perspektiv kan dock en diskussion föras om vad som påverkar effektivitet. Vi kan konstatera att effektiviteten/skyndsamheten i huvudsak bestäms av två faktorer; tidsresurser och monetära/finansiella resurser.

4.7.1 Tidsmässiga resurser

Tiden för insolvenshanteringen påverkas av (1) tiden då obeståndet uppmärksammas och (2) tiden för den process som vidtas för att hantera obeståndet.

Tiden för upptäckt av obestånd

Att upptäcka obeståndssituationen i god tid är en avgörande faktor för själva förfarandet men också för resultatet av åtgärderna. En obeståndssituation kan uppmärksammas av både gäldenär och borgenär och båda två har möjligheten att begära gäldenären i konkurs alternativt föreslå ett rekonstruktionsförfarande¹¹³.

¹¹¹ Proposition 2002/03:49.

¹¹² Lagen om företagsrekonstruktion är en ramlagstiftning. Det innebär att av lagen framgår endast hur ett förfarande mer övergripande ska genomföras. Särskilda detaljer om hur rekonstruktionen ska gå till saknas.

¹¹³ Vid en borgenärs ansökan om företagsrekonstruktion krävs att gäldenären medger ansökan.

Om obeståndet uppmärksammas i tid kan det antas att gäldenären har ett visst kapital att röra sig med som kan användas för att avbetala skulder, antingen i en konkurs, vid ett ackord eller i den formella företagsrekonstruktionen. Att upptäcka i tid är dock att balansera mellan att upptäcka i god tid alternativt att upptäcka obestånd för tidigt. Det senare handlar om obeståndet och nedgången kanske är tillfällig och inte kräver ett ingripande. I ett sådant läge kan ett för tidigt ingripande i stället skapa oro hos borgenärerna samt på marknaden och därigenom leda till ytterligare obestånd.

Tiden för upptäckten påverkar också utfallet av insolvenshanteringen för intressenterna. Ju tidigare, desto större möjlighet att vid en konkurs förbättra utdelningen för borgenärerna alternativt, desto större möjlighet att rekonstruera företaget och därigenom på sikt återfå till exempel utlånat kapital.

Tidsåtgång för förfarandet

Tidsåtgången för förfarandet påverkas av de institutionella strukturer som omgärdar gäldenären. Genom lagar och förordningar har rättsväsendet skapat en särskild ordningsföljd som kräver administration. Beroende på ärendets karaktär är ordningsföljden mer eller mindre tidskrävande. Konkursförvaltaren eller rekonstruktören har ett omfattande informations- och administrativt arbete som bland annat handlar om att upprätta bouppteckningar, granska balansräkningar, utreda gäldenärens framtidsutsikter för bedömning av rekonstruktion alternativt konkurs. Därutöver ska förhandlingar med borgenärerna föras. Tiden för informationsarbetet varierar också i relation med ärendets karaktär. Såväl gäldenären och gäldenärens intressenter (ägare, kunder, borgenärer, fordringsägare och anställda) omfattas på något sätt av detta. Det handlar dels om att från gäldenärens sida informera om situationen till berörda, dels om att utgöra en informationskälla för förvaltaren/rekonstruktören.

Tiden för förfarandet är självklart kostnadsrelaterat. Tidsåtgången och därmed kostnaden för gäldenären kan bli lägre om denne har resurser att betala för tjänster (till exempel hjälp med vissa administrativa uppgifter) som underlättar och effektiviserar processen.

4.7.2 Monetära/finansiella resurser

Som ovan diskuterades kan tidpunkten för upptäckten av obeståndet och därmed för när insolvensförfarandet påbörjas, antas ha betydelse för gäldenärens ekonomiska tillgångar. Ett företags storlek kan också antas vara relaterat till de finansiella resurserna och möjligheten att frigöra kapital. Här måste tilläggas att ett företags storlek kan mätas på flera olika sätt till exempel i antal anställda, omsättning, exportintäkter, försäljningsvolymen och marknadsandelar.

Andra faktorer som påverkar gäldenärens förutsättningar i obeståndet är kreditgivarnas attityd och inställning. Övriga borgenärs attityd till obetalda fordringar är också exempel på faktorer som påverkar gäldenärens finansiella resurser.

4.8 Metod och urval

För att analysera om lagändringarna av förmånsrätten verkligen bidragit till en snabbare och effektivare process har data om följande frågor samlats in:

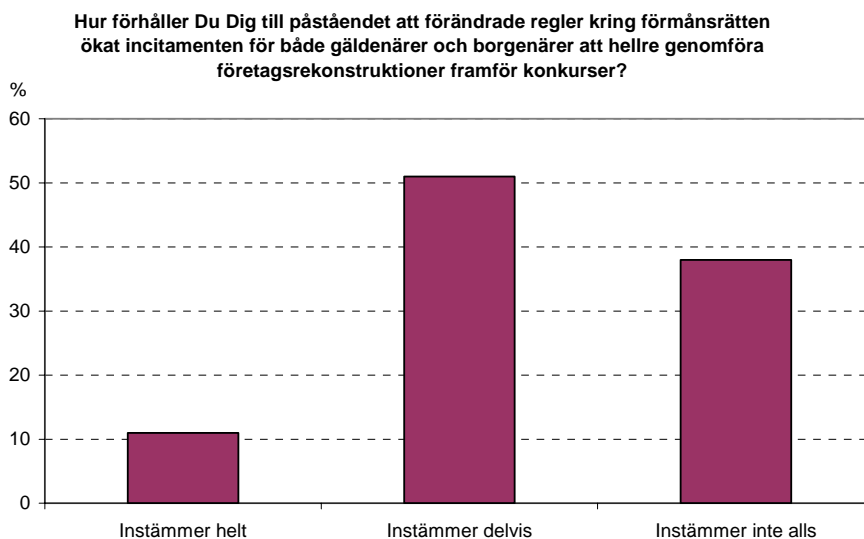
- Resultat av hur många företag som har genomgått en företagsrekonstruktion.
- Sammanställning av bankernas syn på företagsrekonstruktioner.
- Resultat av antalet företagsrekonstruktioner bland bankernas företagskunder.
- Resultat av hur företagen ser på att vid en obeståndssituation välja rekonstruktion framför konkurs.
- Sammanställning av tidpunkten för rekonstruktion, det vill säga om begäran av företagsrekonstruktion var för sen.

För att komplettera det kvantitativa materialet om företagsrekonstruktioner har intervjuer utförts med företagsrekonstruktörer runt om i Sverige. Området för Göteborgs och Stockholms tingsrätt representerar storstadsregionerna. Tingsrätterna i Umeå och Linköping utgör urvalet för regionala centra. Tingsrätterna i Halmstad och Östersund representerar två regioner med ett litet mindre invånarantal än regionala centra och täcker in mer perifera geografiska områden. Vidare är urvalet av rekonstruktörer baserat på uppgifter från respektive tingsrätt där vår strävan har varit att fånga upp de rekonstruktörer som varit mest förekommande vid ett sådant förfarande. För metodgenomgång av enkäterna se kapitel 3.

4.9 Bankenkätresultat

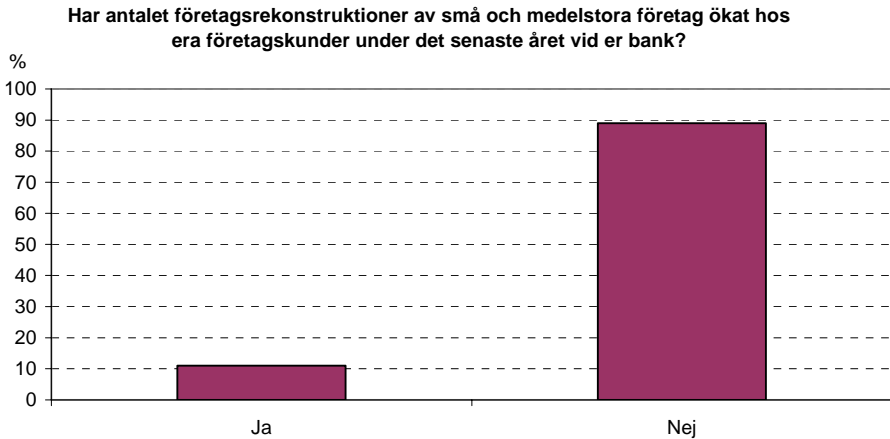
I denna del redovisas de frågor som ställts till bankkontoren som berör förmånsrättsreformens inverkan på företagsrekonstruktioner och förändringar i maktbalansen mellan prioriterade och oprioriterade borgenärer. Den första frågan avser om förändrade regler kring förmånsrätten har ökat incitamenten att genomföra företagsrekonstruktioner framför konkurser. Resultaten visar att tre av fem bankkontor (62 %) instämmer helt eller delvis, 11 procent instämmer helt.

Figur 4-3 Bankkontorens uppfattningar om förmånsrättsreformen ökat incitamenten för att genomföra företagsrekonstruktioner (%).

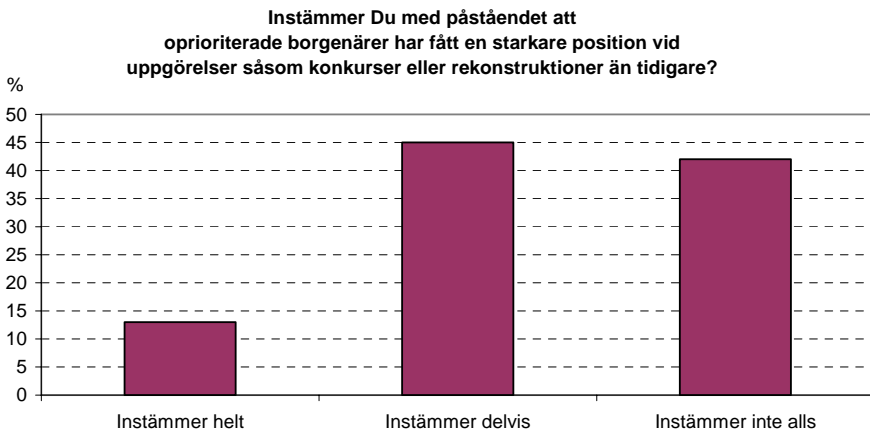
På frågan om de anser att företagsrekonstruktioner bidrar till att minska antalet konkurser instämmer helt eller delvis tre av fem bankkontor (61 %, se appendix). Vi har även frågat bankkontoren specifikt om antalet företagsrekonstruktioner av små och medelstora företag ökat hos företagskunder under det senaste året vid respektive bank. En tiondel av bankkontoren (11 %) redovisar att antalet företagsrekonstruktioner har ökat det senaste året, se Figur 4-4.

Figur 4-4 Bankkontorens uppfattningar om antalet företagsrekonstruktioner ökat eller minskat under de senaste åren (%).

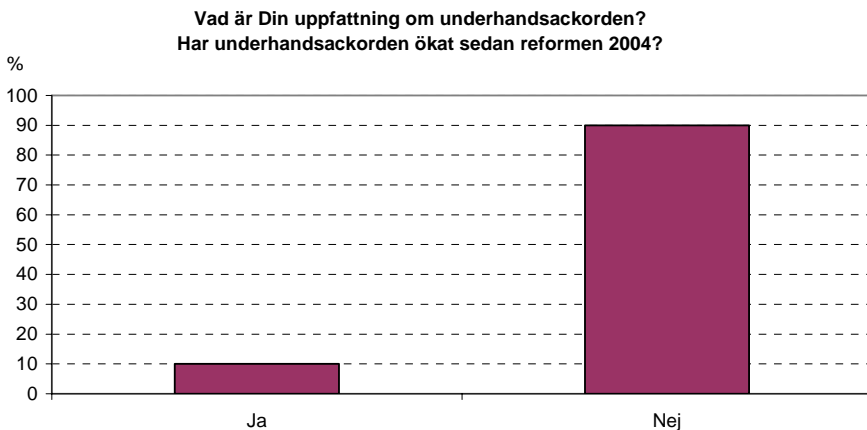
Slutligen fick bankkontoren svara på om oprioriterade borgenärer har fått en starkare position vid uppgörelser än tidigare och om underhandsackorden har ökat sedan reformen 2004. En majoritet av bankkontoren (58 %) instämmer helt eller delvis, 13 procent instämmer helt med att oprioriterade borgenärer fått en starkare position.

Figur 4-5 Bankkontorens uppfattningar om oprioriterade borgenärens position vid uppgörelser (%).

I Figur 4-5 framgår att 10 procent anser att underhandsackorden har ökat sedan reformen 2004. De tio bankkontor som anser att underhandsackorden har ökat fick också frågan, Vem är det som oftast tagit initiativ till underhandsackordsuppgörelserna som genomförts hos er? Av de tio kontoren anser 21 procent att det oftast är den egna banken som har tagit initiativ till underhandsackordsuppgörelser. De flesta (79 %) svarar att det är andra som gjort det. Ofta är det företaget själv som tar initiativ till sådana uppgörelser. En majoritet av de svarande uppfattar dock inte att underhandsackorden har ökat.

Figur 4-6 Bankkontorens uppfattningar om underhandsackorden (%).

Utifrån bankundersökningen förefaller det som att förmånsrättsreformen haft effekt på att förändra förutsättningarna och incitamenten för att genomdriva företagsrekonstruktioner och gett de oprioriterade borgenärerna en starkare ställning vid uppgörelser. Dock har inte underackordsuppgörelser blivit ett starkare inslag vid sådana uppgörelser.

4.10 Företagsenkäten

I företagarenkäten frågade ITPS om hur väl företagen känner till förmånsrättsreformen från 2004 och det stora flertalet har ingen kännedom om denna reform (79 %). Större företag har något bättre kunskap om förmånsrättsreformen än vad mindre företag har. Bland företag som har 1–4 anställda är det 84 procent som inte alls känner till reformen. Bland företag med 50–250 anställda är det 63 procent som inte alls känner till den.

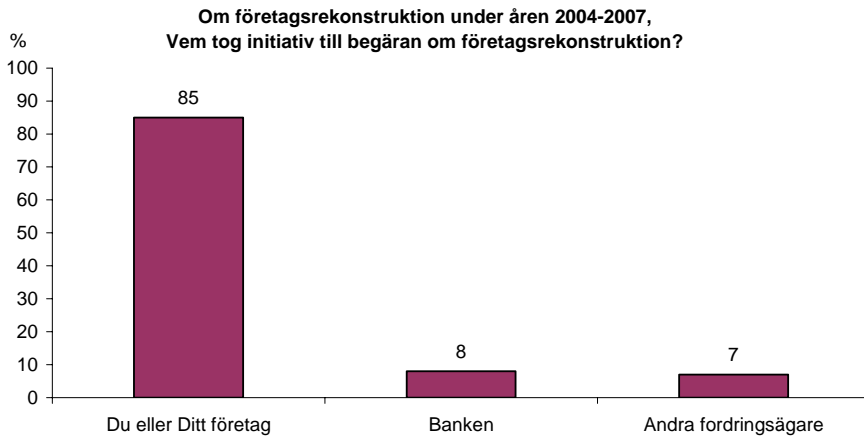
De som känner till förmånsrättsreformen mycket bra, ganska bra eller bara litet fick frågan, ”Upplever Du som företagare att Du har större möjligheter till utdelning för dina fordringar i konkurser än före reformens genomförande?”

Drygt vart tionde företag med kännedom om reformen (13 %) tror att den ger större möjlighet till utdelning för fordringar vid konkurser, se appendix.

På frågan om företaget ansökt om en företagarrekonstruktion under 2004–2007 visar resultaten att 41 företag (2 % av företagen) gjort en sådan rekonstruktion under dessa år. Nivån stämmer i stort överens med de data som redovisades i 4.3.2. I de flesta fallen (85 %) var det företaget som begärde rekonstruktionen. I ungefär ett av tio fall (8 %) var det banken som gjorde det.

Figur 4-7 Andelen företag som begärt företagsrekonstruktion (%).

ITPS frågade om följderna av rekonstruktionsarbetet och resultatet visar att 96 procent av företagen driver företaget vidare efter rekonstruktionen. Endast 4 procent av företagen gick i konkurs. Det förefaller som rekonstruktionsarbetet lyckats i de flesta fall.

Ett av förmånsrättsreformens mål har varit att påskynda och snabbare upptäcka företag med behov av rekonstruktion. ITPS frågade denna företagsgrupp om företagsrekonstruktionerna begärdes för sent. En stor majoritet (70 %) anser inte att begäran gjordes för sent. Ett av fem företag (20 %) anser dock att den absolut gjordes för sent, och vart tionde företag (10 %) anser att den kanske gjordes för sent.

Figur 4-8 Företagens uppfattningar om företagsrekonstruktion begärdes för sent (%).

4.11 Intervjuresultat om företagsrekonstruktioner

Utifrån det kvantitativa materialet och de intervjuer som gjorts inom ramen för rapportens frågeställning om företagsrekonstruktioner tycks reformen inte ha lett till större förändringar i antalet företagsrekonstruktioner. Än så länge är därför erfarenheterna av rekonstruktioner begränsade. Däremot råder en bred samsyn bland de intervjuade rekonstruktörerna kring förmånsrättsreformens inverkan på rekonstruktionsförfarandet, orsaker till varför företagsrekonstruktionerna ännu är relativt få och vad som krävs för att en rekonstruktion ska lyckas.

Trots att reformens inverkan på incitament för att genomföra rekonstruktion har varit begränsad över landet kan vissa regionala skillnader dock skönjas. Ackordscentralen har sammanställt antalet företagsrekonstruktioner för åren 2003–2006 som stiftelsen har arbetat med och den visar att förändringen före och efter reformen är svag. Bortsett från de regionala skillnaderna i antal, där storstadsregionerna Stockholm och Göteborg har haft flest och Borås inga alls, är det svårt att dra några säkra slutsatser om vad förändringen, det vill säga både ökningen och minskningen beror på.

Tabell 4-1 Ackordscentralens företagsrekonstruktioner enligt lagen 2003–2006.

År	Göteborg	Borås	Malmö	Umeå	Stockholm	Totalt
2003	6	0	4	1	8	19
2004	5	0	4	3	15	27
2005	13	0	2	4	14	33
2006	6	0	1	5	13	25
Totalt	30	0	11	13	50	104

Källa: Ackordscentralen Umeå

4.11.1 Orsaker till att förändringen är svag

Den svaga ökningen som vissa regioner har upplevt efter reformen förklaras delvis med införandet av lönegarantin i lagen om företagsrekonstruktion (juni 2005). Detta medförde att företagen fick möjlighet att finansiera delar av löneskulderna vilket oftast är en av största utgiftsposterna. Vidare har införandet av lönegarantin varit särskilt viktig för företag inom tjänstesektorn vilkas huvudsakliga utgifter är lönekostnaderna. Lönegarantin har också medfört vissa attitydförändringar bland företagen till att genomföra rekonstruktion eftersom statens villkor för återbetalning betraktas som goda (lånet ska återbetalas 12 månader efter att rekonstruktionen har slutförts och det är endast bruttolönen som omfattas av återbetalningen). En av respondenterna menar att lönegarantin kan förklara att antalet lyckade rekonstruktioner är fler i dag än tidigare.

Förklaringarna till varför effekterna fortfarande är små är flera. Den huvudsakliga förklaringen är den konjunkturella cykel som Sverige i dag befinner sig i vilket gör att färre företag har hamnat i en obeståndssituation. Både förmånsrättsreformen och lagen om företagsrekonstruktion utvecklades i syfte att skapa bättre möjligheter att möta en ekonomisk nedgång i samhället. Ingen av lagarna har ännu tillämpats under någon längre tid.

Samtliga respondenter anser att tidpunkten för upptäckten av obeståndet i tid är avgörande för att dels genomföra en rekonstruktion, dels för att rekonstruktionen ska lyckas. De är också överens att om obeståndet uppmärksammas alltför sent är det svårt att ”rädda” företaget. ”Förmånsrättsreformen har inte lett till att obestånd upptäcks tidigare”, menar en av respondenterna.

Att upptäckten av obestånd inte görs i tid förklaras av flertalet delvis med att entreprenören agerar utifrån ”management by deny”, det vill säga förnekar för sig själv och för borgenärerna att omsättningen sjunker. Det kan också handla om att företaget försöka förhålla tiden för upptäckten för att inte riskera att kreditgivaren ställer högre krav på säkerheterna och att inte skapa oro bland kunder och borgenärer.

Kostnaden för företaget att genomgå en rekonstruktion är en annan viktig faktor som enligt respondenterna gör att antalet rekonstruktioner är få. Under själva rekonstruktionsförfarandet kan det vara svårt att tillförsäkra bolaget erforderligt rörelsekapital. Kreditgivarna, det vill säga bankväsendet, har en något skeptisk inställning till kreditgivning till ett företag under rekonstruktion. ”Det krävs starka bevis för att övertyga banken om att obeståndet är tillfälligt”, menar en av respondenterna. Banken menar att om dennes risk är större vid rekonstruktion än vid konkurs, så måste det senare alternativet förordas.¹¹⁴

Rekonstruktörerna anser det vara sällsynt att en formellt beslutad företagsrekonstruktion slutförs. Orsakerna till detta anges bland annat vara att förfarandet är formaliserat, för stelbent, tidskrävande och kostsamt. Vidare poängteras att det inte räcker med en finansiell rekonstruktion. I allmänhet krävs förändringar av organisation, ledning och personalstyrka. I ägarledda företag ses detta som ett bekymmer.

Ytterligare en aspekt är att underhandsackorden upplevs ha ökat i ett av storstadsområdena sedan reformens införande. Ett sådant informellt rekonstruktionsförfarande gör att företag skyndsamt kan återfå en god balans utan att en formell rekonstruktion genomförs. En anledning till att underhandsackorden fått ökad betydelse tros vara att bankerna tar ett större ansvar samt är mer aktiva i underhandsackordet genom till exempel längre amorteringstider och nedskrivning av räntan. Dock visar ITPS egen undersökning att det inte har skett några större förändringar i antalet underhandsackordsuppörelser efter reformen.

---

¹¹⁴ Diskussion om företagsrekonstruktioner vid seminariet ”Lagen om företagsrekonstruktion - en pappertiger?”. Stockholm 2007-04-24.

Utifrån respondenternas erfarenheter är det, förutom obeståndssituationen, svårt att peka ut några typiska drag för företag som genomgår en rekonstruktion. Däremot verkar det vara vanligare med rekonstruktion av företag inom industri-, tillverknings-, bygg- och entreprenadbranschen. I Umeå pekas på att större företag inom tillverkningsindustrin har varit vanligare. I Stockholmsregionen tycks antalet företag inom tjänstesektorn som rekonstruerats ha ökat.

Storleken på företag, mätt i antal anställda, som har genomgått rekonstruktion tycks variera mellan små till stora företag. Däremot menar flertalet att större företag har lättare att både genomgå och överleva en rekonstruktion eftersom förfarandet är kapitalkrävande.

4.12 Slutsatser

Målet om att antalet rekonstruktioner ska öka som en effekt av de förmånsrättsreglerna kan ligga långt i framtiden. Borgenärernas särintressen kan vara en orsak. Staten som verkar ur ett samhällsekonomiskt perspektiv har helt andra förutsättningar att agera i ett rekonstruktionsförfarande än till exempel en underleverantör som kan vara ytterst beroende av att fordringen betalas. Vidare framkommer att en förändring av maktbalansen mellan olika aktörer är betydelsefull för att få en bättre förhandlingssituation. Banker har uppfattats ha för stor makt vilket har försvårat samarbetet. ITPS uppfattning är att förmånsrättsreformen har bidragit till att förbättra maktbalansen mellan aktörerna. Det är rimligt att anta att bankerna har blivit mer aktiva i sin relation till företagen efter reformens införande.

Kapitlets undersökningar visar att förmånsrätten ännu inte lett till en ökning av antalet rekonstruktioner. Det finns heller inget som tyder på att reformen underlättat för genomförandet av formella företagsrekonstruktioner. Det finns flera anledningar till att förmånsrättsreformen inte har påverkat antalet genomförda rekonstruktioner i någon större utsträckning. Reglernas utformning kring själva förfarandet har gjort att processen uppfattas som formaliserad men även tids- och kostnadskrävande. Att förfarandet uppfattas som kostnadskrävande gör också att en företagsrekonstruktion ställer höga krav på företaget där de finansiella musklerna i många fall blir avgörande för resultatet. Det fungerar ofta med ackordsuppgörelser men svårigheter uppstår ofta vid finansiering av ackorden. Trots att lagen om företagsrekonstruktion i första hand riktas till små och medelstora företag har ett litet företag sämre möjligheter att klara ett sådant förfarande.

Vissa positiva effekter av reformen kan däremot skönjas. Bankundersökningen pekar mot en positiv attityd till rekonstruktioner. En majoritet av de tillfrågade bankerna menar att förmånsrättsreformen har ökat incitamenten att hellre

genomföra rekonstruktioner än konkurser. Dessutom anser bankväsendet att rekonstruktionerna bidrar till att minska antalet konkurser. Detta har dock ännu inte gett något genomslag vad gäller antalet rekonstruktioner. Vid intervjuerna framkom att det i vissa fall av obestånd har räckt med att företaget har genomfört underhandsackord med fordringsägarna. Däremot visar undersökningen att bankernas medverkan i underhandsackorden inte har ökat sedan reformens införande.

I många fall räcker det inte med en finansiell rekonstruktion för att lyckas vilket gör att det har skett en kvalitativ förskjutning i sättet att göra rekonstruktioner. Från typiska finansiella rekonstruktioner till mera fokus på strukturella rekonstruktioner med fokus på att det krävs ingående förändringar i företagets uppbyggnad. Att upptäcka obeståndet i god tid är en annan avgörande faktor för både utfallet av genomförd rekonstruktion men också för val av åtgärd (det vill säga konkurs eller rekonstruktion). Undersökningen som riktades mot företag visar att de företag som genomgått en rekonstruktion ansåg att obeståndet upptäcktes i god tid. Dessutom överlevde en majoritet efter rekonstruktionen.

Utförningen av lagen om företagsrekonstruktion gör att förfarandet blir dyrt och tidskrävande. Det hämmar möjligheten för rekonstruktioner att genomföras men också möjligheten att lyckas, det vill säga att företagen lever vidare efter en rekonstruktion.

Intervjuerna visar på att kunskapen, informationen och erfarenheterna om vad en företagsrekonstruktion innebär är bristfälliga och något som förmånsrättsreformen inte lyckats påverka. Dessa brister bidrar till att försvåra processen och begränsar möjligheterna till en skyndsammare insolvenshantering. Det finns således heller inga tendenser som pekar på att förmånsrättsreformen har lett till en skyndsammare insolvenshantering i dagsläget. Att erfarenheterna är små gör också att företagsrekonstruktioner fortfarande betraktas med viss skepticism.

Införandet av lönegarantin uppfattas som en viktig faktor för att underlätta för företagsrekonstruktioner. Däremot kan det vara svårt att på politisk väg skapa ytterligare incitament för att uppmärksamma obeståndet i god tid.

5 Oprioriterade borgenärer och löneskydd

5.1 Inledning

Reformen av förmånsrätten har som syfte att oprioriterade borgenärer ska få bättre utdelning vid konkurs. Insolvensutredningen studerade 958 stycken företagskonkurser som avslutades 1990. I utredningen framkom att 43 procent av de sammanlagda skulderna vid konkurser var oprioriterade skulder. Det konstaterades även att gäldenärernas tillgångar i konkursbon ofta är små och att utdelning till borgenärerna (även de prioriterade) är sällsynt. I knappt 53 procent av samtliga konkurser blev det inte någon utdelning. Av de 328 mkr som totalt delades ut i de undersökta konkurserna bestod utdelningen av 20,5 mkr (d v s 6,3 %) till de oprioriterade borgenärerna (SOU 1999:1).

Andra gjorda utredningar visar samma resultat. Vid de flesta konkurser fanns inget kvar att fördela till borgenärer utan förmånsrätt. Förmånsrättskommittén konstaterade att företagsinteckningar tas ut i större utsträckning hos mindre och medelstora handels- och tillverkande företag. I tjänsteföretag, stora företag och de minsta och nystartade företagen var företagsinteckningar ovanliga (SOU 1999:1). De åtgärder som föreslogs för att förbättra situationen för oprioriterade borgenärer var att inskränka statens och bankernas särskilda förmånsrätt gällande skatter, avgifter och företagshypotek.

Karin Thorburn (1999) utförde på uppdrag av kommittén några ekonomiska analyser och konstaterade att de oprioriterade fordringarna i 96 procent av samtliga konkurser fick avskrivas. En procent delades i genomsnitt ut till de oprioriterade borgenärerna.

5.1.1 Utdelning vid företagskonkurser

- Thorburns undersökning visar att av samtliga undersökta konkurser fick de oprioriterade borgenärerna cirka 6,3 procent av det totalt utdelade beloppet. Däremot fick företagsinteckningshavarna 57 procent av det utdelade beloppet.
- Vidare framkom att skillnaden mellan borgenärerna var stor. Borgenärer utan förmånsrätt fick ut 3,6 procent av det totalt fordrade beloppet. I konkursföretag utan anställda var motsvarande siffra 2,3 procent och i företag med fler än tio anställda ökade utdelningen till de oprioriterade borgenärerna till 6,9 procent.

- Staten erhöll 22,8 procent av det totalt fordrade beloppet i samtliga konkurser. Det förekom skillnader mellan branscher. I konkurser knutna till verkstadsindustrin erhöll staten 41 procent av sina fordringar. I företag där anställda saknades erhöll staten endast sju procent av sina fordringar.
- Borgenärer med säkerhet i företagsinteckning erhöll 46 procent av det totala fordringsbeloppet.¹¹⁵

Det kan konstateras utifrån denna undersökning att staten och borgenärer med säkerhet i företagsinteckning fick stor del av utdelningen vid företagskonkurser. De andra borgenärerna fick inget eller små summor av det utdelade beloppet.

Detta kapitel är inriktat på att undersöka om den förändrade förmånsrätten har lett till att fler oprioriterade borgenärer får utdelning vid konkurs. De oprioriterade borgenärerna är i regel leverantörer eller aktörer som lånat ut pengar utan säkerhet till företag som gått i konkurs. Utifrån paragraf 18 i Förmånsrättslagen (1970:979) ska det som är kvar av utdelningen delas lika mellan oprioriterade borgenärer.¹¹⁶ Frågan är om systemet blivit mera rättvist mellan prioriterade och oprioriterade borgenärer?

I denna studie undersöks endast de konkursfall där det funnits ett bevakningsföreläggande. Om konkursförvaltaren anser att det finns möjlighet till utdelning för oprioriterade borgenärer ansöks om bevakningsföreläggande hos tingsrätten. Om det bedöms att utdelning bara kommer att ges till prioriterade blir det aldrig fråga om bevakning.

Om möjlighet till utdelning finns meddelas alla borgenärer meddelande¹¹⁷ Konkursförvaltaren presenterar ett utdelningsförslag för tingsrätten där det framgår vilka borgenärer som får utdelning. Förmånsberättigade borgenärer prioriteras för utdelning och därefter de oprioriterade borgenärerna.

---

¹¹⁵ Thorburn, 2000.

¹¹⁶ Detta gäller efter att borgenärer med förmånsrätt fått utdelning.

¹¹⁷ Underrättelse sker via kungörelse i post och inrikes. Borgenärer har tio veckor på sig att inkomma med en fordran – därefter kan avgiftsbelagd efterbevakning sökas. Större företag, till exempel kraftbolag och telekombolag som har både privata och företagskunder har i regel en avdelning som sysslar med indrivning och bevakning av fordringar. I små, i synnerhet de minsta företagen, görs detta av företagaren själv.

5.2 Metodbeskrivning för arbetet med tingsrättsdata

5.2.1 Insamlingsförfarandet

För att studera förmånsrättsreformens effekter på utfallet vid konkurser med föreliggande bevakningsförfarande har handlingar begärts in från samtliga tingsrätter. Någon samlad statistik över bevakningsärenden har inte funnits att tillgå. Data utgörs av antalet bevakningsförfaranden från tingsrätter för åren 1998, 2000, 2002, 2005, 2006 och 2007.¹¹⁸ Vidare begärdes kopior på samtliga utdelningsförslag¹¹⁹ för åren 2000, 2002, 2005 och 2006. Orsaken till denna nationellt heltäckande undersökningsmetodik jämfört med den undersökning som genomfördes till SOU 1999:1 är att fånga upp regionala avvikelser. Till undersökningen som genomfördes åt Förmånsrättskommittén studerades endast ett urval konkurser som samtliga hörde hemma i regioner som i dag ingår i FA-regionerna *Stockholm, Göteborg* och *Malmö*. Även då torde dessa regioner haft klara storstadsinfluenser med svenska mått mätt.

På kopiorna av utdelningsförslagen från tingsrätterna bad ITPS tingsrätterna att även ange antalet oprioriterade borgenärer från bevakningsförteckningen. De flesta tingsrätterna har tillmötesgått denna förfrågan. Vid sammanställningen av data har i några fall efterbevakningsförteckningar med de oprioriterade borgenärerna inte gått att koppla till rätt region.

De data som presenteras ska studeras med viss försiktighet då populationen som urvalet representerar är okänd. Vidare gäller att de data som presenteras fortsättningsvis utgår från det år då ansökan om konkurs lämnades in.¹²⁰

Risken för regionala snedvridningar är liten då konkurserna från en specifik tingsrätt inte nödvändigtvis kommer från samma år som konkurserna från en annan tingsrätt. Detta grundas i att alla år förekommer ungefär lika ofta och med god geografisk spridning vad gäller nord-syd och öst-västlig riktning. Däremot förefaller åren 2004 och 2005 vara överrepresenterade då det endast är fem tingsrätter som inte redovisar några konkurser för dessa år.

---

¹¹⁸ Vissa tingsrätter har skickat in uppgifter de fått från Kronofogdemyndigheten (KFM). En tingsrätt kommenterade KFM:s siffror och påpekade att de siffror KFM presenterat som aktuella för just deras tingsrätt inte stämde. Skillnaden var dock mycket liten. ITPS anser dock att det för denna undersökning är olyckligt att sådana differenser förekommer. Vidare finns ingenting som styrker ett antagande om att denna typ av differens mellan tingsrätternas och KFM:s datamaterial endast skulle gälla den tingsrätt som uppmärksammade skillnaden. Därmed finns en möjlighet att liknande differenser i datamaterial kan förekomma på fler ställen, men att dessa inte upptäckts.

¹¹⁹ Vissa tingsrätter har tolkat ITPS begäran olika på grund av olika regler för hur en konkurs ska årsredovisas.

¹²⁰ Detta är går att utläsa av det K-nummer som varje konkurs tilldelas.

5.2.2 Borgenärsförteckning

Då KFM bevakar löneutbetalningar med förmånsrätt och skatter utan förmånsrätt är KFM både prioriterad och oprioriterad borgenär och meddelas till konkursförvaltaren. Det förekommer dock fall då det ser ut som om vissa tingsrätter endast räknat KFM som en prioriterad borgenär då de räknat antalet oprioriterade borgenärer till ITPS. Detta antagande grundas i de fall då tingsrätterna förutom utdelningsförslaget även skickat med bevakningsförteckningen samt angivit hur många oprioriterade borgenärer som finns i denna.

Det finns en variation i underlagen som främst beror på något av följande:

- KM bevakar både som prioriterad och som oprioriterad borgenär men har endast räknats som prioriterad borgenär
- Borgenärer som blivit utan utdelning har i vissa fall tagits bort från förteckningen
- Bank eller annan kreditgivare bevakar både som prioriterad och som oprioriterad borgenär men har endast räknats som prioriterad borgenär
- Borgenären vars rättmätiga utdelning understiger 100 kr lyfts av den anledningen bort från utdelningsförslaget¹²¹
- Borgenären har träffat en uppgörelse med gäldenären på annat sätt och därför tagit tillbaka sin bevakning

Det förekommer även att det finns fler oprioriterade borgenärer i utdelningsförslaget jämfört med bevakningsförteckningen, vilket verkar bero på att tingsrätterna inte för in efterbevakningar.

---

¹²¹ I utdelningsförslaget kan detta skrivas eller helt sonika lyftas bort från utdelningsförslaget med en hänvisning till 11 kap 13 a § KonkL, och då med värdet 0.

5.2.3 Undersökningspopulation – avgränsningar

Tidsperiod

Det material som samlats in täcker en period från 1987–2006.

Tabell 5-1 Konkursernas fördelning över tiden i mottaget datamaterial.

År	Frekvens	Procent	Procent exklusive bortfall	Kumulativ procent
1987	1	0,1	0,1	0,1
1988	3	0,3	0,3	0,5
1990	1	0,1	0,1	0,5
1991	13	1,4	1,4	1,9
1992	12	1,3	1,3	3,2
1993	13	1,4	1,4	4,6
1994	7	0,7	0,7	5,3
1995	9	1,0	1,0	6,3
1996	11	1,2	1,2	7,4
1997	15	1,6	1,6	9,0
1998	49	5,2	5,2	14,3
1999	51	5,4	5,4	19,7
2000	66	7,0	7,0	26,7
2001	42	4,5	4,5	31,2
2002	70	7,4	7,4	38,6
2003	53	5,6	5,6	44,3
2004	213	22,6	22,7	66,9
2005	278	29,5	29,6	96,5
2006	33	3,5	3,5	100,0
Total	940	99,8	100,0	
Bortfall	2	0,2		
Total	942	100,0		

Utdelningsprocenten till de oprioriterade borgenärerna är angivet i knappt hälften av alla konkurser vars underlag levererats från tingsrätterna. För resterande konkurser har utdelningsandelen av bevakat belopp till oprioriterade borgenärer beräknats av ITPS. Dock gäller att för 5,3 procent av alla konkurser i dataunderlaget så skiljer sig utdelningsprocenten mellan de oprioriterade borgenärerna så mycket att dessa utelämnats av praktiska skäl.

För de flesta konkurserna skiljer sig utdelningsprocenten på tredje eller fjärde decimalen. Dessa konkursers utdelningsprocent får dock i princip alltid samma värde då utdelningsprocenten avrundas till närmaste gemensamma decimal.¹²² Exaktheten i datamaterialet varierar, men för att undvika mätfel på grund av olika beräkningar har vi utgått ifrån heltal. Således har utdelningsprocenten avrundats till närmaste heltal. För att inte blanda ihop de konkurser som inte haft någon utdelning till oprioriterade borgenärer med de konkurser som haft en liten utdelning till oprioriterade borgenärer ($0 < 0,50\%$) har dessa konkurser grupperats för sig och inte tagits med i övriga beräkningar. Detsamma gäller för konkurser som haft full utdelning till oprioriterade borgenärer.

Även privatpersoner och dödsbon kan gå i konkurs, men har sorterats bort från dataunderlaget. Anledningen till detta är att denna rapport syftar till att utreda konkurser i små eller medelstora företag och de borgenärer som hör till dessa. I datamaterialet från tingsrätterna är elva procent av konkurserna sådana som rör annat än affärsdrivande verksamhet. Konkurserna har visat sig gälla privatpersoner som hamnat på obestånd och gått i personlig konkurs. Dessa konkurser har också sorterats bort.

Av de elva procent som rubricerats som konkurser i icke affärsdrivande verksamhet är 0,4 procent konkurser där det inte varit möjligt att avgöra huruvida konkursen gäller ett företag eller icke affärsdrivande verksamhet.

Konkurser som inte har några bevakande oprioriterade borgenärer i vare sig bevakningsförteckningen, efterbevakningar eller i utdelningsförslaget har tagits bort. Antalet konkurser som inte hade några oprioriterade borgenärer i vare sig bevakningsförteckningen eller utdelningsförslaget var åtta stycken vilket motsvarar 0,9 procent av urvalet.

Vidare är det av stor vikt att vara medveten om att ett av kraven för att en konkurs skulle studeras till denna rapport var att det förelåg ett bevakningsförfarande. Således innebär det att samtliga konkurser som studerats till denna rapport har haft utdelbart kapital. Detta har betydelse då resultaten i denna rapport ställs mot resultaten i tidigare undersökningar, så som Karin Thorburns analyser från 1999.

---

¹²² Avrundningsmetoden följer gängse avrundningsprinciper.

5.3 Konkurer och utdelningar

De uppgifter som presenteras i detta avsnitt utgår från uppgifter som inkommit från tingsrätterna och KM. För de tre första undersökta åren varierar antalet konkurser med bevakningsförfaranden mellan 208 till 319 stycken. År 2005 är antalet konkurser med bevakningsförfarande 548 stycken och 2006 är det 760 stycken.

För de oprioriterade borgenärer som fått utdelning är det vanligaste värdet för utdelningsprocenten 100 procent. För andelen bevakande oprioriterade borgenärer som fått utdelning är medelvärdet nästan 80 och medianen lika med 100.

Sett till utdelningsprocenten¹²³ till bevakande oprioriterade borgenärer är medelvärdet cirka 35 och medianen cirka 20. Fördelningarna presenteras även i Figur 5-1 och Figur 5-2. Underlaget som ligger till grund för Figur 5-1 och Figur 5-2 består av 940 stycken konkurser fördelade med 44,7 procent före 1 januari 2004 och 55,3 procent efter nyss nämnda datum. Det totala antalet konkurser har förändrats signifikant för undersökningsperioden.

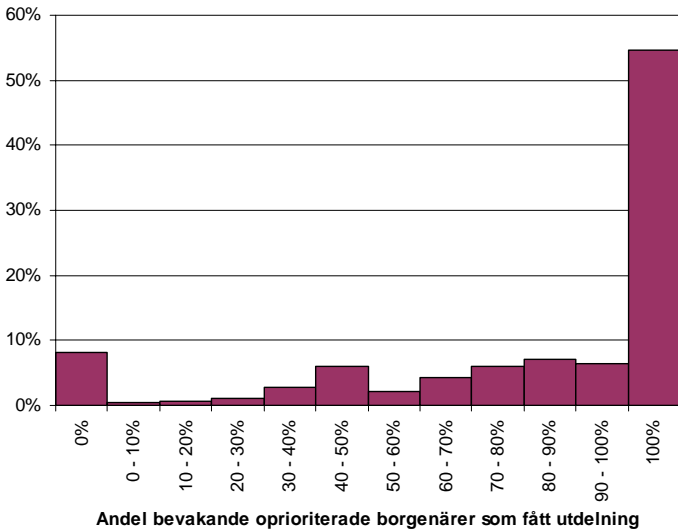
Den typiska konkursen tar ett till två år i anspråk och en vanlig orsak till att oprioriterade borgenärer blir utan utdelning är att det belopp som de skulle ha tilldelats understiger 100 kronor.¹²⁴ I det insamlade materialet är det 51 procent av konkurserna som tagit ett till två år och 25 procent där konkursen tagit två till tre år. De konkurser som avslutats under samma år som ansökan lämnades in motsvarar drygt sju procent.

Utifrån Figur 5-1 och Figur 5-2 kan det konstateras att i drygt hälften av alla undersökta konkursfall får alla oprioriterade borgenärer ta del av den utdelning som finns att fördela. I uppemot tio procent av fallen får ingen av de oprioriterade borgenärerna någon utdelning, trots att ett bevakningsförfarande ägt rum. Den oprioriterade borgenären får ut mellan 0 och 30 procent av sina fordringar vid konkurser.

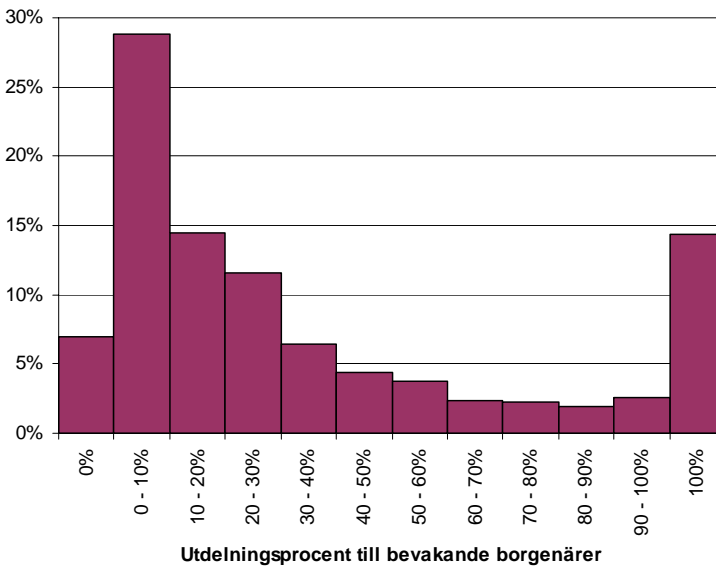
¹²³ Hur stor andel av bevakat belopp som delas ut.

¹²⁴ KonkL kap 10 § 13.

Figur 5-1 Fördelning av andelen bevakande oprioriterade borgenärer som fått utdelning vid respektive konkurs.

Figur 5-2 Fördelning av bevakande oprioriterade borgenärers utdelningsprocent vid respektive konkurs.

5.4 Konkurer och utdelningar, före och efter reformen

I tabellen nedan framgår hur antalet konkurer fördelar sig om variationen för hur stor andel som fått utdelning delas in i fyra kvartiler. Indelningen underlättar förståelsen för den fortsatta analysen. Dessa kvartilgränser fungerar som klassgränser vid klassificeringen av datamaterialet om hur konkurserna fördelat sig före respektive efter förmånsrättsreformen.

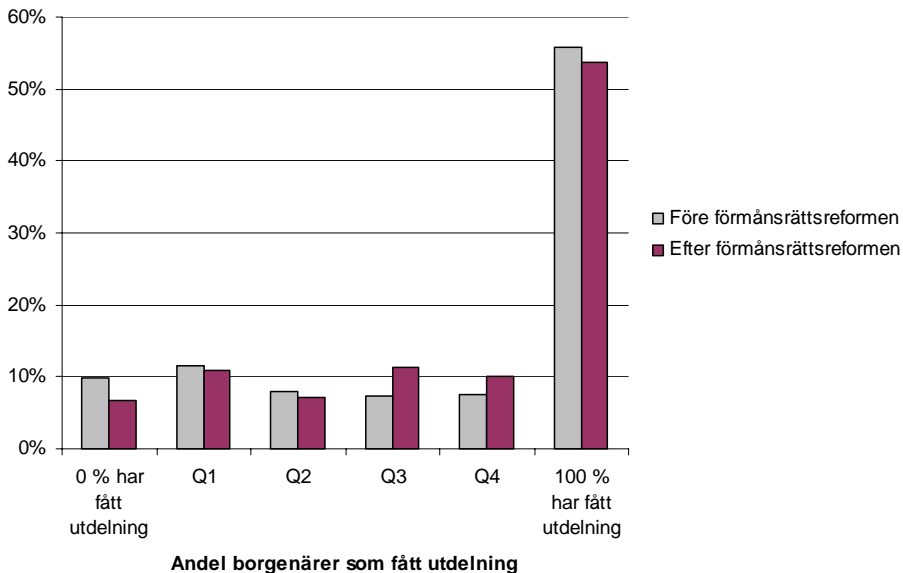
Tabell 5-2 Redogörelse för klassgränser i det klassindelade datamaterialet gällande andel oprioriterade borgenärer som fått utdelning.

Klass	Klassintervall
0 % har fått utdelning	0 %
Q1	0 till 50 %
Q2	50,00 till 74 %
Q3	74 till 86 %
Q4	86 till 100 %
100 % har fått utdelning	100 %

I Figur 5-3 framgår att efter 1 januari 2004 är det vanligare att gruppen Q3 och Q4 fått utdelning. Det framgår också att det var något vanligare att samtliga bevakande oprioriterade borgenärer fick utdelning före 2004 än efter. Att ingen av de bevakande oprioriterade borgenärerna erhållit utdelning var vanligare före 2004 än efter.

Resultaten ska tolkas utifrån följande: Den första kvartilen innebär att det är mindre än 50 procent av de oprioriterade borgenärerna som fått utdelning vid varje konkurstillfälle. De tre andra kvartilerna betyder att mer än 50 procent av de oprioriterade borgenärerna fått utdelning vid varje konkurstillfälle. En förskjutning från Q1 till Q2, Q3 och Q4, i samband med reformen, innebär att det är fler borgenärer som får vara med och dela på den utdelning som är kvar vid en konkurs än före reformen.

Figur 5-3 Andelen borgenärer som fått utdelning utifrån kategoritillhörighet.

Figur 5-4 visar fördelningen gällande utdelningsprocent till bevakande oprioriterade borgenärer. I tabellen står klassen ”0 procent utdelning” för konkurser där bevakande oprioriterade borgenärer inte fått någon utdelning. Klassen ”100 procent utdelning” representerar de konkurser där bevakande oprioriterade borgenärer erhållit full utdelning. Dessa har inte tagits med i analysen.

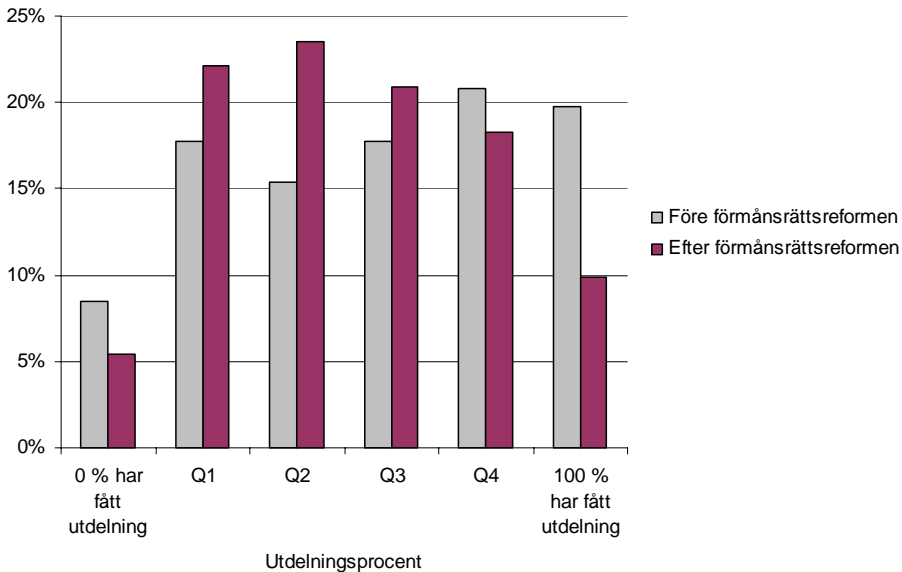
Tabell 5-3 Redogörelse för klassgränser i det klassindelade datamaterialet gällande utdelningsprocent till bevakande oprioriterade borgenärer.

Klass	Klassintervall
0 % utdelning	0 %
Q1	1 till 6 %
Q2	7 till 17 %
Q3	18 till 37 %
Q4	37 till 99 %
100 % utdelning	100 %

Figur 5-4 redogör för hur konkurserna fördelar sig före respektive efter 1 januari 2004. Det återfinns en större andel av alla konkurser inledda efter 1 januari 2004 bland de konkurser med en utdelningsprocent till bevakande oprioriterade borgenärer som omfattar 1 procent till 37 procent (Q1–Q3) än vad som är fallet för konkurser före 2004. Det innebär att en större andel av konkurserna, där utdelningsprocenten för oprioriterade borgenärer varit låg har fått en förstärkning (högre utdelningsprocent) efter reformen. Däremot har det blivit färre konkurser med högre utdelningsprocent efter reformen.

Av figuren framgår att det före 2004 var en större andel av konkurserna som gav en utdelningsprocent till bevakande oprioriterade borgenärer som översteg 37 procent av bevakat än efter 1 januari 2004. Likaså var det före 2004 vanligare med konkurser som gav 0 procent i utdelning till bevakande oprioriterade borgenärer. I de konkursfall, där alla fått utdelning har en markant försämrad utdelningsprocent blivit fallet efter reformen.

Figur 5-4. Utdelningsprocent till bevakande oprioriterade borgenärer fördelade per kategori.

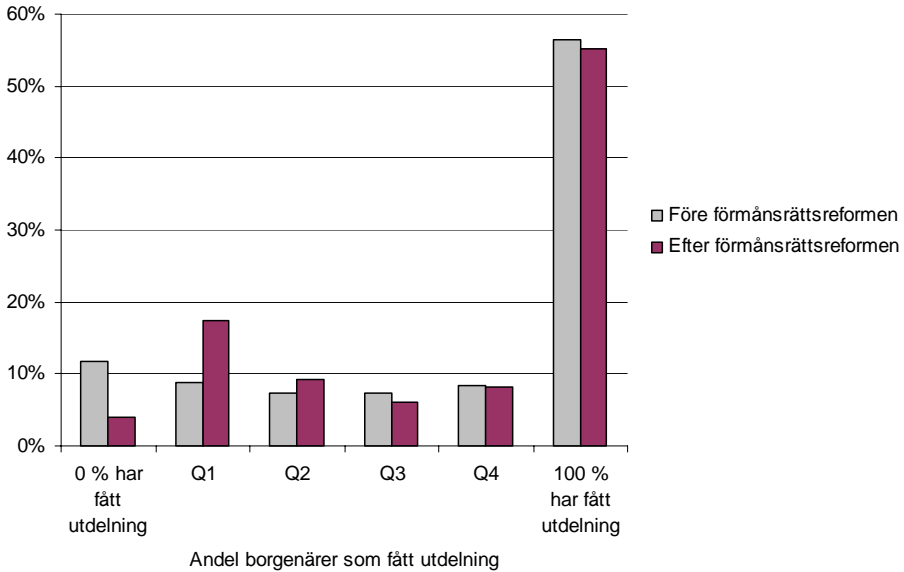
5.4.1 Regionala skillnader

Av det totala antalet konkurser har mer än dubbelt så många konkurser utretts av tingsrätter i ”storstadsregionerna” än i jämförelse med ”övriga Sverige”. Storstadsregionerna svarar för 267 konkurser medan motsvarande siffra för övriga Sverige är 118 stycken.

Regionala skillnader före införandet av förmånsrättsreformen

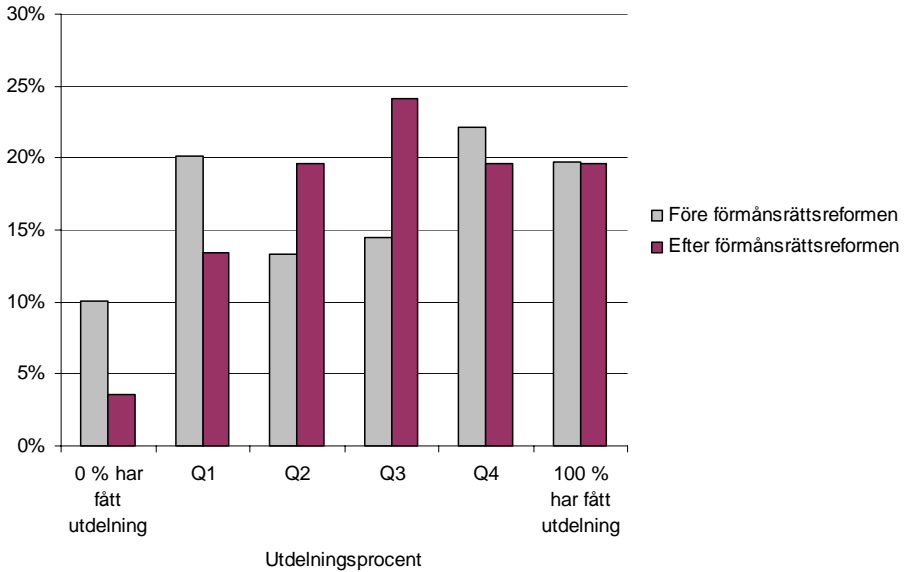
Före 1 januari 2004 återfanns en övervägande majoritet av alla bevakande oprioriterade borgenärer i klassen ”100 procent har fått utdelning”. Detta innebär att i de flesta konkurser, oavsett var de ägde rum, fick alla oprioriterade borgenärer som bevakade en fordran i konkursen utdelning i någon form. Detta säger dock inget om hur stor andel av beloppet som bevakades som de oprioriterade borgenärerna kunde räkna hem. Vidare framgår att en större andel oprioriterade borgenärer till konkurser härrörande från en storstadsregion återfinns i klassen som innebär att ingen oprioriterad borgenär fått utdelning. Vidare framgår det att den näst vanligaste klasstillhörigheten för oprioriterade borgenärer till konkurser återfinns i kategorin ”övriga Sverige” vilket är klassen som täcker det första kvartilintervallet.

Figur 5-5. Andelen borgenärer som före införandet av förmånsrättsreformen fått utdelning utifrån kategoritillhörighet.

Fördelningen inom regionerna över klasserna gällande utdelningsprocent presenteras i Figur 5-6. Av diagrammet framgår att det är vanligare med konkurser som inte ger någon utdelning alls till de bevakande oprioriterade borgenärerna i storstadsregionerna än i övriga Sverige. När det gäller hur många konkurser som ger 100 procent utdelning till de oprioriterade borgenärerna så är det ungefär lika vanligt i de två regiontyperna.

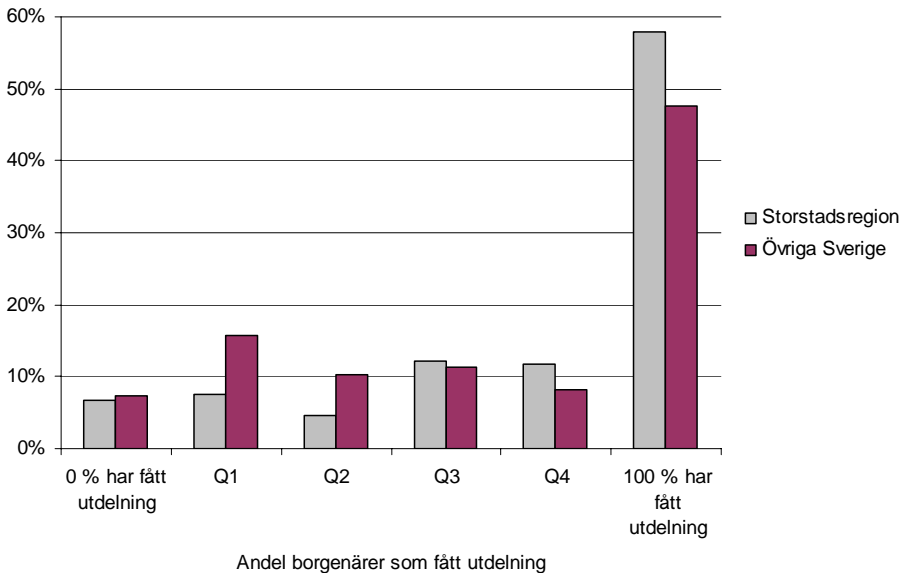
Figur 5-6 Utdelningsprocent för införandet av förmånsrättsreformen till bevakande oprioriterade borgenärer fördelade per kategori.

Regionala skillnader efter införandet av förmånsrättsreformen

Studerad regionala skillnader för tiden efter 1 januari 2004 framkommer att en större andel av bevakande oprioriterade borgenärer vid konkurser i tingsrätter som anses tillhöra någon av storstadsregionerna som får utdelning. I de två första kvartilintervallen, Q1 och Q2, återfinns en större andel av bevakande oprioriterade borgenärer från övriga Sverige. Noterbart för regionen övriga Sverige är att det återfinns en majoritet motsvarande nästan 50 procent i klassen. Det innebär att 100 procent av de bevakande oprioriterade borgenärerna fått utdelning.

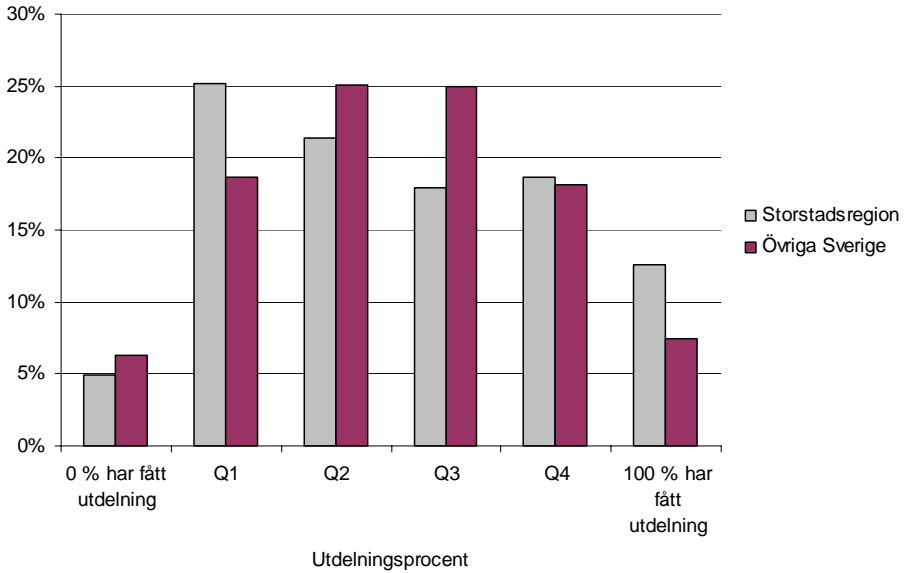
Figur 5-7 Andelen borgenärer som efter införandet av förmånsrättsreformen fått utdelning utifrån kategoritillhörighet.

För utdelningsprocenten till bevakande oprioriterade borgenärer återfinns cirka 25 procent av alla som bevakat en konkurs i en storstadsregion i det första kvartilintervallet. Detta innebär att dessa tillhör de 25 procent av alla oprioriterade borgenärer som fått minst då de konkurser som inte gett någon utdelning alls eller full utdelning exkluderats. Klassen "Q1" är även den dominerande klassen för storstadsregionerna.

Gällande övriga Sverige så återfinns ungefär 50 procent i det andra och det tredje kvartilintervallet. Noterbart är dock att det finns en liten skillnad mellan regionerna gällande andelen oprioriterade borgenärer som återfinns i den klass som innebär att konkursen inte gett någon utdelning. Denna skillnad är till storstadsregionernas fördel. Dessutom återfinns en större andel av de oprioriterade borgenärerna tillhörande konkurser i storstadsregioner i klassen "100 procent utdelning" än vad som är fallet i övriga Sverige.

Figur 5-8 Utdelningsprocent efter införandet av förmånsrättsreformen till bevakande oprioriterade borgenärer fördelade per kategori.

5.4.2 Undersökning av storstadsregioner, övriga Sverige och stödområde A

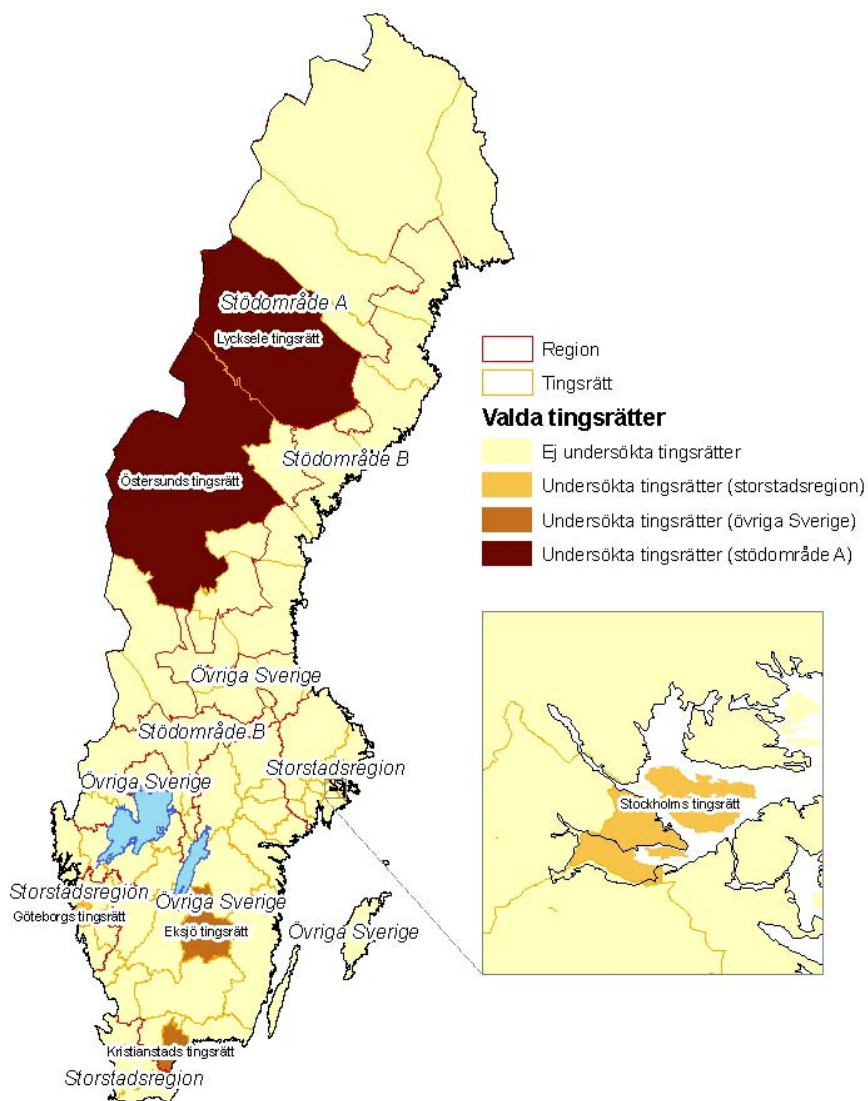
Ur datamaterialet har tingsrätterna för Stockholms, Göteborgs, Eksjö, Kristianstads, Östersunds och Lycksele tingsrätter lyfts ut för att undersöka om det finns skillnader mellan storstadsregionerna, övriga Sverige och stödområdena. Eftersom den geografiska indelningen är begränsad till tingsrätternas upptagningsområde är det inte möjligt att studera förhållanden för stödområde B. Anledningen är att det inte finns någon tingsrätt som endast ligger inom denna region.¹²⁵

---

¹²⁵ För stödområde A är det endast Gällivare, Lycksele och Östersunds tingsrätter som helt omsluts av stödområde A. Av dessa tre är det endast Lycksele och Östersunds tingsrätter som i tillgängligt datamaterial redovisar konkurser för tidsperioderna före respektive efter införandet av förmånsrättsreformen. Därmed utesluts Gällivare tingsrätt ur just denna undersökning. Tingsrätterna i Eksjö och Kristianstad valdes att representera övriga Sverige. Orsaken till dessa två var att de ligger helt inom det område som till denna undersökning klassas som övriga Sverige. Dessutom presenterar de lika många konkurser totalt sett (20 stycken var). Till detta kommer att dessa tingsrätter även har en relativt jämn fördelning av konkurser innan och efter förmånsrättsreformen.

Av de tingsrätter som helt ligger inom en storstadsregion så har Stockholms tingsrätt valts, då denna tingsrätt även redovisat flest fall. Antalet redovisade fall från Stockholms tingsrätt i datamaterialet uppgår till 257 stycken, vilket motsvarar drygt 27 % av alla fall som ingår i denna undersökning. Den andra tingsrätten som valdes till denna del var Göteborgs tingsrätt. Den valdes därför att den redovisat flest fall av alla tingsrätter utanför Stockholms storstadsregion. I detta fall innebär det 49 redovisade konkurser.

Figur 5-9 Undersökta tingsrätter samt gränsdragningen för de olika regiontyperna.

Utfallet av undersökningen gällande de valda tingsrätterna

Undersökningen visar att av den andel oprioriterade borgenärer som fått utdelning så finns ingen betydande skillnad mellan regionerna, vare sig före eller efter förmånsrättsreformens införande. Detsamma gäller för utdelningsprocenten till oprioriterade borgenärer.

5.4.3 Utdelningens absoluta storlek vid konkurser

Mellan storstadsregionerna och övriga Sverige, är spridningen mer samlad för storstadsregionen vad gäller variationen i storlek på utdelningen än i övriga Sverige. Detta beskrivs av exempelvis medianerna för de två regiontyperna. Medianen för storstadsregionerna är drygt 196 000 kronor samtidigt som medianen för den absoluta utdelningen vid konkurser i övriga Sverige är nästan 264 000 kronor. Dessa värden ska även ses i relation till datamängdernas bredd där storstadsregionerna har en spridning som sträcker sig från strax över 200 kronor till cirka en miljard kronor. Datamängdens spridning för övriga Sverige går från nästan två tusen kronor till åttio miljoner kronor.

5.5 Analys

Syftet med att undersöka utdelningsförslagen från konkurser med bevakningsförfarande är att undersöka om oprioriterade borgenärer har fått bättre utdelning vid konkurser. Thorburns¹²⁶ undersökning visar att i över 90 procent av alla konkurser skrivs samtliga oprioriterade fordringar av. I datamaterialet till denna rapport motsvaras detta av klassen ”0 procent har fått utdelning”. De konkurser som Thorburn undersökt till sitt arbete åt Förmånsrättskommittén skulle i denna rapport klassificeras som storstadsregion, med undantag för Bohuslän. I områden utanför storstadsområdena är utdelningsprocenten till de oprioriterade borgenärerna lägre. Det är därmed lätt att överskatta utdelningen till oprioriterade borgenärer om studien begränsas till storstadsområdena.

Det är viktigt att vara medveten om det konjunkturella läget vid undersöknings-tillfällena. Thorburns undersökning ägde rum i slutet på 1980-talet och början på 1990-talet. Då var det konjunkturella läget i Sverige betydligt sämre än vad som varit under de senaste åren.

---

¹²⁶ Thorburn, 1997.

Datamaterialet till denna rapport sträcker sig från slutet på 1980-talet fram till och med 2006 med över 80 procent av konkurserna tillhörande storstadsregionerna inom intervallet 1998–2006. Trots skiftande konjunkturella förutsättningar får fler oprioriterade borgenärer utdelning i ITPS undersökning, därmed kan också sägas att fler får mer eftersom tidigare fick man noll i utdelning.

5.5.1 Jämförelse mellan storstadsregionerna och övriga Sverige

Thorburn poängterar att det inte råder några skillnader mellan hennes urval och övriga Sverige. ITPS undersökning visar att före reformen finns dock tendenser som pekar på att det faktiskt finns en skillnad mellan storstadsregionerna och övriga Sverige. Dessa skillnader är dock relativt små. Efter 1 januari 2004 finns inget som tyder på skillnader i utdelningsprocent för konkurser tillhörande storstadsregioner och övriga Sverige.

Om andelen borgenärer som får utdelning beaktas är de regionala skillnaderna desto större. En klar majoritet av de oprioriterade borgenärerna som helt blivit utan utdelning återfinns i konkurser genomförda i storstadsregionerna. En liten skillnad finns även i klassen som täcker intervallet från över 0 procent till och med 50 procent av oprioriterade borgenärer som erhållit utdelning. Även här dominerar storstadsregionen även om skillnaden är liten.

Sammantaget pekar resultaten på att Thorburns påstående att samtliga oprioriterade fordringar skrivs av i över 90 procent av alla konkurser kan ha snedvridits av att hennes urval som endast kommer från storstadslän. Vidare har även det konjunkturella läget betydelse för utgången av konkurserna. Eftersom värdet på gäldenärens tillgångar delvis påverkas av marknadens efterfrågan. I en lågkonjunktur kan efterfrågan generellt anses vara lägre än under en högkonjunktur vilket torde påverka prissättningen av gäldenärens tillgångar. Det saknas dock empiriskt underlag som styrker eller kullkastar denna hypotes, varför antagandet är att betrakta just som en hypotes. Däremot torde detta antagande bidra till att förklara skillnaden mellan Thorburns datamaterial och ITPS datamaterial.

När det gäller differenser inom klasserna för andelen borgenärer som fått utdelning efter reformens införande har sannolikheten för att en konkurs i kategorin ”övriga Sverige” ska hamna i första eller andra kvartilintervallet ökat betydligt. Detta betyder att det är vanligare i denna kategori än i storstadsregionerna och att fler än 0 procent men mindre än 74 procent av de oprioriterade borgenärerna får utdelning. Därmed har en förändring baserad på signifi-

kanta¹²⁷ fördelningar skett över tiden. Före förmånsrättsreformen var det vanligare i storstadsregionerna med konkurser som gav mer än 0 procent och upp till 50 procent än i övriga Sverige. Efter förmånsrättsreformen är det däremot betydligt vanligare att fallet är det omvända.

- Detta innebär att storstadsregionerna fått det något bättre medan i övriga Sverige har läget försämrats efter reformen i samband med utdelningar vid konkurser. Utifrån ett regionalt perspektiv blir nackdelarna större än fördelarna.
- Av uppdelningen mellan storstadsregionerna och övriga Sverige före förmånsrättsreformen framgår det att storstadsregionerna dominerar bland de konkurser där samtliga oprioriterade borgenärer blivit helt utan utdelning.
- Vid studier av övriga klasser är skillnaderna inte tillräckligt stora för att utesluta slumpfaktorn. Efter reformen framgår det tydligt att det är vanligare med konkurser som ger utdelning till minst en och upp till knappt tre fjärdedelar av de oprioriterade borgenärerna utanför storstadsregionerna än jämförelse med storstadsregionerna.

5.5.2 Tillförlitlighet i resultaten

Vid studier av respektive klass gällande andelen oprioriterade borgenärer som fått utdelning framgår att det tredje kvartilintervallet är den enda klassen som uppvisar en signifikant¹²⁸ förändring. Detta innebär, sett till fördelningen före och efter 1 januari 2004, att inom respektive klass endast förändringen är i intervallet från 74 procent till och med 86 procent som uppvisar en skillnad som är tillräckligt stor för att slumpfaktorn ska kunna uteslutas. Denna förändring innebär att det blivit vanligare med konkurser i denna klass än innan förmånsrättsreformen. För övriga klasser är skillnaderna mellan värdena för respektive kategori så små att det inte är möjligt att utesluta slumpfaktorn. Då utdelningsprocenten till bevakande oprioriterade borgenärer granskas klassvis, framgår det att det finns tendenser som tyder på en skillnad gällande utdelningsprocentintervallet på 7–17 procent. I detta fall innebär det att det eventuellt blivit vanligare med konkurser som ger en utdelning till oprioriterade borgenärer motsvarande 7–17 procent av bevakat belopp efter 1 januari 2004 än innan.

¹²⁷ Chi²-test ($\alpha = 5\%$) med en fördelning över en dikotom regionvariabel med hänsyn tagen till fördelningens absoluta antal.

¹²⁸ Chi²-test ($\alpha = 5\%$) med en fördelning över en dikotom tidsvariabel motsvarande 44,7 % före 1 januari 2004 och 55,3 % från och med eller efter 1 januari 2004.

5.6 Löneskydd

Löneskyddet innebär att staten med vissa begränsningar garanterar och övertar fordringar på lön och pension och inträder som borgenär vid konkurser¹²⁹. Löneskyddet regleras i lönegarantilagen (1992:497) och i förmånsrättslagen då den statliga lönegarantin är förknippad med förmånsrätt.

5.7 Förmånsrättsreformen och löneskydd

En utgångspunkt för förmånsrättsreformen var att förmånsrättsordningen skulle ge så goda förutsättningar som möjligt för rekonstruktion av livskraftiga företag (prop. 2002/03:49). I propositionen framhålls att löneförmånsrätten och lönegarantin kan gynna företagsrekonstruktioner. I och med att löneskyddet begränsas till tre månader bakåt i tiden får de anställda anledning att ingripa tidigare och en eventuell rekonstruktion kan inledas¹³⁰.

Målet i propositionen var ett gott löneskydd. Förslagen i propositionen innebar att den ersättning en arbetstagare kan få förstärktes till maximalt fyra prisbasbelopp, och perioden för lönegaranti begränsades till tre månader före konkurs och en efter och att den totala ersättningen fastställdes till högst tio prisbasbelopp.

Lönegarantiersättning vid företagsrekonstruktioner genomfördes den 1 juni 2005 som sista del av förmånsrättsreformen. Lagändringen¹³¹ innebar att arbetstagare har samma rätt till lönegaranti vid företagsrekonstruktioner som de har vid konkurser. Syftet med förslagen är att åstadkomma neutralitet mellan de båda förfarandena konkurs och företagsrekonstruktion. Lönegarantin vid företagsrekonstruktioner är behäftad med förmånsrätt för staten.

I regeringens proposition motiveras statens löneförmånsrätt med att den är till nytta för borgenärerna i allmänhet då arbetstagarna skulle lämna företaget om dess ekonomi försämrades och ingen lönegaranti fanns. Förmånsrätten ger också staten ett bidrag till finansieringen av lönegarantin¹³². Löneförmånsrätten regleras i 12 § i förmånsrättslagen.

---

¹²⁹ SOU 1999:1 ”Nya förmånsrättsregler”, s. 199.

¹³⁰ Proposition 2002/03:49, s. 80.

¹³¹ Lönegaranti vid företagsrekonstruktion 2004/05:57.

¹³² Proposition 2002/03:49, s. 63.

I budgetpropositionen 2006/07:1 aviserade regeringen att förutsättningarna för statens regressrätt i fråga om lönegaranti skulle utredas tillsammans med en förstärkning av företagsinteckningen. Orsaken till att statens förmånsrätt ska utredas är enligt regeringen att enbart en förstärkning av företagsinteckningen skulle minska utdelningen till oprioriterade borgenärer¹³³.

5.8 Effekter vid insolvens

Regeringens antagande om att lönegarantin kan bidra till att företag rekonstrueras i stället för att begäras i konkurs kan inte analyseras av ITPS. Det huvudsakliga skälet är att antalet företagsrekonstruktioner innan och efter reformens införande har varit begränsat och populationens litenhet har inte möjliggjort en djupare analys om lönegarantin påverkar igångsättandet av en rekonstruktionsprocess.

Ett mål med förmånsrättsreformen är att oprioriterade borgenärer ska få bättre utdelning vid konkurser. Eftersom lönegarantin har förmånsrätt finns skäl att undersöka om statens förmånsrätt påverkar utfallet för oprioriterade borgenärer efter att bankernas förmånsrätt tagits bort. Regeringen konstaterar i budgetpropositionen att förändringarna i förmånsrättsordningen har medfört att löneförmånsrätten fått en starkt ställning och statens möjlighet att utöva regressrätt har stärkts.

ITPS har undersökt utfallet för oprioriterade borgenärer genom att samla in utdelningsförslag i avslutade konkurser, se avsnitt 5.4. Data över konkurser omfattar totalt 942 utdelningsförslag varav 636 konkurser berör företag med anställda. Undersökningspopulationen består av 629 företagskonkurser efter att företag med fler än 50 anställda har tagits bort.

Undersökningen jämför skillnader i utdelningsprocent (över och under median¹³⁴) för företag utan anställda och företag med anställda. Analysen ser till utfallet för konkurser inledda innan reformen och konkurser inledda efter reformen.

---

¹³³ Dir. 2007:13.

¹³⁴ Fördelningen för utdelningsprocenten är inte normalfördelad varför medelvärde som centralmått inte fungerar. Vi har valt att använda median som centralmått i stället.

Resultaten visar på signifikanta¹³⁵ skillnader i utdelningsprocent mellan de två grupperna innan och efter reformen. För gruppen utan anställda kan en tydlig minskning av utdelningsprocenten iakttas, medan för gruppen företag med anställda har minskningen varit måttlig¹³⁶. Efter borttagandet av förmånsrätten för bankerna och en minskning av företagsinteckningens värde har utdelningsprocenten minskat, men analyserna tyder på att fler får utdelning vid konkurser. Konkurser med anställda inledda innan reformen hade även att ta hänsyn till löneförmånsrätten.

Skillnaden i utdelningsprocent innan och efter reformen visar att resultaten följer mönstret, men att skillnaderna är små. Det är rimligt att anta att löneförmånsrätten påverkar utdelningsprocenten till oprioriterade borgenärer. Ett borttagande av löneförmånsrätten ger rimligtvis en högre utdelningsprocent.

---

¹³⁵ Resultaten innan reformen är signifikanta på 0,1 nivån och efter reformen på 0,05 nivån .

¹³⁶ Minskningen i utdelningsprocent indikerar endast att medianen har sjunkit.

6 Sammanfattande slutsatser

Ett av målen med näringspolitiken är att främja ekonomisk tillväxt och få fler och växande företag. Företagens kredit- och kapitalförsörjning spelar en avgörande roll för deras förmåga att konkurrera, utveckla och skapa sysselsättning i landet. Med det som utgångspunkt har ITPS utvärderat förmånsrättsreformens effekter på företagens creditsituation och företag som hamnar på obestånd (insolvens). Den reform som utvärderats syftar till att påverka kreditgivare och andra aktörers beteenden för att finna nya mera effektiva vägar till att i tid omstrukturera företag i kris så att färre går i konkurs och fler företag återfår sin livskraft.

Fler företagsrekonstruktioner i stället för konkurs blir på så sätt ett mått på en reducering av kapitalförstöring. Förslaget syftar även till att oprioriterade borgenärer ska få bättre utdelning, ge en skyndsammare insolvenshantering och ett förbättrat löneskydd. Med utgångspunkt i målformuleringen i propositionen kan förmånsrätten ses som ett medel för att ge lagen om företagsrekonstruktion större genomslag och skapa ett bättre rådrum för att vidta åtgärder för hur företag med betalningssvårigheter ska kunna fortleva.

ITPS ska bedöma om målen med förmånsrättsreformen har uppnåtts och utvärdera reformens effekter.

I den av riksdagen beslutade propositionen framhålls följande mål och reformer.

- **Större tonvikt på företagens återbetalningsförmåga vid kreditgivning och bättre kredituppföljning**, ITPS konstaterar att ett flertal banker gör tätare uppföljningar och har mera fokus på företagens lönsamhet än tidigare. Reformen har på så sätt varit positiv utifrån målet att förändra bankernas beteenden.
- **Fortsatt effektiv kreditgivning till företagen i allmänhet**, ITPS konstaterar att reformen inte lyckats skapa en effektivare kreditgivning. Kapitalförsörjningen för flertalet företag har försämrats. Reformen har på så sätt varit negativ utifrån målet att skapa effektivare kreditgivning.
- **Snabbare insolvensbehandling**, reformen ska leda till en snabbare och mindre kostsam insolvenshantering som genererar ett bättre underlag för beslut i samband med att företagen hamnar på obestånd. ITPS konstaterar att rekonstruktionsförfarandet inte blivit snabbare och fortfarande dras med brister.

- **Ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens**, ITPS konstaterar att det är svårt att utveckla en ökad intressegemenskap mellan borgenärerna på grund av särintressena. Det finns inget utifrån ITPS undersökningar som tyder på att intressegemenskapen ökat. Reformen har inte bidragit till att nå målet om en ökad intressegemenskap mellan borgenärerna vid insolvens.
- **Ökad likabehandling av olika borgenärer i konkurs och ökad utdelning till oprioriterade borgenärer**, ITPS konstaterar att fler oprioriterade borgenärer (domineras av mindre företag) får utdelning efter reformen. Däremot har andelen som får utdelning av bevakat belopp fått mindre. Reformen har därmed varit positiv för målet om att öka likabehandlingen av olika borgenärer i konkurs och en förhöjd utdelningsandel till oprioriterade borgenärer. En del resultat tyder även på att borgenärerna fått en delvis starkare position vid uppgörelser såsom konkurser eller rekonstruktioner.
- **Förstärkt löneskydd vid konkurs och rekonstruktion**, ITPS konstaterar att löneskyddet har förstärkts, men att löneförmånsrätten påverkar utdelningsprocenten till oprioriterade borgenärer.

Regeringens antagande om att lönegarantin kan bidra till att företag rekonstrueras i stället för att begäras i konkurs har inte analyseras av ITPS. Det huvudsakliga skälet är att antalet företagsrekonstruktioner innan och efter reformens införande har varit begränsat och populationens litenhet har inte möjliggjort en djupare analys om lönegarantin påverkar igångsättandet av en rekonstruktionsprocess.
- **Upphörande av planerade seriekonkurser**, ITPS har inte kunna iaktta sådana förändringar utifrån konkursstatistiken.
- **Lika konkurrensförhållanden mellan konkursbon och andra företag och jämförbara villkor vid rekonstruktion utom och inom konkurs**, ITPS har inte haft möjlighet att följa upp dessa målsättningar.

6.1 Utvärdering av reformens effekter med fokus på kapitalförsörjning, företagsrekonstruktioner, samt konsekvenser för olika delar av landet.

6.1.1 Har reformen förenklats genomförandet av företagsrekonstruktioner?

Antalet företagskonkurser har minskat stadigt men det är svårt att se det som en effekt av förmånsrättsreformen. Antalet företagsrekonstruktioner har inte påverkats i någon tydlig riktning efter reformen. Statistiken är bristfällig och det går inte att dra några säkra slutsatser. Vad som kan konstateras är att regionala variationer förekommer.

I storstadsregioner är det vanligare med rekonstruktioner än i mindre regioner. Det finns inget stöd för att påstå att antalet rekonstruktioner ökat i relation till antalet företagskonkurser. En positiv effekt är att majoriteten av bankerna upplever att incitamenten ökat för att genomföra rekonstruktioner, men något genomslag i antalet företagsrekonstruktioner kan inte iakttas. En annan positiv effekt är att ITPS undersökning visar att följderna av en företagsrekonstruktion oftast leder till att företagen lever vidare och inte går i konkurs. Rekonstruktionsarbetet verkar på sätt vara ett effektivt arbete. De företag som varit iblandade i ett rekonstruktionsförfarande upplever att rekonstruktionen påbörjades i tid.

Det är dock svårt att finna stöd för att förmånsrättsreformen inneburit mera effektiva vägar till att omstrukturera företag i kris. Överlag finns ett svagt förtroende för denna reform hos banker och företagare vilket inte skapar goda förutsättningar för att reformens mål ska nås.

Aktörernas erfarenheter av rekonstruktionsarbete är ofta små, samtidigt som kunskaperna och informationsspridningen är bristfällig. Rekonstruktörens befogenheter är små (endast rådgivande) och bidrar till svårigheter med att genomföra de nödvändiga åtgärder som krävs. En företagsrekonstruktion ställer krav på att företaget har ”finansiella muskler” och företagen möter ofta skepsis mot rekonstruktionsarbetet. Negativa attityder försvårar företagets möjligheter att genomföra ett sådant förfarande. Detta förklarar varför effekterna förblir små.

Ytterligare orsaker till att antalet rekonstruktioner inte ökat i den takt som kommittén förväntat sig beror på den goda konjunkturen, vilket innebär att det i dag är färre företag som hamnar i en obeståndssituation. Det är svårt att utifrån denna undersökning förutse hur denna lag kommer att fungera i en lågkonjunktur.

ITPS har konstaterat att företagsrekonstruktioner är för formaliserade och för tidskrävande för företag att genomföra. Dock utesluter detta inte att företagsrekonstruktioner kan bli ett värdefullt verktyg framöver för att få företag på ”fötter”. En positiv effekt är att antalet rekonstruktioner hos småföretag ökat.

I denna utvärdering har det visat sig att det krävs mycket av olika aktörerna för att få rekonstruktionsarbetet att fungera. Det ställer stora krav på att få ut information till berörda aktörer och kunskap om hur rekonstruktionen ska gå till. Det ställer även krav på att det finns vissa möjligheter från rekonstruktörens sida att påverka utfallet och finns det inget förtroende mellan dessa aktörer är det svårt att lyckas med företagsrekonstruktionen.

ITPS slutsats är att förmånsrättsreformen lett till en del positiva effekter i arbetet med att förbättra förutsättningar för att genomföra fler företagsrekonstruktioner, men att en del arbete återstår innan full måluppnåelse kan nås

6.1.2 ITPS ska undersöka förutsättningarna generellt för kapitalförsörjning till företag, varvid små och medelstora företag särskilt ska uppmärksammas

Förmånsrättsreformen ska vara ett led i att stärka, stimulera och utveckla företagandet i Sverige (samhällsbefrämjande effekter). Frågan är om reformen förhindrat negativa konsekvenser på kreditgivningen och kapitalförsörjningen till små- och medelstora företag?

Från myndigheter och intresseorganisationers håll finns det olika uppfattningar om förmånsrättsreformens effekter. Vissa undersökningar pekar på att det inte finns några större kapitalförsörjningsproblem för de mindre företagen i dagsläget och drar slutsatsen att förmånsrättsreformen inte genererar några synliga negativa effekter. Andra är mycket kritiska till hela reformen och hävdar att detta är förknippat med stora kostnader för de mindre företagen. ITPS har i denna studie undersökt förändringar i företagens kapitalstruktur, följt upp tidigare undersökningar för att se hur starka tendenserna är med avseende på problematiken med omprövning av krediter och behovet av alternativa finansieringslösningar och vilka konsekvenser det får för olika företagsgrupper i skilda regioner.

ITPS har jämfört ett företagarperspektiv med ett bankperspektiv och resultaten visar att omprövning av krediter inte har lett till förbättrad creditsituation för företagen. Det visar på samma tendenser som vid förra undersökningen 2005. Majoriteten av företagen upplever att det inte finns några andra finansieringsalternativ än bankerna. De nya kreditvillkoren som erbjudits har hos många företag mottagits negativt då de inneburit försvarade möjligheter att belåna alternativa säkerheter, investera samt ökat det personliga risktagandet i form av privat borgen eller privata pantsättningar.

Resultaten från 2007 års studie har inte genererat lika dåliga resultat som vid den första mätningen, men visar på i stort sett samma negativa tendenser. Det kan konstateras att bankenkäten bekräftar bilden av att förmånsrättsreformen varit negativ för små och medelstora företags kapitalförsörjning. Tendenserna är tydliga utifrån dessa data. Dessa resultat stöds även av undersökningen av företagens kapitalstruktur. Det är mindre företag vilka befinner sig i stödområden som drabbats hårdast av denna effekt av reformen.

Kreditgivarnas verksamhet karaktäriseras av långa återbetalningstider som begränsar deras möjlighet att förlita sig på annat än säkerheter. Detta innebär att det finns många mekanismer som motverkar ett förändrat fokus hos kreditgivarna från säkerheter till företagets lönsamhet. Förmånsrättsreformen handlar inte enbart om kapitalförsörjning, men det är inom detta område som de stora negativa effekterna syns mest och bedöms av ITPS vara större än de positiva effekterna kring förändringar och förstärkningar i rekonstruktionsarbetet.

ITPS slutsats är att de negativa effekterna av reformen fortfarande överväger de positiva. De negativa effekterna på företagets kapitalförsörjning kvarstår och underskattas troligtvis på grund av konjunkturella faktorer. Förväntade positiva effekter har i stora delar uteblivit med avseende på att påverka kreditgivare och inblandade aktörer vid insolvens.

Det kan konstateras att under 2001–2003 motsvarade utdelningen till oprioriterade borgenärer i genomsnitt 40 miljoner per år. Efter förmånsrättsreformen, åren 2004–2006 ökade utdelning till i genomsnitt 50 miljoner per år i genomsnitt. Det är inte stora förbättringar, i pengar mätt, i relation till bankernas ökade krav och hårdare syn på företagets tillgångar. Utifrån ITPS undersökningar förefaller det som att cirka 10–20 procent av företagen fått sina krediter omprövade. Det innebär att det kan vara mellan 90 000–180 000 företag som drabbats av denna reform om man tar hänsyn till hela företagspopulationen.

Slutsatsen är att kostnaderna som är förknippat med att försämbra kreditvillkoren för småföretagen i landet är för höga i relation till de positiva effekter som nås genom förbättrad utdelning och en effektivare hantering av företag som hamnar på obestånd.

6.1.3 ITPS ska analysera konsekvenserna i olika delar av landet, särskilt i nationella stödområden. Även konsekvenserna för anställda ska särskilt beaktas

De negativa resultaten stöds av undersökningen gällande företagens kapitalstruktur utifrån ett regionalt perspektiv. Även i denna fråga är det de mindre företagen som befinner sig i stödområden som drabbats hårdast av denna reform. Utifrån ett företagarperspektiv är de negativa effekterna stora och motverkar möjligheterna att utveckla företagandet i olika regioner i Sverige. Inga stora regionala effekter har upptäckts utifrån utdelningar till oprioriterade borgenärer mellan storstadsområden, övriga Sverige och stödområden. Undersökningen av företagens soliditet och kapitalstruktur är belastade med en del osäkerheter och tolkningsproblem. Resultaten är på så sätt osäkra.

6.1.4 ITPS ska föreslå åtgärder som bedöms lämpliga för att begränsa eventuella negativa effekter utan att de positiva går förlorade

ITPS vill framhålla, om hänsyn tas till de negativa konsekvenser för små och medelstora företag som framkommit i denna rapport, att regering och riksdag bör överväga en förändring av företagens inteckningsvärde från 55 % till 100 %. ITPS anser dock att ytterligare granskningar behöver göras av företagsinteckningens allmänna förmånsrätt och om företagsinteckningen ska få särskild förmånsrätt.

ITPS anser att det behövs ytterligare insatser för att förenkla förfarandet och förbättra informationen om företagsrekonstruktion. ITPS föreslår att åtgärderna ska vara riktade mot att förenkla förfarandet, förbättra information mellan inblandade aktörer och stärka rekonstruktörens befogenheter.

Referenser

- Andersson, I. & Karlsson, O., 2003. Temaintröduktion – utvärdering, forskning och politik. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*.
- Barton S-L & Gordon P-J., 1987. Corporate Strategy: Useful Perspective for the Study of Capital Structure, *The Academy of Management Review* 1, s. 67-75.
- Bergström, C, Eisenberg, T., Sundgren, S., 2004. On the Design of Efficient Priority Rules for Secured Creditors: Empirical Evidence from a Change in Law. *European Journal of Law and Economics* 18, s. 273-297.
- Bjuggren P-O., 1999. Kapitalstruktur och bevakning av finansiella kontrakt i små och medelstora företag, i Gratzner K. & Sjögren H. (red), *Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi*, Hedemora: Gidlunds förlag.
- De Ridder, A., 2003. *Finansiell ekonomi – Om företaget och finansmarknaden*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Direktiv 2007:29, *Samordnat insolvensförförande*.
- Ds 1994:52, *Småföretagens riskkapitalförsörjning*.
- Ds 2007:6, *Internationell insolvens- en diskussionspromemoria*.
- Europeiska kommissionen, Generaldirektoratet för näringsliv, 2003. *Best-projektet "Rekonstruktion, konkurs och omstart av företag"*.
- Faig, M. & Shum, P., 1999. Irreversible investment and endogenous financing: An evaluation of the corporate tax effects. *Journal of Monetary Economics* 43, s. 143-171.
- Fi 308 2005/06, *Förmånsrätt*.
- Företagarna, 2004. *Företagens creditsituation – effekterna av förmånsrättsrefomen*.
- Företagarna. *Finansiering 2006 – Läget i småföretagen – bankutlåning, kapitaltillgång och konkurser*. www.foretagarna.se/sverige. 2007 05 09.
- Glesbygdverket, 2006. *Kapitalförsörjning i gles- och landsbygder. Underlagsrapport till: Småföretagandets villkor i gles- och landsbygder*.

- Gratzer, K., 1999. Konkursens orsaker, i Gratzer, K. & Sjögren, H. (red.) *Konkursinstitutets betydelse i svensk ekonomi*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Gratzer, K., 2002. Konkursinstitutet som finansiell institution, i Johansson, D. & Karlsson, N. (red.), *Den svenska tillväxtskolan*. Stockholm: Ratio.
- Hagget P., 2001. *Geography – A Global Synthesis*. Harlow: Prentice Hall.
- Hanberger, A., 2003. Den dolda utvärderingspolitiken. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*.
- Hansson, S., Arvidson, P. & Lindquist, H., 2006. *Företags- och räkenskapsanalys*. Gylling: Studentlitteratur.
- Hydén, H., 2001. *Rättsregler: en introduktion till juridiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Hydén, H., 2002. *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- ITPS, 2002. *Hur andra länder stödjer kapitalförsörjningen för små och medelstora företag*.
- ITPS, 2005. *Delrapportering av uppdraget att utvärdera förmånsrättsreformens olika effekter*. Dnr 1-012-2004/0283.
- ITPS, 2005. *Regionernas tillstånd 2005*.
- ITPS, 2006. *Företagsdynamik och tillväxt. En kartläggning och analys av företagsdynamik och arbetsproduktivitetstillväxt i Sverige*.
- ITPS, 2006. *Rätten att misslyckas*.
- ITPS, 2007. *Konkurser och offentliga ackord*.
- Johnson D. & Karlsson, N., 2002. *Den svenska tillväxtskolan. Om den ekonomiska utvecklingens kreativa förstörelse*. i Johnson D. & Karlsson, N. (red.), Stockholm: Ratio.
- JU 2004/7178/L2, JU 2004/7317/L2 *Uppdrag åt Institutet för tillväxtpolitiska studier att utvärdera förmånsrättsreformens olika effekter, m.m.*
- JU 2007:02, *En starkare företagsinteckning*.
- Karlsson-Tuula, M., 2006. *Lagen om företagsrekonstruktion – En papperstiger II*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Landström H., 2003. *Småföretaget och kapitalet. Svensk forskning kring små företags finansiering*, Stockholm: SNS förlag.

- Lewellen, K., 2006. Financing decisions when managers are risk averse, *Journal of Financial Economics* 82, s. 551–589.
- Lindgren, L. & Lövgren, K., 2006. *Krisens många orsaker. Varför företag drabbas av kris och ansöker om företagsrekonstruktion*. D-uppsats, Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Lönegarantiförordningen, 1992:501.
- Lööf, H., 2004. Dynamic optimal capital structure and technical change, *Structural Change and Economic Dynamics* 15, s. 449-468.
- LU 17 2002/03, *Nya förmånsrättsregler*.
- LU 18 2005/06, *Företagsinteckningens förmånsrätt*.
- Miller, R. A., 2007. The weighted average cost of capital is not quite right, *The Quarterly Review of Economics and Finance online*.
- NU 1 2004/05, *Näringsutskottets betänkande – Utgiftsområde 24 Näringsliv*.
- NUTEK, 2006. *Kapitalförsörjning i småföretag. Extern finansiering – efterfrågan och tillgång för småföretagen*.
- Pike, R. & Neale, B., 1996. *Corporate finance and investment*. Hemel Hempstead: Prentice Hall Europe.
- Prop. 2005/06:37, *EU:s insolvensreglering*.
- Riksskatteverket, 1998. *Konkurs, företagsrekonstruktion och ackord*. RSV 900, utgåva 4.
- Ross, S. A., Westerfield, R. W. & Jaffe, J., 2005. *Corporate Finance*. New York: McGraw Hill.
- SCB. http://www.scb.se/templates/Publikation_139462.asp. 2007-03-05.
- Silver L., 2005. *Underlagsrapport till ITPS - Utvärdering av för förmånsrättsreformens effekter utifrån ett kreditgivningsperspektiv*. Östersund: ITPS.
- SOU 1992:113, *Insolvensutredningen*.
- SOU 1999:1, *Nya förmånsrättsregler*.
- SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft: Slutbetänkande*.
- Svenska Bankföreningen, 2004. *Förmånsrättsreformen. Sammanfattande synpunkter från storbankerna, enkät september 2004*.

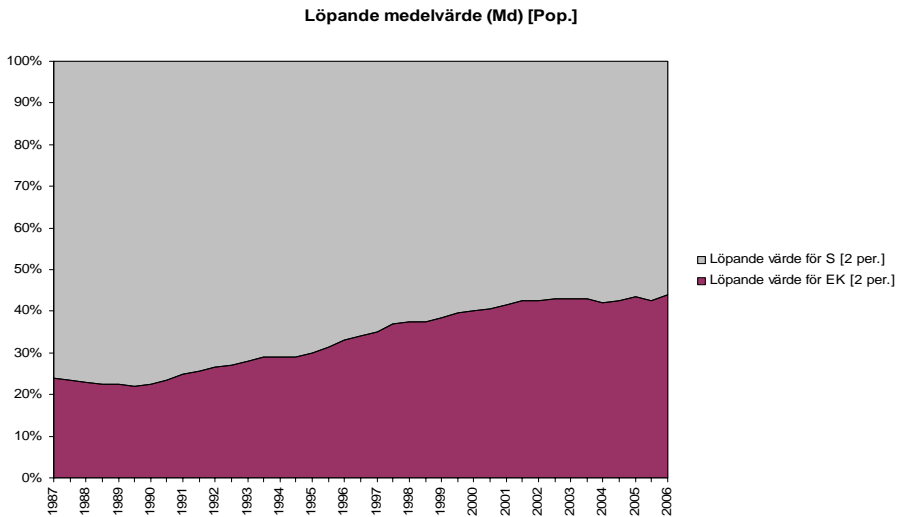
- Svenskt Näringsliv, 2004. *Småföretag om förmånsrättslagen – resultat och analys av en undersökning om kreditgivningen till småföretag.*
- Svenskt Näringsliv, *Bättre kapitalförsörjning.* www.svensktnaringsliv.se. 2007-05-08.
- Thorburn, K. S., 2000. Bankruptcy auctions: costs, debt recovery, and firm survival. *Journal of Financial Economics* 58, s. 337-368.
- Thorburn, K. S., 1997. *En empirisk analys av utdelning i svenska konkurser.* Stockholm: Förmånsrättskommittén, Ju 1996:02.
- Tuula, M. & Persson, H.A., 2000. *Är lagen om företagsrekonstruktion en papperstiger?* Göteborg: Göteborgs universitet.
- Västerbottens Handelskammare, 2004. *Effekter av förändrad förmånsrätt. Enkätundersökning bland 1601 företag i Västerbottens län under första halvåret 2004.*
- Västerbottens Handelskammare, 2005. *Effekter av förändrad förmånsrätt. Enkätundersökning bland aktiebolag i Västerbottens län.*
- Vedung, E., 1998. *Utveckling av politik i förvaltning.* Lund: Studentlitteratur.

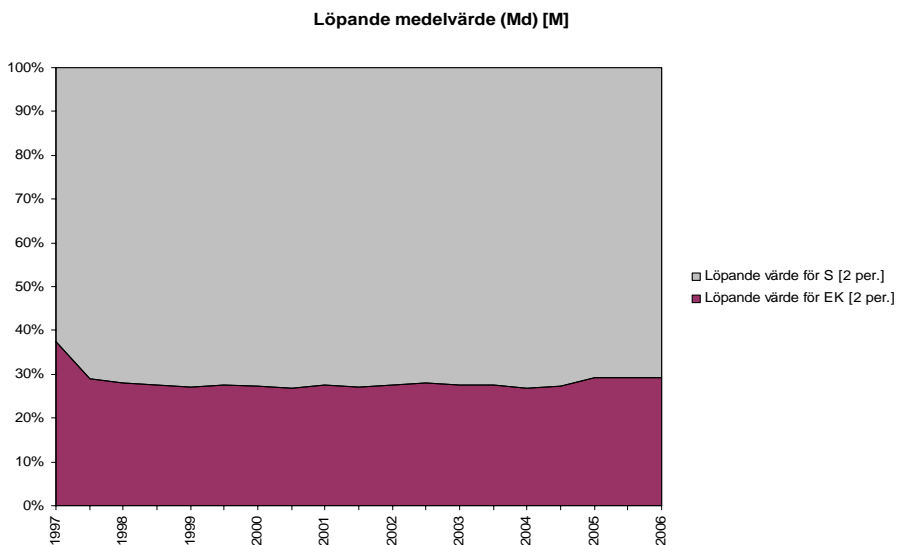
Appendix

Soliditetsutveckling

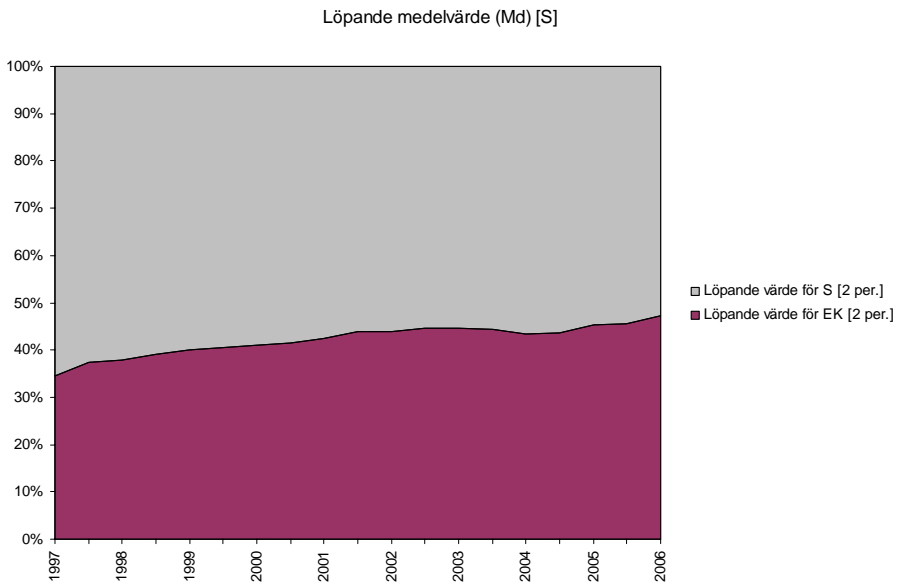
Figur 1 Kapitalstrukturens utveckling för populationen i Sverige.

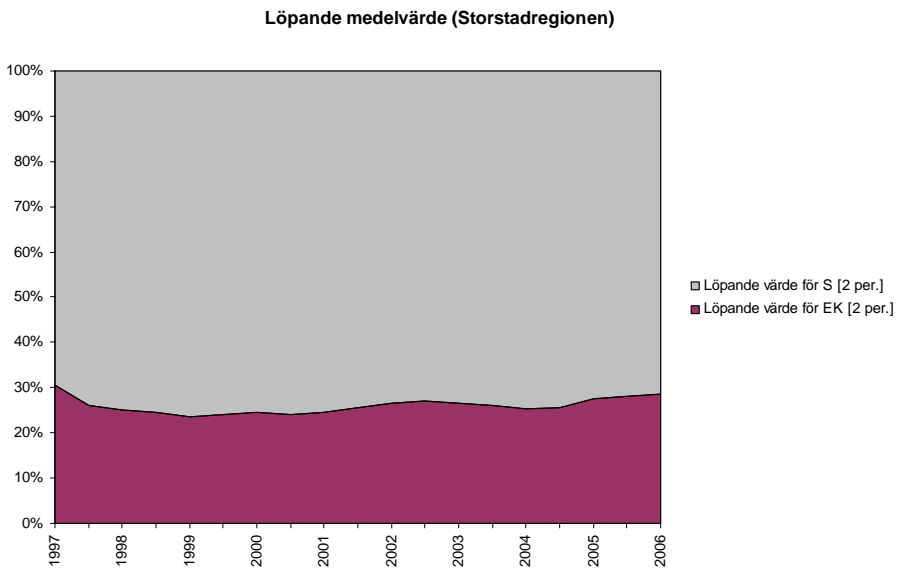
Figur 2 Kapitalstrukturens utveckling för medelstora företag i Sverige.

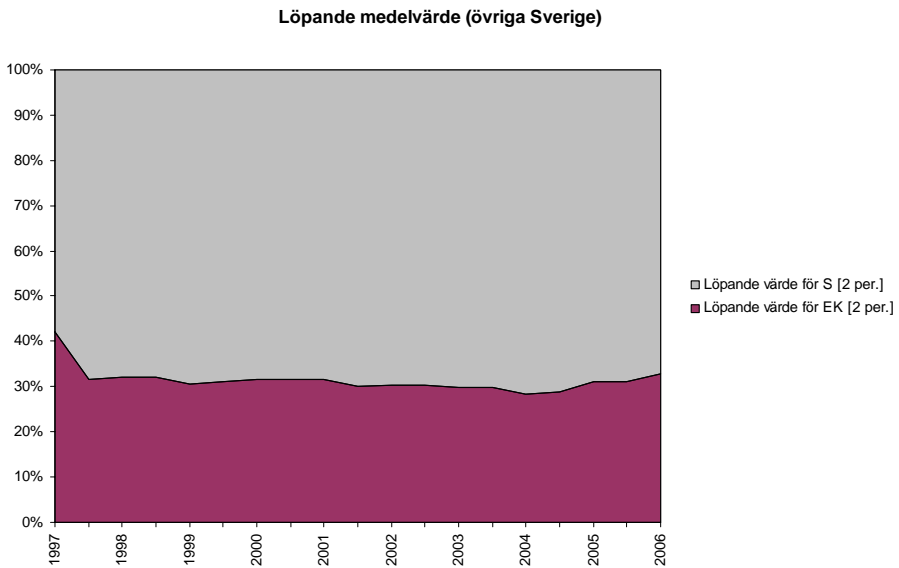
Figur 3 Kapitalstrukturens utveckling för små företag i Sverige.

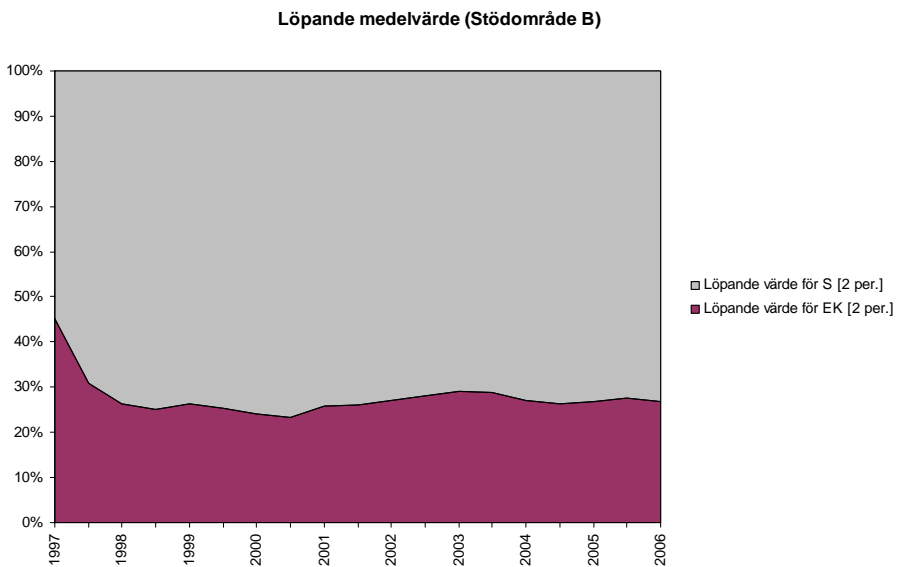
Figur 4 Kapitalstrukturens utveckling för medelstora företag i storstadsregionerna.

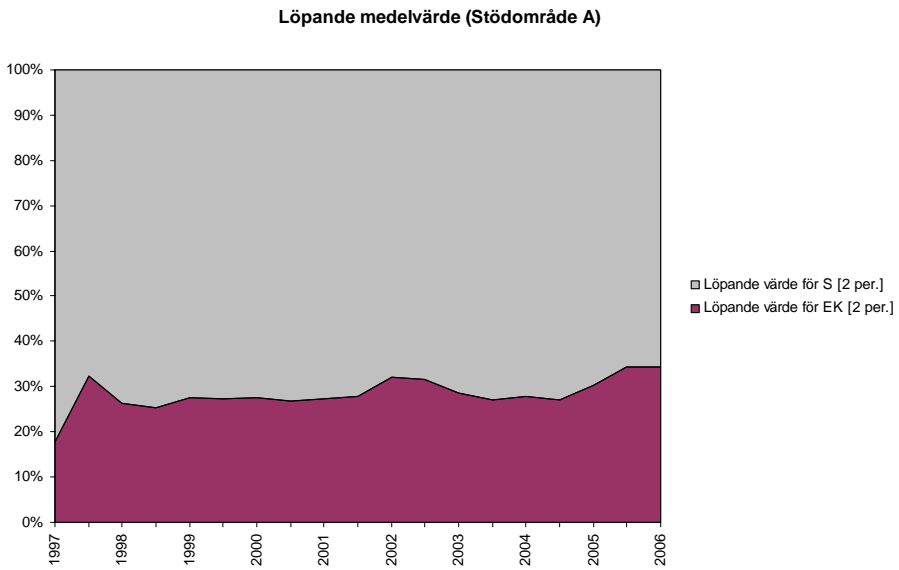

Figur 5 Kapitalstrukturens utveckling för medelstora företag i övriga Sverige.

Figur 6 Kapitalstrukturens utveckling för medelstora företag i stödområde B.

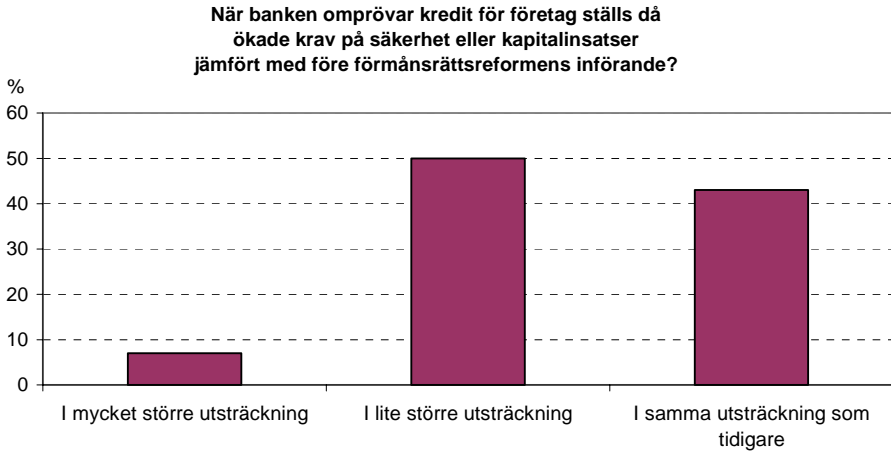

Figur 7 Kapitalstrukturens utveckling för medelstora företag i stödområde A.¹³⁷

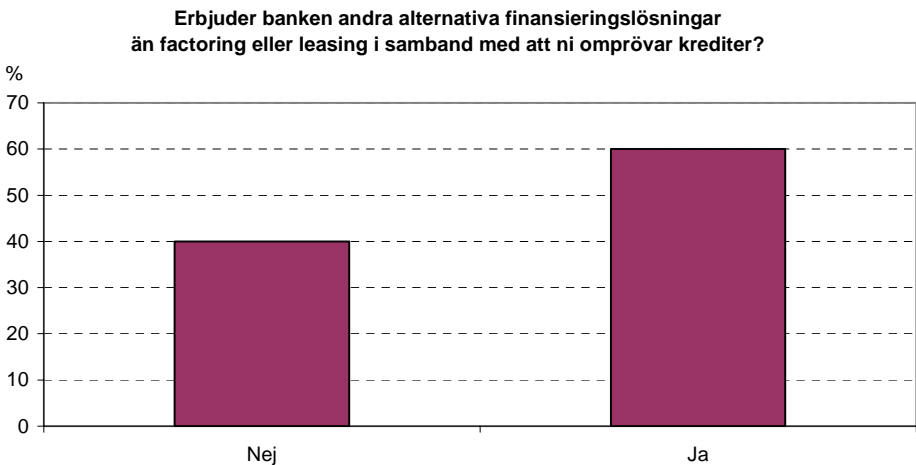
¹³⁷ De inledande värdena är inte fullt tillförlitliga då värdena för andra halvåret 1996 saknas.

Bankenkäten

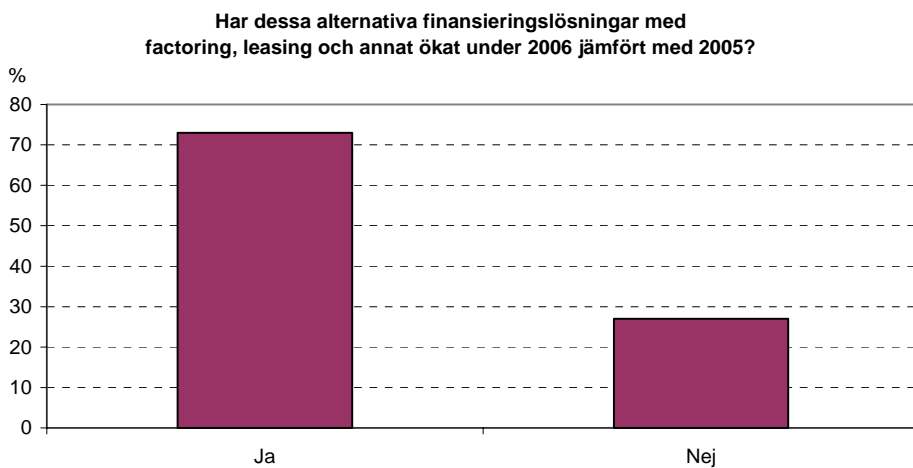
Figur 8 Bankernas förändrade krav på säkerhet vid omprövning av krediter.

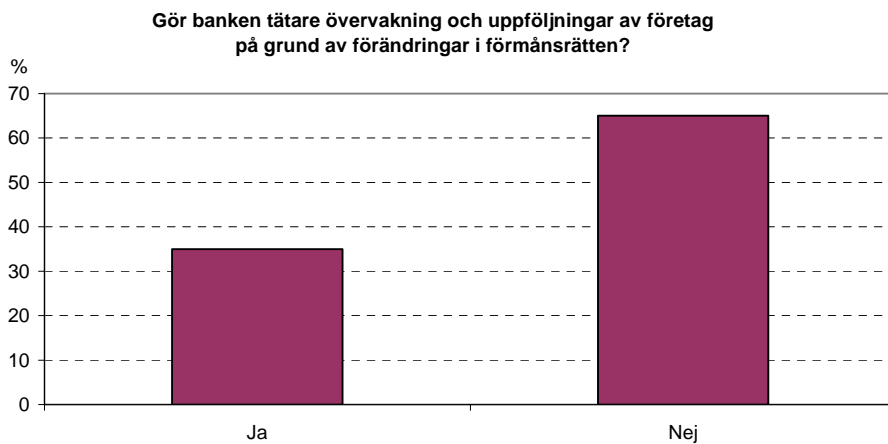
Figur 9 Huruvida bankerna erbjuder andra finansieringslösningar än factoring och leasing vid omprövning av kredit.

Figur 10 Förändring av antalet finansieringslösningar.

Figur 11 Förändring av bankernas övervakningsfrekvens i och med förändringar av förmånsrätten.

Tabeller

Tabell 1 Vilken typ av företag är föremål för ökade krav på säkerhet då ökade krav på säkerhet varit aktuellt.

Maj/juni 2007

<u>De 3 storstadslänen</u>	<u>Svealand utom Stockholms län</u>
Almi	Beror på betalningsförmågan
Mindre bolag	Företag med stora varulager
Alla	Tillverkande industriföretag
De som har försämrat sin lönsamhet	<u>Götaland utom Västra Götalands och Skåne län</u>
Mindre och medelstora företag	Alla som tidigare haft företagshypotek
Svagare och nystartade	De mindre företagen
	Osäkra företag
<u>Norrland</u>	De som inte kan lämna fastigheter i säkerhet, till
Alla företag som har företagsinteckning	lagerintensiva företag, butiker med kapitalvaror
Alla	De med företagsinteckning
Småföretag	Tillverkningsföretag
Tittar på återbetalningsförmåga	Solventsvaga och små företag
Små företag	Nystartade företag
Näringsverksamhet spelar ingen roll	Små enskilda privata företag
Små företag	De som har dålig säkerhet
De som ska starta företag	Alla
De som tidigare hade stora säkerheter i företagshypotek	Företag som banken inte har så mycket kännedom om
De som inte har fysiska panter	nya företag
	De som har kraftigt försämrad utveckling
<u>Svealand utom Stockholms län</u>	Företag som det inte ser bra ut för
Alla företag som har företagsinteckningar som säkerhet	Individuellt
Totala kreditbedömningen avgör och övriga säkerheter	Mindre nystartade företag
Alla	De som har problem
Bolag med mindre säkerhetsmassa	Varierar
Alla med sämre återbetalningsförmåga	Små företag
Handelsföretag med varulagerfinansiering	Generellt de flesta via årsföredragning, vi bedömer
Minskad lönsamhet	framtiden och ser inte bakåt
De som går dåligt	Krediter vilar tungt på förmögenhetsmassan
Nystartade	Företag som inte har så mycket real säkerhet
	Väldigt individuellt från fall till fall
	Företag med svag säkerhet

Tabell 2 Om ökade krav på säkerhet eller kapitalinsats i mycket eller lite större utsträckning och omprövat andra krediter än företagshypotek, vilka typer?

Maj/juni 2007

De 3 storstadslänen

Det är individuellt för respektive bolag

Helheten

Norrland

Bolag med svag omsättning

Över en miljon i säkerhet

Svealand utom Stockholms län

Alla krediter omprövas varje år

Företag som går dåligt

Alla typer

Alla typer

Leasing, etc.

Företagens utveckling beror det på

Osäkra fordringar

Götaland utom Västra Götalands och Skåne län

Alla typer

Andra fastigheter - om täckning finns

Varje företagskredit är unik

När säkerheten har mindre värde

Stora rörelsekapital

De som har osäkra investeringar

Alla en gång om året

De som har aktieinteckningar

Av samtliga engagemang i banken

Alla som har över en miljon i skulder och är riskklass

Svaga engagemang

Individuellt från fall till fall

Tabell 3 Om banken erbjuder andra alternativa finansieringslösningar än factoring eller leasing, vilka typer?

Maj/juni 2007

De 3 storstadslänen

Avbetalning, bankfinansiering

Samarbete med andra finansinstitut

Avbetalning

Ågarspridning

Rörelsekredit, checkkredit, finansbolag kan göra bedömningen

Att man kan omfördela fastigheter

Almi

Direktpantsatta fordringar

Checkkrediter, Avbetalning

Norrland

Andra finansiella lösningar

Lån, krediter

Medfinansierare

Lån, ägarinsats

Checkkredit, lån

Fakturabelåning

Mellankapital

Objektfinansiering, fastighetsfinansiering

Objektfinansiering och avbetalning

En part man samarbetar med för ökad riskspridning

Almi

Svealand utom Stockholms län

Säkerhetsunderlag föreslås amortering

Avbetalning

Riskkapital, till exempel Almi

Fakturabelåning

Lån, krediter

Avbetalningskontrakt

Lån

Almi, garanti, extern finansiering

Någon form av fakturabelåningstjänst

Avbetalning

Alla

Svealand utom Stockholms län

Almi, Nutek, andra typer av finansiärer som delar risk

Avbetalningskontrakt

Avbetalning

Att man tar in annan part, till exempel Almi

Avbetalning

Avbetalning

Götaland utom Västra Götalands och Skåne län

Avbetalning, företagspartners

Garantier och ägarlån

Via bankens dotterbolag

Finanskrediter

Avbetalning

En företagspartner, Almi med flera lokala partners m
riskkapital i företaget

Almi

Almi

Checkkontolösningar

Fakturabelåning

Avbetalningsköp

Avbetalningskontrakt

Avbetalning

Riskkapital

Fakturabelåning, avbetalningskontrakt, direkt pant

Banklån och ett spektrum av produkter som finns

Fakturabetalning

Real pant, borgen, fastigheter

Remburs, bankgarantier, kreditiv

Avbetalning

Avbetalning

Avbetalning

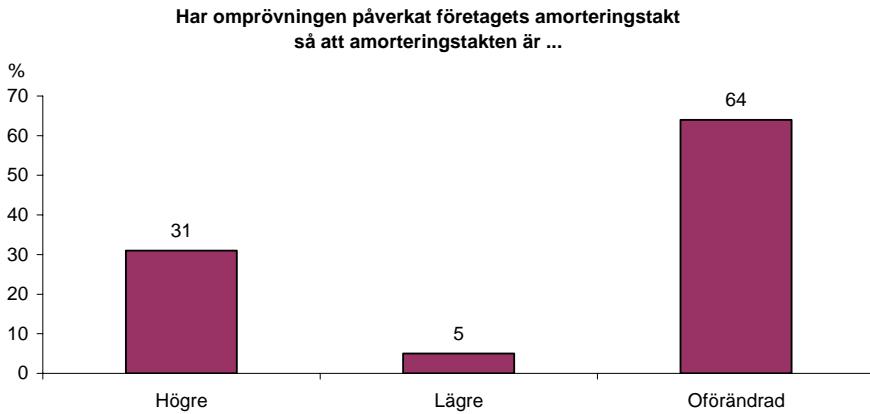
Avbetalningsfinansiering

Almi, Norrlandsfonden, med flera

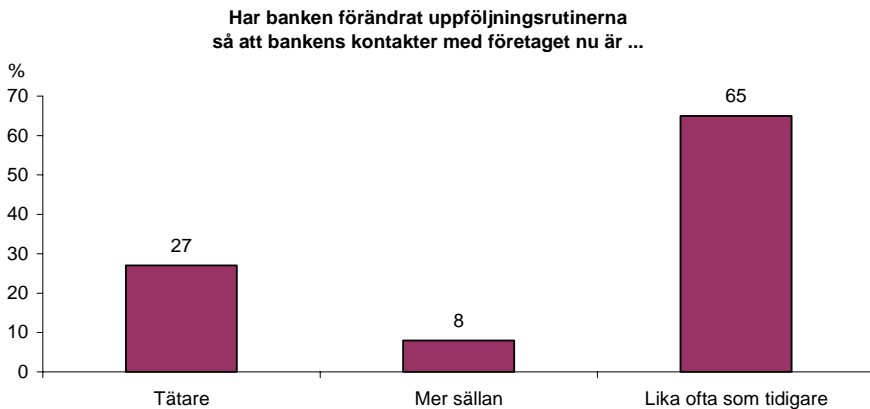
Andra aktörer, till exempel Almi

Företagarenkäten

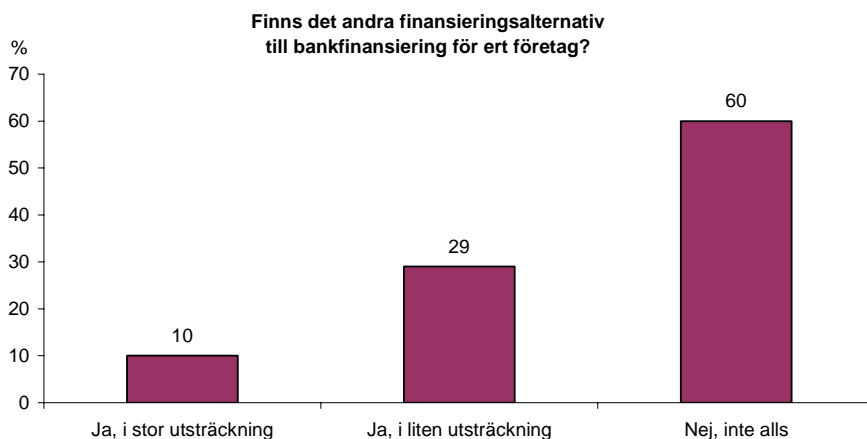
Figur 12 Huruvida en omprövning av krediter och säkerhet påverkat ett företags amorteringstakt.

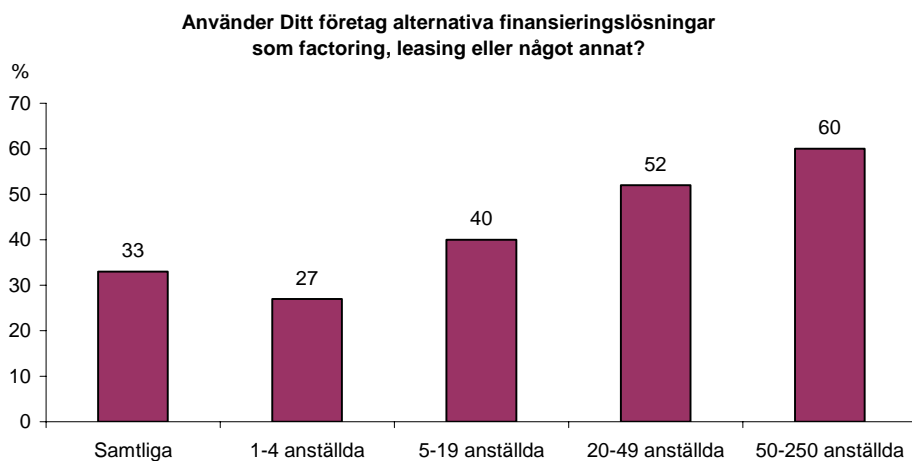
Figur 13 Huruvida en omprövning av krediter eller säkerhet lett till förändringar vad gäller frekvensen på bankernas kontakter med företagen.

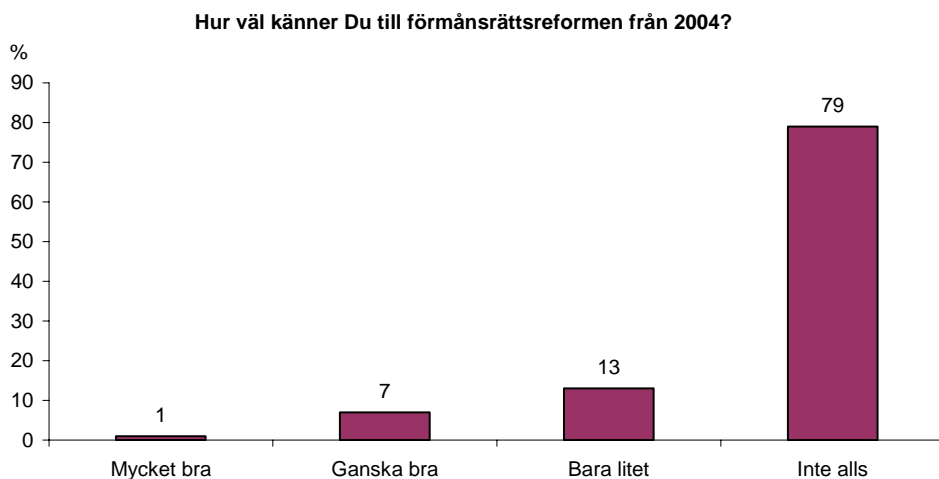
Figur 14 Existensen av alternativa finansieringsalternativ för företagen.

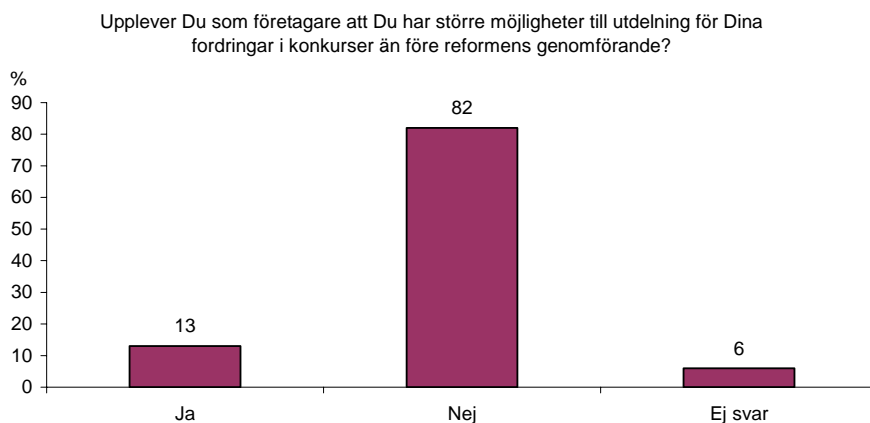
Figur 15 Nyttjandet av alternativa finansieringslösningar.

Figur 16 Kännedom om förmånsrättsreformen från 2004.

Figur 17 Upplevd större möjlighet till utdelning för fordringar i konkurser i de fall då respondenten känner till förmånsrättsreformen.

Regional uppdelning

Då den geografiska lokaliseringen för respektive konkurs i det inkomna datamaterialet endast innehållit information om vilken tingsrätt som handlagt ärendet har materialet delats upp. Om tidsramen för projektet varit mer generös skulle det ha varit möjligt att utifrån de organisationsnummer som finns angivna göra en mer precis geografisk lokalisering av respektive konkurs. Utifrån givna förutsättningar är det tingsrätternas geografiska upptagningsområde som ger den geografiska upplösningen och därmed bestämmer den geografiska precisionen.

I det fall då det varit intressant att studera huruvida storstadsregionerna skiljer sig från övriga Sverige har tingsrätterna som ligger inom Nuteks definition av storstadsregioner¹³⁸ klassats som storstadsregionala tingsrätter. Till detta finns det tingsrätter som täcker geografiska områden som ligger både inom och utom storstadsregionerna. Dessa tingsrätter presenteras i Tabell 4 och har lyfts ur datamaterialet vid analyserna för att undvika risken att dessa tingsrätter ska påverka resultaten i den ena eller andra kategorin. Tabell 5 visar den regionala indelningen. Värdena för dessa tingsrätter presenteras deskriptivt för sig. De tingsrätter som ligger helt utanför storstadsregionerna klassas som övriga Sverige.

Det finns tre tingsrätter som undantas från ovan nämnda beskrivning. Anledningarna till undantagen bygger i huvudsak på att tingsrätterna till största delen antingen täcker hela FA-regioner som inte är en storstadsregion eller till en absolut betydande del ligger i eller utanför en storstadsregion.

---

¹³⁸ Se Nuteks FA-regioner.

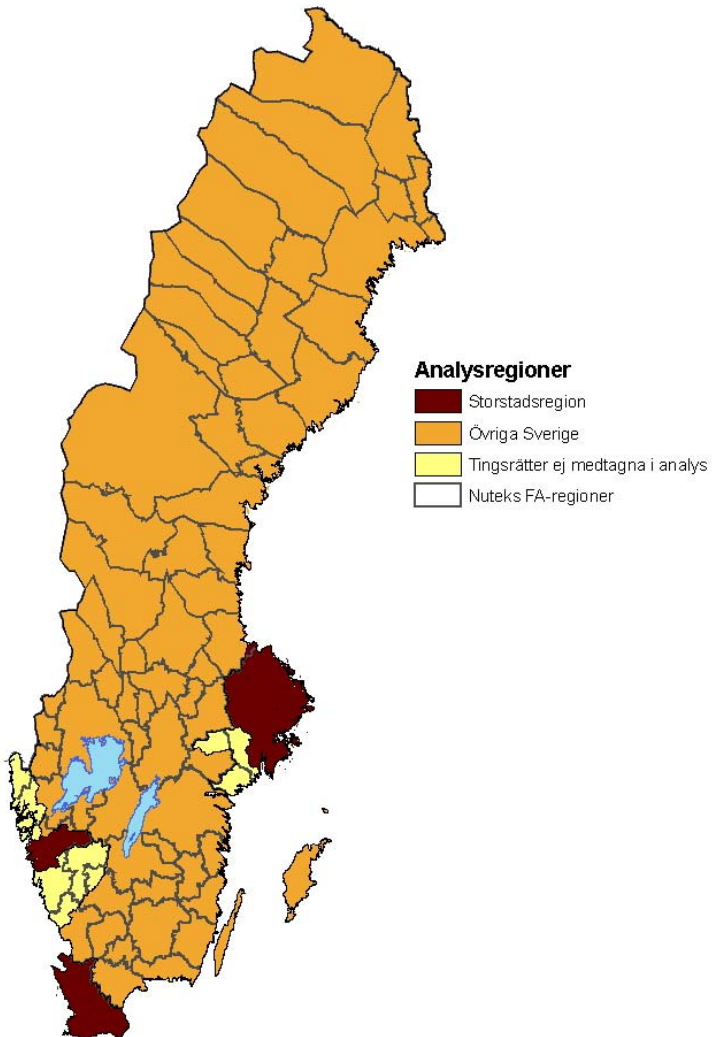
Tabell 4 Tingsrätter som undantagits från beskrivna metod för regionindelning

Tingsrätt	Orsak till undantag
Uppsala tingsrätt	Endast en liten del av den norra spetsen av Uppsala tingsrätts geografiska upptagningsområde ligger utanför FA-region Stockholm. Samtidigt svarar Uppsala tingsrätt för den enskilt största ytan av denna FA-region. Således klassas denna tingsrätt till att helt tillhöra en storstadsregion.
Vänersborgs tingsrätt	Endast den sydliga spetsen av Vänersborgs tingsrätts geografiska upptagningsområde ligger i Göteborgs FA-region. Vidare täcker denna tingsrätt in hela Bengtsfors FA-region samt en betydande del av Trollhättans FA-region. Utifrån ovanstående anses denna tingsrätt tillhöra klassen övriga Sverige.
Lidköpings tingsrätt	Endast en liten del av den sydvästliga delen av Lidköpings tingsrätts geografiska upptagningsområde ligger i Göteborgs FA-region. Vidare täcker denna tingsrätt in hela Lidköpings FA-region samt delar av Trollhättans och Skövdes FA-regioner. Utifrån ovanstående anses denna tingsrätt tillhöra klassen övriga Sverige.

Tabell 5 Regional indelning av Sveriges tingsrätter.

Storstadsregion	Uppsala tingsrätt Norrtälje tingsrätt Attunda tingsrätt Solna tingsrätt Stockholm tingsrätt Nacka tingsrätt Södertälje tingsrätt Södertörns tingsrätt Mölndals tingsrätt Alingsås tingsrätt Göteborgs tingsrätt Helsingborgs tingsrätt Lunds tingsrätt Malmö tingsrätt Ystads tingsrätt	Övriga Sverige	Blekinge tingsrätt Eksjö tingsrätt Falu tingsrätt Gotlands tingsrätt Gällivare tingsrätt Gävle tingsrätt Halmstads tingsrätt Haparanda tingsrätt Hudiksvalls tingsrätt Hässleholms tingsrätt Jönköpings tingsrätt Kalmar tingsrätt Karlskoga tingsrätt Katrineholms tingsrätt Kristianstads tingsrätt Lidköpings tingsrätt Linköpings tingsrätt Luleå tingsrätt Lycksele tingsrätt Mariestads tingsrätt Mora tingsrätt Norrköpings tingsrätt Skellefteå tingsrätt Skövde tingsrätt Sundsvalls tingsrätt Umeå tingsrätt Vänersborgs tingsrätt Värmlands tingsrätt Västmanlands tingsrätt Växjö tingsrätt Ångermanlands tingsrätt Örebro tingsrätt Östersunds tingsrätt
Tingsrätter inte medtagna i analys	Eskilstuna tingsrätt Nyköpings tingsrätt Uddevalla tingsrätt Borås tingsrätt Varbergs tingsrätt		

Figur 18 Geografisk bild av den regionala indelningen utifrån tingsrätternas geografiska upptagningsområde.

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier, är en statlig myndighet med uppdraget att bidra till en insiktsfull tillväxtpolitik i Sverige. ITPS förser främst Regeringskansliet, riksdagens ledamöter samt andra statliga myndigheter med underlag i form av statistik, utvärderingar och analyser inom näringspolitikens och den regionala utvecklingspolitikens områden.

En insiktsfull tillväxtpolitik grundar sig på:

- Statistik och analyser av näringslivets struktur och dynamik – för att få en aktuell och relevant bild av hot och möjligheter.
- Utvärderingar av resultat och effekter av politiska åtgärder och program – för att lära av genomförda insatser.
- Omvärldsanalyser för att blicka utåt och framåt – vilka är framtidens frågor på den svenska tillväxtpolitikens agenda?

Att förmedla detta underlag är ITPS uppgift.